

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BURAK MANAV

KOVANLIK MAHALLESİ'NİN HALK KÜLTÜRÜ COĞRAFYASI
(ANTALYA-DÖŞEMEALTI)

Coğrafya Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya,2024

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Burak MANAV

KOVANLIK MAHALLESİ'NİN HALK KÜLTÜRÜ COĞRAFYASI
(ANTALYA-DÖŞEMEALTI)

Danışman

Prof. Dr. İhsan BULUT

Coğrafya Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya,2024

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Burak MANAV'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Coğrafya Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. İhsan BULUT (İmza)

Üye : Doç. Dr. İbrahim GÖKBURUN (İmza)

Tez Başlığı: Kovanlık Mahallesi'nin Halk Kültürü Coğrafyası (Antalya-Döşemealtı)

Tez Savunma Tarihi : 13/02/2024

Mezuniyet Tarihi :/...../202....

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kovanlık Mahallesi’nin Halk Kültürü Coğrafyası (Antalya-Döşemealtı)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Burak MANAV

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

22 / 01 / 2024

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Burak MANAV
Öğrenci Numarası	202052064011
Anabilim Dalı	Coğrafya
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. İhsan BULUT
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Kovanlık Mahallesi'nin Halk Kültürü Coğrafyası (Antalya-Döşemealtı)
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2275070360
Rapor Tarihi	21.01.2024
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %8 Alıntılar dahil: %8
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 96 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Prof. Dr. İhsan BULUT	
İmza	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	vi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	xii
ÖZET.....	xiii
SUMMARY	xiv
TEŞEKKÜR.....	xv
ÖNSÖZ.....	xvi
GİRİŞ	1
1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	1
2.Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
3. Araştırmanın Kapsamı	4
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
5. Araştırmanın Yöntemi.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. İklim Özellikleri	6
1.1.1. Sıcaklık	7
1.1.2.Yağış	8
1.2. Doğal Bitki Örtüsü	9
1.3. Sular	10

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA GÖRÜNÜMLERİ

2.1. Kovanlık Mahallesinin Tarihçesi	12
2.2. Nüfus Özellikleri.....	13
2.3. Yerleşme Coğrafyası	17
2.3.1. Kırsal Yerleşmeler	18
2.3.1.1. Dönemlik Kırsal Yerleşmeler	20
2.3.1.1.1. Yayla Yerleşmeleri.....	20

2.3.1.1.2. Yatak yerleşmeleri.....	22
2.3.1.1.2.1.Yatakların Bölümleri.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL COĞRAFİ GÖRÜNÜMLER

3.1. Kültür ve Kültürel Coğrafi Görünüm.....	33
3.2. Meskenler.....	36
3.2.1. Geleneksel Mesken Kültürü.....	37
3.3. Sarnıçlar	55
3.4. Geleneksel El Sanatları	65
3.4.1. Kovanlık Halıları	66
3.4.1.1. Kovanlık Halısın'da Kullanılan Malzemeler ve Özellikleri	68
3.4.2. Kovanlık Çuval ve Golan Dokumaları	90
SONUÇ.....	93
SORUNLAR VE BAŞLICA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	96
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ.....	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Yatak Yerleşmesini ve Bölümlerini Gösteren Plan	27
Şekil 3.2 Abdullah Canlı' ya Ait İki Katlı Taş Meskenin Planı.....	48
Şekil 3.3 Kalaycı Ailesine Ait Tek Katlı Taş Mesken Planı.....	50
Şekil 3.4 Kovanlık Mahallesi de Yer Alan Kuyulu ve Merdivenli Sarnıç Planı	59

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 1930-2022 Yılları Verilerine Göre Ortalama Sıcaklıkların Dağılışı (°C).....	7
Tablo 1.2 1930-2022 Yılları Verilerine Göre En Yüksek ve En Düşük Sıcaklık Dağılışı (°C)	8
Tablo 1.3 1930-2022 Yıllarına Ait Ortalama Yağışlı Gün ve Yağış Miktarı Değerleri (mm) ..	8
Tablo 2.4 Döşemealtı 1975 ve 2022 Yılları Arası Kadın Erkek Toplam Nüfus Tablosu.....	15
Tablo 2.5 Kovanlık Mahallesi 2013-2022 2000-2022 Yılları Arası Kadın Erkek Toplam Nüfus Tablosu	17

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1 2022 Yılında Döşemealtı' nda Yer Alan Mahallelerin Nüfus Grafiği.....	16
Grafik 2.2 Kovanlık Mahallesi 2013-2022 Nüfus Grafiği	16

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Görsel 1.1 Yabani Zeytin	10
Görsel 2.2 Kovanlık Köyü	19
Görsel 2.3 Burdur Kapaklı Köyü (Kovanlık Mah. Yaylası)	21
Görsel 2.4 Antalya / Söbüce Yaylası (Kovanlık Mah. Yaylası)	22
Görsel 2.5 Gaglık Adı Verilen Su Çanakları Lapyalar	24
Görsel 2.6 Suları Temiz Tutmak İçin Kapatılan Gaglıklar	24
Görsel 2.7 Certlerin Yatak Yeri	25
Görsel 2.8 Günümüzde Aktif Olarak Kullanılan Yatak Yeri.....	25
Görsel 2.9 Boğaza Kurulmuş Yatak Yeri	25
Görsel 2.10 Çul ve Kargılarla Çevrili Geleneksel Alaçık.....	26
Görsel 2.11 Tuğladan Yapılmış Yeni Nesil Bir Alaçık	26
Görsel 2.12 Alaçık (Çoban Kulübesi).....	27
Görsel 2.13 Yataklarda Oğlakların Konulduğu ‘Evsin’ Denilen Bölme	29
Görsel 2.14 Keçiler Tarafından Yenilerek Bodurlaşan Yabani Zeytin Ağacı (Zeytin Keli) ...	29
Görsel 2.15 Palet Üzerine Döşenmiş Karaağaç	30
Görsel 2.16 Karaağaç Bitkisi	30
Görsel 2.17 Tuzlu Karışımın Döküldüğü Taş	31
Görsel 2.18 Harımla Oluşturulmuş Ağıl	31
Görsel 3.19 Evlerin Yapı Malzemesi Olan Taşların Çıkarıldığı Alan Mersinlik Taş Ocağı ...	39
Görsel 3.20 Kızıllı Mahallesinden Kesilerek Getirilen Köşe Taşları	39
Görsel 3.21 Taş Duvara Uygulanan Çerçeve Yöntemi	40
Görsel 3.22 Taban Yapımı İçin Döşenen Pardı	40
Görsel 3.23 Mustafa Usta’ ya Ait Taş Ev	42
Görsel 3.24 Abdullah Canlı’ ya Ait İki Katlı Taş Meskenin Samanlık Bölümü	42
Görsel 3.25 İki Kişilik Testere (Galastor).....	43

Görsel 3.26 Çatının Altına Kargı ve Çamur Kullanılarak Yapılan Kat	43
Görsel 3.27 Dış Cephede Bulunan Tahta Panjur	44
Görsel 3.28 Birden Fazla Bölmeli Cam Pencere	44
Görsel 3.29 Taş Meskenin Ahır Kapısı	44
Görsel 3.30 Taş Meskenin Giriş Kapısı	44
Görsel 3.31 Mutfak ve Oturma Odası Kapıları	45
Görsel 3.32 Odalar Arası Geçiş İçin Yapılan küçük Kapı	45
Görsel 3.33 Mustafa Usta' ya Ait Kapı İşlemeleri	45
Görsel 3.34 Abdullah Canlı' ya Ait Taş Evin Kapı ve Tavan İşlemeleri	46
Görsel 3.35 Abdullah Canlı' ya Ait Evin Deve Kabartması	47
Görsel 3.36 Taş Meskenin Kim Tarafından Hangi Tarihte Yapıldığını Gösteren Motif	47
Görsel 3.37 Abdullah Canlı'ya Ait İki Katlı Taş Mesken	49
Görsel 3.38 Yazın Uyumak ve Oturmak İçin Kullanılan Köşk	50
Görsel 3.39 Yerden Yüksek Giriş Kapısının Önü Olan 'Hayat ' Bölümü	50
Görsel 3.40 Isınmak İçin Kullanılan Ördek Soba	51
Görsel 3.41 Sol Tarafta İrbik (İrbik) Sağ da İse Soğuk Havalarda Abdest Almak İçin Kullanılan Abdestlik	51
Görsel 3.42 Abdullah Canlı' ya Ait İki Katlı Taş Meskenin Ocaklık Bölümü	52
Görsel 3.43 Kalaycı Ailesine Ait Tek Katlı Taş Evde Yer Alan Çimmelik (Banyo)	53
Görsel 3.44 Kışın Kurulan Seyyar Banyo	53
Görsel 3.45 Mustafa Usta'ya Ait Taş Meskenin Misafir Odasında Bulunan Şerbetlik, Yüklük, Dolap Banyo ve Buğday Ambarı	54
Görsel 3.46 Kedilerin Odalara Kolayca Girip Çıkması İçin Yapılan Kedi Delikleri	54
Görsel 3.47 Taş Meskenlerde Bulunan Halı Tezgahları	55
Görsel 3.48 Zemine Gömülerek Kayıp Olan Tek Katlı Taş Mesken	55
Görsel 3.49 Kovanlık Mahallesinde Yer Alan Merdivenli Sarnıcın Kuyu K kısmı ve Girişin Yandan Görünümü	57

Görsel 3.50 Kovanlık Mahallesinde Yer Alan Merdivenli ve Kuyulu Sarnıcın Giriş Kısmı ve İniş Merdiveni	57
Görsel 3.51 Ağız Kısmı Dar Altı Geniş Sarnıç Kuyusu	59
Görsel 3.52 Sadece Yük Hayvanı Olan Eşek ve Atları Sulamak İçin Kullanılan Beton Hatıl	59
Görsel 3.53 Döşemeağzı Bölgesinde Bulunan Merdivenli Kuyulu Sarnıç	60
Görsel 3.54 Kötü Durumda Sarnıcın Giriş Merdiveni	61
Görsel 3.55 Elektrik Trafoları Arasında Kayıp Olmuş Sarnıç Girişi	61
Görsel 3.56 D-650 Kara Yolu Arasında Kalmış Dolma Sarnıç	61
Görsel 3.57 Sarnıca İnilen Merdiven ve Kemerli Çatısı	61
Görsel 3.58 Döşemealtı ilçesi Çığlık Mahallesinde Yer Alan Merdivenli Dolma Sarnıç	62
Görsel 3.59 Döşemealtı İlçesi Çığlık Mahallesinde Yer Alan Koni Çatılı Dolma Sarnıç	63
Görsel 3.60 Döşemealtı İlçesi Yukarı Karaman Mahallesi Yenice Göç Yolu Üzerinde Bulunan Dolma Sarnıç	63
Görsel 3.61 Kepez İlçesi Kirişçiler Mahallesinde Bulunan Dolma Sarnıç	63
Görsel 3.62 Döşemealtı İlçesi Yeniköy Mahallesinde Şehir Merkezi İçerisinde Kalmış Dolma Sarnıç ve Dolma Sarnıcın Çatısına Kaplarla Su Çekmek İçin Yapılan Kuyu	64
Görsel 3.63 Döşemealtı İlçesi Kömürcüler Mahallesinde Bulunan Dolma Sarnıç	64
Görsel 3.64 Döşemealtı İlçesi Odabaşı Mahallesinde Bulunan Dolma Sarnıç	65
Görsel 3.65 Dışarıda Hayatta Bölümüne Kurulan Istar (Halı Tezgahı)	67
Görsel 3.66 Oturma Odasına Kurulan Istar (Halı Tezgahı)	67
Görsel 3.67 Duvara Sabitlenmiş Istar (Halı Tezgahı)	68
Görsel 3.68 Oturma Odasında Yer Alan Kullanılmayan Istar (Halı Tezgahı)	68
Görsel 3.69 Istarın Okunun Rahat Hareket Etmesi İçin Yapılan Çene	69
Görsel 3.70 Boyun (Istarın Okunun Uçlarının İnceltildiği Yer)	69
Görsel 3.71 Halıyı Germek İçin Kullanılan Mengene	69
Görsel 3.72 Birazık Mengene Olmadığı Zaman Kullanılan Halıyı Gerdirme Yöntemi	69
Görsel 3.73 Ellik Yöntemi Kullanılarak Dokunan Kovanlık Halısı	70

Görsel 3.74 Kücü Kullanılarak Dokunan Kovanlık Halısı ve Düğümleri Sıkıştırmak İçin Kullanılan ‘Gelen Varan’ Tahtası	70
Görsel 3.75 İlmekleri Sıkıştırmak İçin Kullanılan Kirkit	71
Görsel 3.76 Tellere Atılan Düğümü Keskerek İçin Kullanılan Bilenmiş Halı Bıçağı.....	71
Görsel 3.77 Halının Kalınlığını Eşit Bir Şekilde Kesen İki Elle Kullanılan Ayarlanabilir Halı Makası	72
Görsel 3.78 Bükme Yardımı ile İki Telin Döndürülerek Eriç Yani Tek İp Haline Gelmesi ...	73
Görsel 3.79 Yününün Engerek ile İp Haline Dönüşmesi	73
Görsel 3.80 Argaç İpi ile Halı Kulaklarının Örülmesi	73
Görsel 3.81 Argaç İpi Kullanılan Düz Geçki	74
Görsel 3.82 Argaç İpi Kullanılan Çapraz Geçki	74
Görsel 3.83 Sarı Renk Yapımı İçin Kullanılan ‘Sütlegeñ Bitkisi’	75
Görsel 3.84 Sarı Rengin Koyu Tonlarını Yapmak İçin Kullanılan ‘Ezentere Bitkisi.....	75
Görsel 3.85 Farklı Renklerde Dokunmak İçin Asılmış Düğümlük İpler	76
Görsel 3.86 Kök Boyası Kullanılarak Dokunmuş Kovanlık Halısı	76
Görsel 3.87 Çivit Kullanılarak Yapılan Süt ve Koyu Mavi Renkler	76
Görsel 3.88 Hayıt Bitkisinden Elde Edilen Sarı Ton	76
Görsel 3.89 Toplu Halı Modeli	77
Görsel 3.90 Camili Halı Modeli.....	78
Görsel 3.91 Halelli Halı Modeli.....	78
Görsel 3.92 Yastık Toplu Halı Modeli.....	79
Görsel 3.93 Meraplı Halı Modeli	79
Görsel 3.94 Dallı Halı Modeli.....	80
Görsel 3.95 Hakraplı Halı Modeli.....	80
Görsel 3.96 Goca Sulu Halı Modeli	81
Görsel 3.97 Tırnaklı Top Halı Modeli	82
Görsel 3.98 Yıldızlı Halı Modeli	82
Görsel 3.99 Hediye Olarak Üzerine İsim ve Doğum Tarihi Dokunan Paspaslar.....	82

Görsel 3.100 Horoz Modelli Paspas.....	83
Görsel 3.101 Keklik Modelli Paspas.....	83
Görsel 3.102 Her Kovanlık Halısın da Muhakkak Bulunan Tutmaç Modeli	83
Görsel 3.103 Deve Ayağı Motifi.....	84
Görsel 3.104 Yantır (Yengeç) Motifi.....	84
Görsel 3.105 Develi Su Modeli.....	84
Görsel 3.106 Köynek Yanışı (Teslime Yanışı) Kenar Modeli.....	85
Görsel 3.107 Bulanık (Öküz Sidiği) Kenar Modeli	85
Görsel 3.108 Motor İzi Kenar Modeli.....	85
Görsel 3.109 Arap ve El Motifleri	86
Görsel 3.110 Albay Suyu Kenar Modeli.....	87
Görsel 3.111 Heybeli Su Motifi ve Aileyi Temsil Eden Meraplı Halı Motifi	87
Görsel 3.112 Laleli Su Modeli	88
Görsel 3.113 Nacaklı Su Modeli	88
Görsel 3.114 İrbık Motifi	88
Görsel 3.115 Patates Çiçeği Motifi	89
Görsel 3.116 Büyük Mersin Yapağı Modeli.....	89
Görsel 3.117 Günümüzde Kovanlık Halısı Dokumayı Sürdürenler Arasında Nesife Aktan ve Ayşe Taç Vardır.	90
Görsel 3.118 Sandıklarda Saklanan Kullanılmayan Un Çuvalı	91
Görsel 3.119 Keçi Kılından Yapılan Kıl Çuval	91
Görsel 3.120 Annelerin Sırtına Çocukları Bağlaması İçin Kullandıkları Çocuk Golanı	92

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1. Kovanlık Mahallesi'nin Lokasyon Haritası (Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü)...	2
Harita 2.1 Döşemealtı'nın Mahalleleri Haritası	13

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

AOSB	: Antalya Organize Sanayi Bölgesi
ASAT	: Antalya Su ve Atık Su İdaresi
°C	: Santigrat Derece
Cm	: Santimetre
DSİ	: Devlet Su İşleri
GB	: Güneybatı
KD	: Kuzeydoğu
Km	: Kilometre
km ²	: Kilometrekare
M	: Metre
Mm	: Milimetre
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd.	: ve diğerleri
%	: Yüzde

ÖZET

Bu çalışma Antalya ili Döşemealtı ilçesi sınırları içerisinde yer alan Kovanlık Mahallesi'nde yaşayan insanların geçmişten günümüze kadar getirmiş oldukları kültürel birikimi sanayileşme ve yenileşmenin arasında sıkışarak yok olmakta olan somut kültürel değerleri yerleşme kültürü, hayvancılık kültürü, taş meskenler, sarnıçlar, yörük el sanatları ve geleneksel halıcılık başlıkları altında incelenmiştir. Kovanlık mahallesinde yer alan yerleşme ünitelerinin fonksiyonel özelliklerini, ortaya çıkış sebeplerini, kuruluş yeri seçiminde etkili olan faktörleri ortaya koyarak günümüzde az sayıda faaliyet gösteren mevcut geleneksel sanatların korunması ile ilgili öneriler sunmak ve yok olmakta olan kültürleri tekrardan sürdürülebilir hale getirerek topluma kazandırmak amaçlanmıştır.

Kovanlık Mahallesi Döşemealtı halılarının dokunduğu en eski ve en önemli merkezlerinden biridir. Yerleşme sakinlerinin büyük bir bölümü kendilerinin 'Karakoyunlu Yürüğü' olduklarını söylemektedirler. Yörenin önemli geleneksel el sanatı ürünlerinden olan Kovanlık halısı geçmiş yaşantıların, ekonomik faaliyetlerin, inançların ve duyguların ilmek ilmek işlendiği değerli bir kültürel mirastır. Bu halılar önceden 'Yörük Halısı' olarak tanınırken daha sonra 'Kovanlık Halısı' fakat Döşemealtı'nın farklı köylerinde dokunmaya başlanmasıyla, yani üretim alanının genişleyerek merkezinin kaymasıyla 'Döşemealtı Halısı' olarak tanınmaktadır. Benzer halıların Antalya'nın Korkuteli, Aksu, Serik gibi farklı ilçelerinde de Döşemealtı halısı olarak adlandırıldığı ve benzer usullerle motiflerle dokunulduğu bilinmektedir. Kovanlık Mahallesinde yer alan taş mesken tipleri yer şekilleri ve göçebe yaşamın izlerini taşıdığı için bölgenin fiziki yapısı ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Ekonomik faaliyet olarak yapılan küçükbaş hayvancılık hayvan barınaklarını da etkilemiştir. İşlevsel olarak ağıla benzeyen, bölgede 'yatak' olarak adlandırılan hayvan barınakları ise insanın doğa ile olan uyumunu göstermektedir. Su saklama yapıları olan kaynaklı ve gözlü sarnıçlar bölgede kullanılan sarnıç tipleridir. Kovanlık mahallesi ve Döşemealtı ilçesi Yenice ve Döşeme göç yolları üstünde olduğu için oldukça fazla sarnıç görülmektedir.

Çalışmada ana hatlarıyla Döşemealtı Kovanlık Mahallesi'nin kısaca bazı özellikleri belirtilmiş olup kültürel coğrafyanın bakış açısıyla insanın kültür ve mekân ile olan etkileşimi incelenmeye çalışmıştır.

Anahtar kelimeler: Döşemealtı Halısı, Kültürel Coğrafya, Halk Kültürü, Yataklar, Kovanlık

SUMMAR

Folk Culture Geography Of Kovanlık District (Antalya-Döşemealtı)

In this study, the cultural accumulation of the people living in Kovanlık Neighbourhood, which is located within the borders of Döşemealtı district of Antalya province, has been examined under the headings of settlement culture, animal husbandry culture, stone dwellings, cisterns, nomadic handicrafts and traditional carpentry. By revealing the functional characteristics of the settlement units in the Kovanlık neighbourhood, the reasons for their emergence, the factors that are effective in the selection of the place of establishment, it is aimed to provide suggestions for the protection of the existing traditional arts, which operate in small numbers today, and to make the disappearing cultures sustainable again and bring them to the society.

Kovanlık Quarter is one of the oldest and most important centres where Döşemealtı carpets are woven. Most of the inhabitants of the settlement say that they are 'Karakoyunlu Nomads'. Kovanlık carpet, which is one of the important traditional handicraft products of the region, is a valuable cultural heritage in which past lives, economic activities, beliefs and emotions are woven. While these carpets were previously known as 'Yörük Carpet', they were later known as 'Kovanlık Carpet', but with the start of weaving in different villages of Döşemealtı, that is, with the expansion of the production area and the shift of its centre, it is known as 'Döşemealtı Carpet'. It is known that similar carpets are called Döşemealtı carpet in different districts of Antalya such as Korkuteli, Aksu, Serik and woven with similar methods and motifs. It is seen that the stone dwelling types in Kovanlık Neighbourhood are in harmony with the physical structure of the region as they bear the traces of landforms and nomadic life. Ovine husbandry as an economic activity also affected the animal shelters. The animal shelters, which are functionally similar to corrals and called 'beds' in the region, show the harmony of man with nature. Welded and compartmented cisterns, which are water storage structures, are the types of cisterns used in the region. Since Kovanlık neighbourhood and Döşemealtı district are on the Yenice and Döşeme migration routes, there are quite a lot of cisterns.

In the study, some features of Döşemealtı Kovanlık Neighbourhood are briefly mentioned and the interaction of people with culture and space is tried to be examined from the perspective of cultural geography.

Key words: Döşemealtı Carpet, Cultural Geography, Folk Culture, Beds, Kovanlık

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın seçimine, yürütülmesine ve tamamlanmasında yardımlarını esirgemeyen, fikir ve önerileri ile bana yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. İhsan BULUT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde yüksek lisans eğitimim sürecinde önerilerinden ve bilgilerinden faydalandığım Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'ndeki değerli hocalarıma ve bugüne kadar üzerimde emeği olan bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Öğrenim sürecim ve hayatım boyunca desteklerini benden hiç esirgemeyen, kültürel değerlerin önemini ve korunması fikrini bana önemseten ve çalışmamda emekleri olan, annem Emine MANAV'a, babam İsa MANAV'a ve kardeşim Yusuf MANAV'a teşekkürü borç bilirim.

Arazi çalışmalarım sırasında, evlerinin kapılarını bana açan, görüşmelerimi sorunsuz bir şekilde yürütmemi sağlayan yardımlarını benden esirgemeyen değerli yöre sakinlerine şükranlarımı sunarım.

ÖNSÖZ

“Kovanlık Mahallesi’nin Halk Kültürü Coğrafyası (Antalya-Döşemealtı)” adlı bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans programı çerçevesinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde, çalışma sahası hakkında bilgiler verilmeye çalışılarak araştırmanın amacı, kapsamı, sınırlılıkları ve yöntemi hakkında açıklamalar yapılmıştır. Çalışma doğal coğrafi görünüm, beşeri coğrafi görünüm ve kültürel coğrafi görünüm olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde, sahanın doğal çevre özellikleri üzerinde durulmuş ve kültürel coğrafi görünüm üzerindeki etkileri incelenmiştir.

İkinci bölümde beşeri coğrafya görünümü ortaya konulmuştur. Döşemealtı ilçesi ve bu ilçeye bağlı Kovanlık Mahallesi'nin tarihi gelişimi, nüfus özellikleri, yerleşme coğrafyasının kültürel unsurlar üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda yöreye özgü fonksiyon olarak ağıllara benzeyen yatak yerleşmeleri açıklanmıştır. Kovanlık Mahallesi bulunduğu konum gereği önemli göç yolları üzerinde yer aldığı için farklı kültürlerle ait unsurların ortaya çıkmasını ve var olan kültürün zenginleşmesine de olanak sağlamıştır.

Üçüncü bölümde ise çalışmamızın esas konusu olan kültürel coğrafi görünüm ele alınmıştır. Kovanlık mahallesinde yer alan taş meskenler, sarnıçlar, geleneksel el sanatları başlığı altında Döşemealtı Halısı bir diğer ismi olan Kovanlık Halısı ve çuval ve kolan dokumacılığı incelenerek bu unsurların oluşmasında ve zenginleşmesinde etkili olan doğal ve beşeri unsurlar açıklanmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

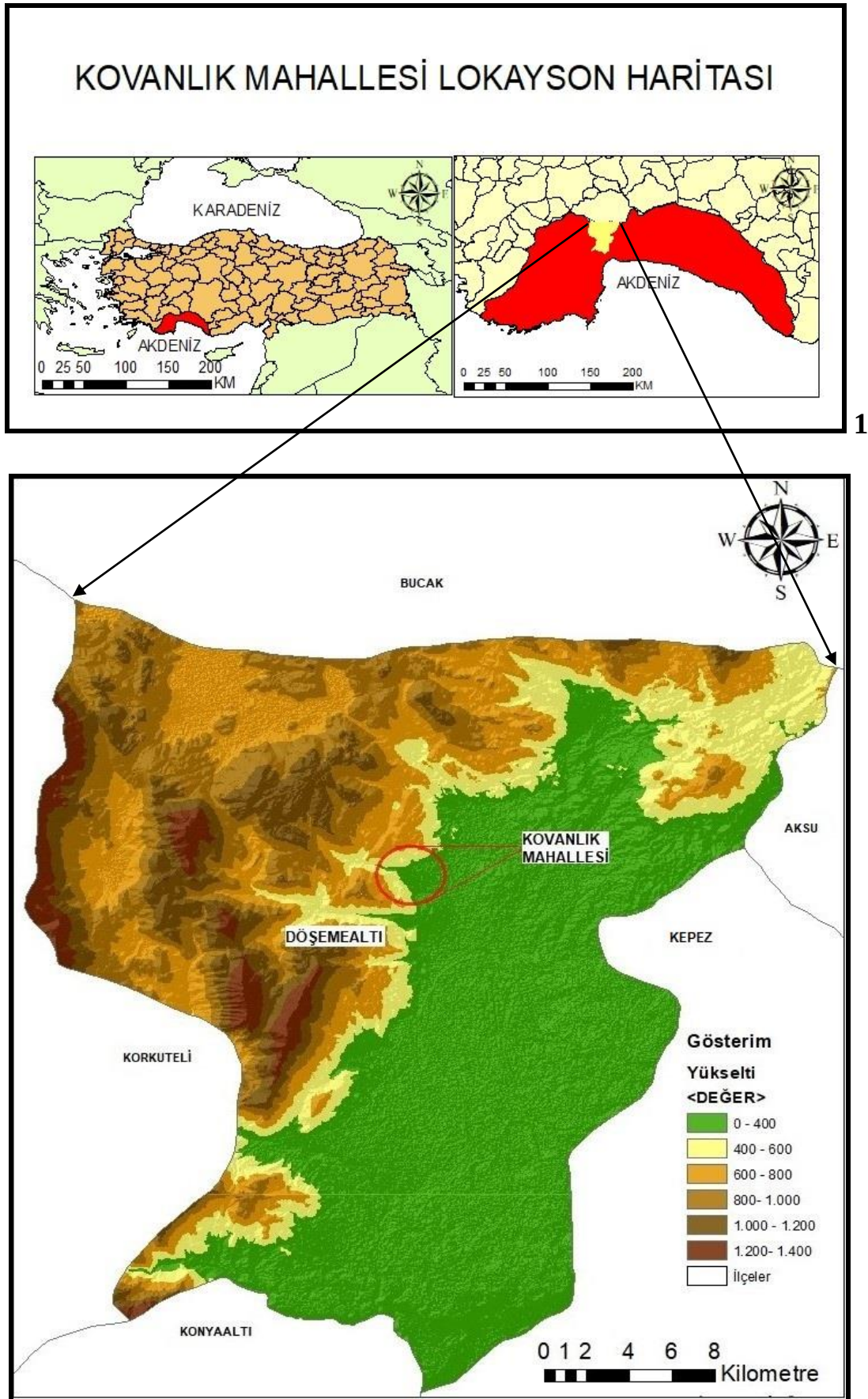
1.Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri

Döşemealtı ilçesinin sanayi, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak gelişmekte olan bir ilçedir. İlçede organize sanayi, tarım, hayvancılık, arıcılık ve el sanatları öne çıkan ekonomik faaliyetlerdir. 1976 yılında yapımına başlanan Antalya Organize Sanayi Bölgesi, 2005 yılında çevresindeki 294 hektarlık bir alanı da bünyesine katmasıyla birlikte 664 hektarlık bir alana yayılmış olup % 85 civarında doluluk oranına sahiptir. İlçe, transit geçiş noktasında ve önemli bir limanın hinterlandında olması sebebiyle mal ve insan taşımacılığı hizmeti bakımından önemli bir konumdadır.

Kovanlık Mahallesi Batı Akdeniz Bölgesinin 36 kuzey enlemi ile 30 doğu boylamı koordinatlarında yer almaktadır. Antalya ili Döşemealtı ilçesinde yer alan Kovanlık Mahallesi bağlı olduğu Antalya'ya 36 kilometre uzaklıkta olup şehir merkezinin kuzeyinde yer almaktadır.

Araştırma sahasının batısı ve Kuzeyi Batı Torosların uzantıları ile çevrilidir bölgenin Döşemealtı Ovası olarak adlandırdığı hafif engebeli bir arazi yapısı üzerinde yer alır. Kovanlık mahallesi Kuzey Batı Toroslar ile sınır konumunda bulunur, bölge insanı yaşadığı araziye daha verimli bir şekilde kullanabilmek ve besledikleri küçükbaş hayvanların besin ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yerleşme alanını seçerken dağa yakın olmayı tercih etmişlerdir. Döşemealtı ovasının en eski yerleşmelerinden biri olan Kovanlık Mahallesi ismini geçmiş dönemlerde menengiç (sakızlık, çitlembik) ve meşe ağacından yapılan arı kovanlarından almıştır. Günümüzde ise bu ağaç varlığı yok denecek kadar azdır sadece yerleşmenin doğusunda yer alan Sarnıç örümü olarak adlandırılan bölgede beş-on kadar sakızlık meşe ağacı varlığını sürdürmektedir (Harita 1.).

Akdeniz ikliminin etkisi altında olan bölge nispeten Antalya şehir merkezine göre rakımının yüksek olmasından kaynaklı iklimik farklılıklar bulunmaktadır. Yazları sıcaktan kışları ise soğuktan etkilenmemek için Kovanlık Mahallesi insanları konutlarını iki farklı bölgeye yapmışlardır kışları soğuktan korunmak için dağ kenarlarının kuytu bölgelerine yerleşmişler buraya Kış Damı veya Kış Evleri, yazın ise dağın bunaltıcı sıcağından etkilenmemek için daha havadar olan ovalara yerleşme kurmuşlardır. Buralara Yaz Damı veya Yaz Evleri ismini vermişlerdir.

Harita 1. Kovanlık Mahallesinin Lokasyon Haritası (Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü)

2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırma sahası olan Döşemealtı ilçesine bağlı Kovanlık Mahallesi önemli bir karayolu geçidi olan Çubuk Beli geçidine sınır bir konumda bulunmaktadır aynı zamanda da geçmişte kullanılan döşeme yol olarak bilenen antik yola ve göç yollarının geçtiği güzergâhların içerisinde yer almaktadır. Bu yüzden farklı insan grupları ve yaşam tarzlarına tanıklık etmiştir. Mahallede yaşayanların zamanla coğrafi şartlara uyum sağlaması, doğal çevre ile karşılıklı etkileşimler sonucu mahalleye özgü bir kültürel görünüm ortaya çıkmıştır. Akdeniz ikliminin etkisi altında olan sahada bunaltıcı yaz sıcaklarından korunmak için kalın taş duvarlar ve güneş ışınlarının içeriye ulaşmaması için küçük pencereler yapılmıştır. Hayvanları bu sıcaklardan korumak için dağlara fonksiyon olarak ağıllara benzeyen yataklar inşa etmişlerdir. Yaz ve kış mevsiminde kullanılmak üzere iki adet yapılan yataklar yazın keçileri sıcaktan ve nemden korumak için rakımı yüksek bölgelere kurmuşlardır.

Çalışmada ''Kovanlık mahallesindeki kültürel görünümünün oluşmasında beşeri ve doğal çevre faktörlerinin etkisi nedir? Mahallenin önemli geçit ve göç yolları güzergâhında yer almasının kültürel görünümlere etkisi nedir? İnsanlar arasında etkileşim ve kültürel aktarım kültürel görünümleri nasıl etkilemiştir? Göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş sürecinde ve sonrasında devam eden kültürel el sanatları ve konutların gelişmesini değişmesini etkileyen faktörler nelerdir?'' sorularına yanıt aranmaktadır. Bu doğrultuda amaç, Kovanlık mahallesi kültürünün hangi doğal çevre faktörlerinden etkilendiğini ortaya koymak ve kültür ve mekânın karşılıklı etkileşimini inceleyip coğrafya koşulları ile ilişki kurabilmektir.

Bu çalışmayla unutulmaya yüz tutmuş gelecek nesillere aktarılmayan ve yavaş yavaş yok olmaya başlayan kültürel unsurların tanıtılması, korunması ve devamlılığının sağlanabilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca mahallenin geçmişteki en önemli geçim kaynağı olan coğrafi işaret almış Döşemealtı halılarının ve halıcılık kültürünün eski önemini ve değerini yeniden kazandırarak genç nesillerin bu kültürü devam ettirip yeni bir ekonomik gelir kaynağı oluşturması da düşünülmektedir. Günümüzde bu kültürel görünümünün korunması ve devamlılığının sağlanması ve eskide olduğu gibi değerini önemini yeniden kazandırmak için bu açılardan incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

3. Araştırmanın Kapsamı

Çalışma alanı, Antalya ilinin merkez ilçelerinden olan Döşemealtı ilçesine bağlı Kovanlık mahallesini kapsamaktadır. Döşemealtı ilçe sınırları içinde bulunan 33 mahalleden birisi olan Kovanlık mahallesinde öne çıkan kültürel unsurlar ele alınmıştır. Konu kapsamı çerçevesinde geleneksel taş meskenler, küçükbaş barınaklar olan yataklar, su saklama yapıları olan sarnıçlar ve halı kilim çuval dokumacılığı kültürü gibi gözlenebilen kültürel unsurlar araştırılmıştır. Doğal çevre ile bu kültürel unsurlar arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamda görüşmelerin bir kısmı Döşemealtı ilçesindeki diğer sakinlerle geriye kalan tüm görüşmeler araştırmalar Kovanlık mahallesinde yaşayan yöre halkı ile gerçekleştirilmiştir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Kovanlık mahallesinin kültürel unsurları araştırılırken verilerin bir kısmı Döşemealtı ilçesinden geriye kalan tüm kısımları araştırma sahası olan Kovanlık mahallesindeki çalışmalar ile sürdürülmüştür. Yöre sakinleri ile yapılan görüşmelerde yok olmaya başlamış kültürel görünüm, yıkılmaya yüz tutmuş taş meskenler, çeşitli sebeplerle yıkıntı halinde olan sarnıçlar ve engebeli arazi yapısına sahip dağlara kurulmuş göçmüş yataklar olması aktüel insan ve mekân arasındaki etkileşimi incelememiz açısından önemli engeller oluşturmuştur. Bu nedenle olaylar ve anlatılar güncel kullanımlarından ziyade geçmişten günümüze kalabilmiş örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılmak durumunda kalınmıştır.

5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, Döşemealtı ilçesine bağlı Kovanlık Mahallesi kültürel unsurları ele alınmış ve konu kapsamı çerçevesinde araştırmanın sınırlılıkları belirlenmiştir. Bu konudaki bulgulara ulaşabilmek için literatür taraması yapılarak yazılı kaynaklardan ve çalışma alanında saha çalışması ve derinlemesine görüşme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Kovanlık Mahallesi'ni ele alan çalışmaları incelediğimizde geleneksel el sanatları, tarihi antik yol ve su saklama yapıları olan sarnıçlar alanında araştırmalar yapıldığı tespit edilmiştir.

Saha araştırması, belli bir araştırma tekniğinden çok bir toplumsal araştırma yapma tarzıdır. Araştırmacının araştırdığı şey ile bu şeyin ortaya çıktığı bağlamları birbirine bağlar, araştırmacıyı araştırılan insanlara bağlar ve anlamı, deneyimle bütünleştirir.¹ Saha araştırması görüşmeleri pek çok şekilde adlandırılır: yapılandırılmış, derinlemesine, etnografik, açık uçlu,

¹¹Lawrence Neuman, W, 2020: 676.

enformel ve uzun. Genel olarak, bir veya daha fazla insanın ortamda bulunmasını gerektirir, sahada gerçekleşir enformeldir ve yönlendirici değildirler.²

Schatzman ve Strauss'un söylediği gibi, 'saha yöntemi, istenilen bilgileri elde etme ve bu bilgiler üzerine düşünme süreçlerinde her türlü tekniğin kullanılabileceği bir faaliyet şemsiyesi gibidir.'

Çalışma sahası Antalya il merkezine yakın olması ve aynı zamanda Kovanlık mahallesinde ikamet ettiğim için araştırma sahasına sürekli ziyaret edilerek saha çalışması metodu uygulanmıştır. Mahalle ile ilgili yerel idarelerden ve kamu kurumlarından çeşitli veriler temin edilmiş sahanın kültürel coğrafya özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Mahallenin kendine özgü oluşmuş kültürel görünümüne etki eden faktörleri kültür ile coğrafya arasındaki etkileşimi ele alabilmek için mahallede yaşayan yöre sakinleri ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Göçebe ve yerleşik yaşam tarzı gelenek, görenekleri ve yakın zamanda önemini kayıp eden geleneksel el sanatları olan halıcılık kültürü incelenmiş, yöre sakinlerine çeşitli sorular yöneltilerek yok olan bu kültürler hakkında bilgilere ve önerilere ulaşılmıştır. Saha araştırmalarından ve çeşitli kurumlardan elde edilen bilgiler ve veriler kullanılarak tablo ve grafikler oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Taş meskenlerin ve sarnıçların krokisi AutoCAD ve Paint programları yardımı ile çizilmiştir. ArcGIS 10.5 programı ile veri tabanı oluşturularak Döşemealtı ilçesinin fiziki haritası ve Kovanlık mahallesini gösteren lokasyon haritası hazırlanmıştır. Sahada yapılan görüşmeler ve elde edilen bilgiler ışığında coğrafyanın mekân ve insan ile olan ilişkisi göz önüne alınarak kültürel unsurlar hakkında bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son bölümde Kovanlık mahallesinde tespit edilen kültürel unsur ve geleneklerin ortaya konulması ve sürdürülebilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

²Lawrence Neuman, W, 2020: 716-717.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma sahasının beşeri faaliyetleri ve kültürel görünüm üzerinde belirleyici bazı özellikler ele alınacaktır. Kültürün oluşması ve şekillenmesinde etki eden doğal çevre, doğal çevre özellikleri başlığı altında incelenmiştir. Araştırma sahası oldukça sınırlı bir alanı kapsadığı için doğal çevre özellikleri iklim özellikleri, sıcaklık, yağış, doğal bitki örtüsü ve sular başlıkları altında incelenmeye çalışmıştır.

1.1. İklim Özellikleri

Dünyanın herhangi bir yerinde oldukça geniş bir bölge içinde ve uzun yıllar boyunca değişmeyen ortalama hava koşullarına iklim denilir³. Genel hava dolaşım sistemleri ile yağış, rüzgâr, nem, basınç ve bulutluluk gibi hava olayları bir yerin iklim özelliklerinin oluşmasında etkili etmenlerdir.

İnsanlar hayatını devam ettirebilmek için iklim şartlarının yaşama olanak sağlayan uygun olan alanlara yerleşir ve insanların gerçekleştirdiği faaliyetler bu alanın iklim özelliklerine göre şekillenir. Mesken kültürü, giyim kuşam kültürü, küçükbaş hayvancılık kültürü iklimin etkisi altında ortaya çıkmıştır diyebiliriz. İklim özellikleri, bölgelere ve yöreye göre değişim göstermesi sebebiyle farklı kültürel çeşitlilikler meydana gelmiştir. İklimin etkisi ile çeşitlilik gösteren kültür, Kovanlık Mahallesinde de farklı özellikler ile ön plana çıktığını görmekteyiz.

Araştırma sahası iklim özellikleri bakımından incelendiğinde, yaz aylarının sıcak, kış aylarının ise yağışlı ve ılıman Akdeniz ikliminin etkisinde olduğu görülmektedir. Antalya il merkezine göre ortalama 3-4°C sıcaklık farkları olmasından dolayı biraz daha serin hava ve daha düşük nem düzeyine sahiptir. Sonbahar ve kış aylarında yoğun olarak yağış alan sahada kar yağışı yüksek kesimler dışında yaklaşık 10-15 yılda bir kısa süreli ve nadiren görülmektedir.

Araştırma sahasının bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nde, Subtropikal Akdeniz iklimi olarak bilinen iklim tipi görülür. Bu durumun başlıca sebepleri arasında yağış miktarlarının fazla olması, yağışların ağırlıklı olarak kış aylarında toplanması, iç kesimlerde görülemeyecek ölçüde yıllık ortalama sıcaklıkların yükselmesi, yaz kuraklığının görülmesi, don olaylı günlerin sayısının az oluşu gibi durumlar gösterilebilir. Bunun yanı sıra söz konusu iklim tipinin

³ O. Erol, 1999: 10.

bölgenin her kesiminde aynı özellikleri taşımadığı ve yer yer değişiklik arz ettiği gözlenmektedir. Bu durumun başlıca sebebi ise bölgede dağların fazla oluşu ve yükseltiye bağlı olarak iklim özelliklerinin değişmesidir. Dolayısıyla dağların denize bakan yamaçlarında Akdeniz ikliminin dağ tipi görülürken, dağların arkasında kalan çukur alanlarda yağışların az olması ve günlük-aylık sıcaklık farklarının fazlalaşmasından dolayı bir geçiş iklimi söz konusudur.⁴

1.1.1. Sıcaklık

Kovanlık Mahallesi Antalya'nın merkez ilçeleri olan Döşemealtı ilçesinde yer aldığı için sıcaklık değerlerinde farklar görülmemektedir. Antalya merkeze göre denize olan uzaklığı ve yaklaşık 250 m kadar olan yükseltisi sebebi ile bir ya da iki derecelik sıcak farkları görülür. Antalya Havalimanı Meteoroloji İstasyonu verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık 18,8°C'dir. Aylık ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay 10°C ile ocak ayı, en yüksek olduğu ay 28,5°C ile temmuz ayıdır. Ortalama en yüksek sıcaklığın en düşük olduğu ay 14,9°C ile ocak ayı, en yüksek olduğu ay 34,2°C ile temmuz ayıdır. Ortalama en düşük sıcaklığın yüksek olduğu ay 22,8°C ile temmuz ve ağustos ayları, en düşük olduğu ay 6°C ile ocak ayıdır (Tablo 1.1).

Tablo 1.1 1930-2022 Yılları Verilerine Göre Ortalama Sıcaklıkların Dağılışı (°C)

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Sıcaklık °C	10	10,7	12,9	16,4	20,6	25,3	28,5	28,4	25,3	20,6	15,5	11,7	18,8
Ortalama En Yüksek Sıcaklık °C	14,9	15,6	17,9	21,4	25,7	30,7	34,2	34,1	31,2	26,6	21,3	16,7	24,2
Ortalama En Düşük Sıcaklık °C	6	6,4	8	11,2	15,3	19,6	22,8	22,8	19,5	15,3	10,8	7,7	13,8

Kaynak: Antalya Havalimanı Meteoroloji İstasyonu

Araştırma sahasının yıllık sıcaklık ortalamalarının mevsimlere dağılımı incelendiğinde; en fazla sıcaklık değerlerinin yaz aylarında görmekteyiz. Tipik Akdeniz ikliminin özelliklerinin görüldüğü sahada yaz mevsimi oldukça yüksek sıcaklık ve bunaltıcı bir havanın etkisi altındadır. Bu nedenle yöre halkı yüksek sıcaklıklardan korunmak için evlerini inşa ederken kalın taş duvarlar ile örmüşlerden bu sayede dışarıdaki yüksek sıcaklıklardan da korunmuşlardır. Çalışma sahasında yapılan incelemelerde mahalledeki yerleşmelerin önceleri iklime uygun olarak iki bölgede olduğu tespit edilmiştir. Bey Dağları'na sınır bir konumda yer

⁴ Arınç, 2014: 21.

alan saha kışın soğuktan korunmak için dağa yakın olan yerleri tercih ettiklerini, yazın ise sıcaklıktan korunmak için dağdan uzakta havadar ve rüzgâr alan ovayı tercih ettikleri bilinmektedir. Sahada yer alan küçükbaş hayvan barınakları olan yataklara da baktığımızda insanlar yazın sıcak, kışın soğuk olan iklimin etkisinden korunmak için kışın alçak yerlere yazın ise yüksek yerlere yataklar inşa ederek hayvanlarını sıcak ve soğuktan korumuşlardır.

Antalya Havalimanı Meteoroloji İstasyonu verilerine bakıldığında en yüksek sıcaklık değerinin 45°C ile temmuz ayında, en düşük sıcaklık değerinin ise -4,6°C ile şubat ayında ölçülmüştür (Tablo 1.2).

Tablo 1.2 1930-2022 Yılları Verilerine Göre En Yüksek ve En Düşük Sıcaklık Dağılışı

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
En Yüksek Sıcaklık °C	23,9	26,7	28,6	36,4	41,7	44,8	45	44,8	42,5	41,2	33	25,4	45
En Düşük Sıcaklık °C	-4,3	-4,6	-1,6	1,4	6,7	11,1	14,8	13,6	10,3	4,9	0	-1,9	-4,6

Kaynak: Antalya Havalimanı Meteoroloji İstasyonu

1.1.2. Yağış

Antalya Havalimanı Meteoroloji İstasyonu verilerine baktığımızda 1930-2022 yılları arasında yıllık ortalama yağış miktarı 1054,9 mm'dir. Yıl içinde en fazla yağış 234,9mm ile ocak ayında düşmüştür. Haziran, temmuz ve ağustos aylarında ise bölgeye yağış yok denecek kadar az düşmüştür. Ortalama yağışlı gün sayısına baktığımızda 12,57 ile ocak ayı e fazla yağışlı günün görüldüğü aydır (Tablo 1.3).

Tablo 1.3 1930-2022 Yıllarına Ait Ortalama Yağışlı Gün ve Yağış Miktarı Değerleri (mm)

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	12,57	10,53	8,61	6,49	5,17	2,55	0,54	0,56	1,72	5,49	7,45	11,91	73,6
Ortalama Yağış Miktarı (mm)	234,9	151,8	91,7	49,3	32,4	11	4,5	4,4	17,1	71,5	129,5	256,8	1054,9

Kaynak: Antalya Havalimanı Meteoroloji İstasyonu

Araştırma sahasının 1930-2022 yılları ortalama yağış miktarı ve yağışlı gün sayılarını incelediğimizde en fazla yağış kış mevsiminde düşmektedir. Daha sonra sonbahar, ilkbahar ve yaz mevsimleri olmak üzere yağış verileri azalmaktadır.

1.2. Doğal Bitki Örtüsü

Ekosistemin bir parçası olan bitkiler insanlar ve hayvanlar için temel besin kaynağıdır. Doğal ortamın bir parçası olan bitkiler bulundukları bölgelerin yer şekillerine, iklim özelliklerine ve toprak yapısına göre değişim göstermektedir. Doğal ortama göre çeşitlilik gösteren bitki örtüsü insanların yaşamını sürdürdüğü alanlarda geçimini sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlere ve kültürel özelliklerine kadar etkilemiştir. Yörede dağılış gösteren bitki örtüsü insanların beslenme şekillerini mesken yapılarında değişime sebep olmuştur. Bu bağlamdan bakıldığında bir bölgenin kültürel çeşitlilik göstermesinin unsurları arasında doğal bitki örtüsü de payı vardır.

Araştırma sahasının bitki örtüsüne bakıldığında oluşumuna etki eden en büyük faktörün Akdeniz iklim şartlarının olduğu söylenebilir. Sahadaki bitki örtüsünün büyük bir çoğunluğu sıcaklık ve ışık isteyen bitkilerden oluşmuştur. Çalışma alanında ormanlık alan bulunmadığı için kızılçam görülmez. Sahada en fazla görülen maki türleri;

- Kermes meşesi (*Quercus coccifera*),
- Akçakesme (*Phillyrea latifolia*),
- Menengiç (*Pistacia terebinthus*),
- Sakız (*Pistacia lentiscus*),
- Zakkum (*Nerium oleander*),
- Kocayemiş (*Arbutus unedo*),
- Keçiboynuzu (*Ceratonia siliqua*),
- Sandal (*Arbutus andrachne*),
- Yabani zeytin (*Olea oleaster*) olarak sıralanabilir.

Görsel 1.1 Yabani Zeytin

1.3. Sular

Su kaynakları, insanların geçim faaliyetlerini ve yaşam tarzlarını doğrudan etkilemektedir. İnsanlar için yaşamsal değeri olan su kaynakları, bölge ve coğrafi farklılıklara göre insan yaşamı üzerinde farklı şekillerde etkili olmuştur. Döşemealtı ilçesinin en önemli su kaynağı geçmişten beri kullanılan Kırkgöz su kaynağıdır. Kanallar vasıtasıyla ilçeden geçen su tarım arazilerinde kullanılmakta aynı zamanda Düden Şelalesinin kaynağını oluşturmaktadır.

Kırkgöz denilen geniş bataklığı Çıglık dağının dibinden çıkan Büyük İn, Küçük İn adlarında başlıca iki kuvvetli pınar besler. Küçük gölün suları bir kanalla güneye doğru çevrilmiştir. Bu kanal Yeniköy arazilerini sular, Yeşilbayır (eski adı Karabayır) sınırında ikiye ayrılır ve güneybatı doğrultusunda uzanır. Yukarı Karaman ve Piyadin arazilerini sulayarak kesilir. Bu Kırkgöz kanalı eskidir, yapıldığını bilen yoktur. Bu kanaldan, Yeşilbayır’da alınan yeni kol Kepezüstü’ ne kadar getirilerek büyük bir meyille Kepezaltı’na inmekte, aşağıda Evkaf Zeytinliği denen geniş bahçeleri suladıktan sonra Arap suyuna doğru inmekte ve bu arada bazı sulamalarda yapılmaktadır.⁵

Döşemealtı ilçesi sınırları içinde yer alan Kovanlık Mahallesi bulunduğu konum ve topoğrafyadan dolayı su yokluğu çeken bir bölge değildir taban suyu seviyesinin yüksek olmasından dolayı tarla ve evlerde çoğunlukla el ile kazılan örme kuyular mevcuttur. Kazılan bu kuyulardan çıkarılan sular içme suyu, küçükbaş ve büyükbaş hayvanların su ihtiyacı ve tarım

⁵ Saraçoğlu, 1989:525.

arazilerini sulamak için kullanılmaktadır. Günümüzde tarım arazilerini sulamak için DSİ tarafından bölgeye sulama sondajları açılmıştır. Tarım arazilerine döşenen beton kanalet (küçük kanal) ve su arkları tarafından taşınan sular tarla ve bahçelere transfer edilerek salma su yöntemi kullanılarak sulanmaktadır. Bölge halkı tarafından kurulan Kovanlık Sulama ve Süt Kooperatifi bu suların iletilmesi konusunda kırılan veya tahrip olan beton kanaletlerin tamiratını ve bakımları yapılmaktadır. Vahşi sulama olarak da bilinen salma su ile sulama yöntemi tüm bahçeyi suladığı için su tasarrufu açısından eksik kalmaktadır. ASAT tarafından 2023 yılında Kovanlık Mahallesiindeki salma su yöntemini değiştirmek için bazı bölümlere kapalı sulama sistemi yapıldı etap etap yapılması planlanan bu sistem tüm araziye kaplayacak şekilde planlanarak su tasarrufunu sağlayacağı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞERİ COĞRAFYA GÖRÜNÜMLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle Döşemealtı ilçesi ve ilçeye bağlı araştırma sahası olan Kovanlık Mahallesi'nin tarihçesi, nüfus özelliklerinden kısa bir şekilde bahsederek ortaya koyulacaktır. Ardından kırsal yerleşmeler, dönemlik kırsal yerleşmeler olan yayla yerleşmeleri ve son olarak küçükbaş hayvan barınakları olan yatak yerleşmeleri ele alınacaktır.

2.1. Kovanlık Mahallesi'nin Tarihçesi

Kültürel coğrafi görünümünün oluşmasında doğal çevre kadar toplumun sosyal ve ekonomik yapısı da oldukça etkili olmuştur. Bir süreç sonunda belli bir bölgede oluşan kültürel öğeler zamanla insanlar arasındaki etkileşimlerle farklı bölgelere yayılmakta ve toplumlar arasında benzerlikler ve farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Fiziki ortam içerisinde oluşan sosyal ve tarihi gelişmeler, beşeri coğrafi görünümünü kapsamlı ele alınmıştır. Bu kapsamda Döşemealtı sınırları içerisinde yer alan Kovanlık Mahallesi'nin tarihi, yerleşme özellikleri, nüfus yapısı ve ekonomik yapısı beşeri coğrafya kapsamında ele alınmıştır.

Döşemealtı" ismini, Kovanlık Mahallesi'nin 2, 5-3 km. kuzeydoğusunda, ovanın bittiği Toros Dağlarının ilk yükseltilerinin başladığı, Roma döneminde döşeme taşlarla yapılan 2, 5-3 metre genişliği bir yoldan almaktadır: Antik Dönemde adı geçen kalıntıların içinden geçerek Döşeme Boğazı adı verilen boğazı aşarak şimdiki Dağ Nahiyesi yakınlarına ulaşılır. Bu yol Antik dönemlerde Pamfilya Bölgesi ve Pisidia Bölgesini birbirine bağlayan yol idi. Bu döşeme taşlı yolun altında kalan köylere yöre halkı tarafından döşemenin altında kalan köyler denilmiş ve zaman içerisinde bugünkü ismi olan "Döşemealtı" ismi kabul edilir hale gelmiştir.⁶

Kırkgöz'ün kuzeydoğusunda, 15 km kadar eninde ve boyunda, düzlükleri ve bayırları da ihtiva eden, su bakımından fakir, içinde 10 kadar köy bulunan köşeye öteden beri Döşemealtı denir. Zira eski zamanlarda ve hatta yakın vakitlere kadar Antalya'dan Burdur'a doğru uzanan yol, şimdiki Çubuk Boğazı yolundan değil bu taraftan geçerdi ve yol büyük taşların döşenmesinden yapıldığı için, yola göre bu tarafın adı da Döşemealtı olarak kalmıştır, yani döşenmiş yolun alt tarafındaki alan demek.⁷

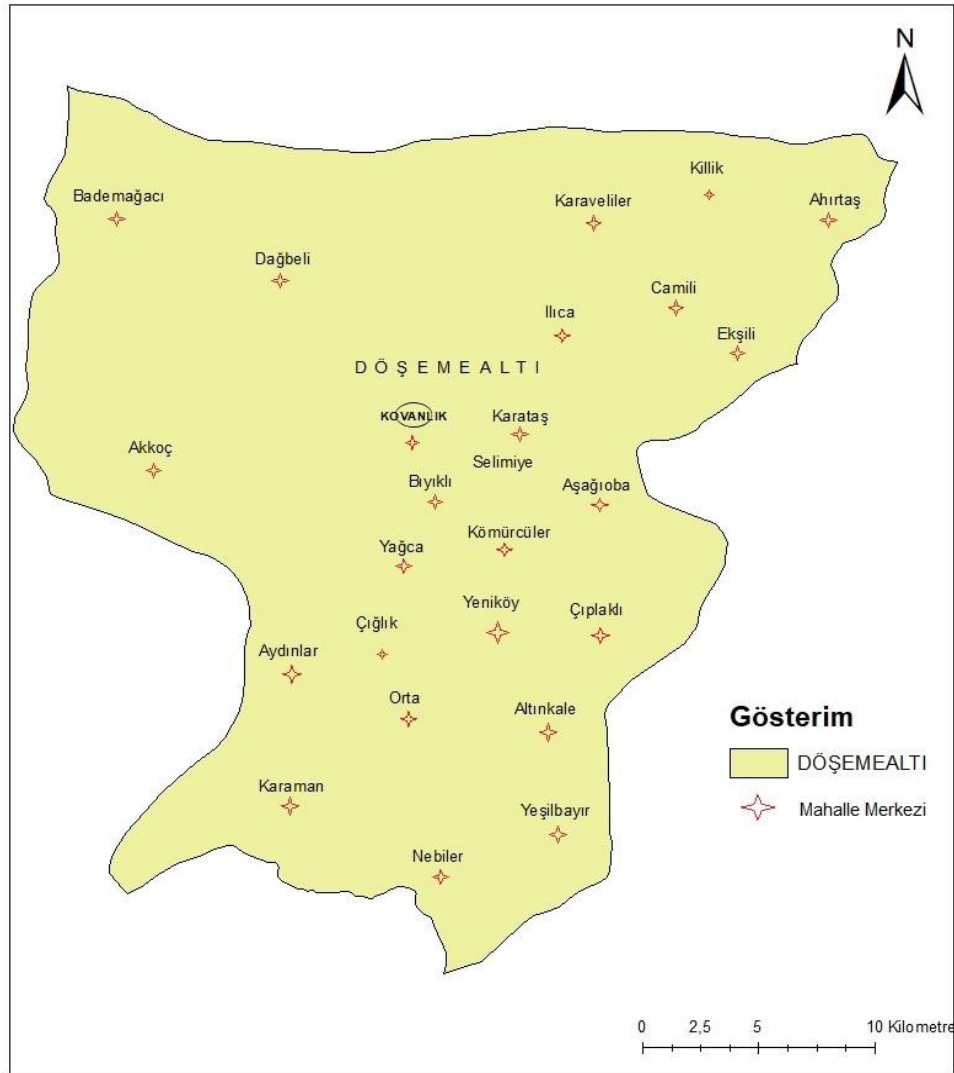
"Döşemealtı Köyleri" ismi başlangıçta Kovanlık, Ilıca, Camili, Ekşili, Karaveliler, Killik, Kızıllı, Karataş, Dereli, Selimiye, Bıyıklı (karadon) ve Kevşirler köylerinin yerleştiği

⁶ Atılğan, 2012: 267-268.

⁷ Saraçoğlu, 1989: 535.

bölgeye verilen addır (Harita 2. 1). Bu köyler binlerce yıl öncesinden bu yana anılan köyleri Batı Anadolu Bölgesi'ne bağlayan, daha yakın dönemde de halkın Döşemealtı köylerinin kuzeybatı yaylalarına ulaştıran Antik dönemden kalma “taş döşeli yolun” düzlüğe indiği yerde kurulmuşlardır.⁸

Antalya Döşemealtı'nın Mahalleleri

Harita 2.1 Döşemealtı'nın Mahalleleri Haritası

Döşemealtı bölgesinde varlıklarını hala sürdüren Yeni Osmanlı, Karakoyunlu ve Karamanlı Yörükleri yaşamaktadır. Aynı zamanda Sarı keçeli, Töngüşlü, Kara Tekeli, Horzum, Saçkaralı ve Karahacılı Yörükleri de bir zamanlar bu bölgede az da olsa yaşamışlardır.⁹

⁸ Ercenk, 2012: 63.

⁹ Ercenk, 2012: 64.

Kurtuluş Savaşı sonrasında Lozan Antlaşmasının mübadele hükümleri gereği, Yunanistan'da Batı Trakya dışında yaşayan Türkler ile Türkiye'de: İstanbul dışındaki Rumların değişimi gerçekleştirilmiştir. 1923-24 yılları arasında 1500 hanede yaklaşık beş bin dolayında göçmen getirilerek Döşemealtı'na yerleştirilmiştir. Döşemealtı bölgesindeki idari yapı köy öbekleri bağlamında yeniden düzenlenmiştir. Yeniköy; Döşemealtı'nın bucak merkezliğini yapmış, evlerin bazılarına da yörük iskânı verilmiştir. Kızılcadağı yaylak olarak kullanılan Karahacılı, Piyadin ve Bahçeyakalılar iskân edilirken, aynı yıllarda Yeniköy'de yaptırılan evlere 54 hane Kıbrıs göçmeni yerleştirilerek. 1952-53 yılları arasında Bulgaristan'da gerçekleşen göç sonunda 8-10 hane Yeniköy, Kızıllı, Kovanlık köylerine iskân ettirilmiştir.¹⁰

2.2. Nüfus Özellikleri

Nüfus; genel bir tanımla sınırları belli bir alanda, belirli bir zamanda yaşayan insan topluluğu olarak adlandırılır. İnsan toplulukları yaşadığımız yeryüzünün farklı görünümeler kazanmasında en etkili faktörler arasında yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında coğrafyanın temelinde, insan ve doğal çevre arasındaki ilişkiyi görmekteyiz. Mekânın kültür yapısı hakkında bilgi sahibi olabilmek için nüfusun yoğunluğu, niteliği, dağılışı ve hareketleri ele alınmaktadır.

Yeryüzünde nüfusun dağılışı coğrafi faktörlerin tesiri çok kuvvetli ve açıktır. Coğrafi faktörler, diğer beşeri birçok olaylarda olduğu gibi, nüfus dağılışı olayında da hâkîm bir rol oynayan faktörlerdir.¹¹

Antalya Ovası, görgü ve bilginin artmasından, sağlık kurallarının düzelmesinden, motorlu araçların baş döndürücü ilerlemesinden yararlanarak kalkınan ovaların başında yer alır. Ovanın yüzü 35 sene gibi kısa bir zamanda çabuk değişmiş, bataklıklar kurutulmuş, fundalık alanlar açılmış, sıtma önlenmiş, hayıt otu ile örtülü evler yerini kiremitli evlere terk etmiş, her köye kamyon girecek şekilde yollar yapılmış ve zorunlu eksikliklerine rağmen köylünün maddi hayatı düzelmiş ve sonuçta nüfusta artma yolunu tutmuştur.¹²

Kepez ile Kırkgöz arasında 20 km'lik alan, sağı solu taşlık, kuru sekiler bir derece tenhadır ve köyler çok dağınıktır. Antalya ovasında tek tek ev, yani serpili köy ancak Kepez üstünde Yenice boğazına ve Kırkgöz'e doğru olan alanda görülür ve bunlar bile bir gruplaşma civarındadır.¹³

¹⁰ Ercenk, 2012: 29-30.

¹¹ Tanoğlu, 1966: 70.

¹² Saraçoğlu, 1989:550.

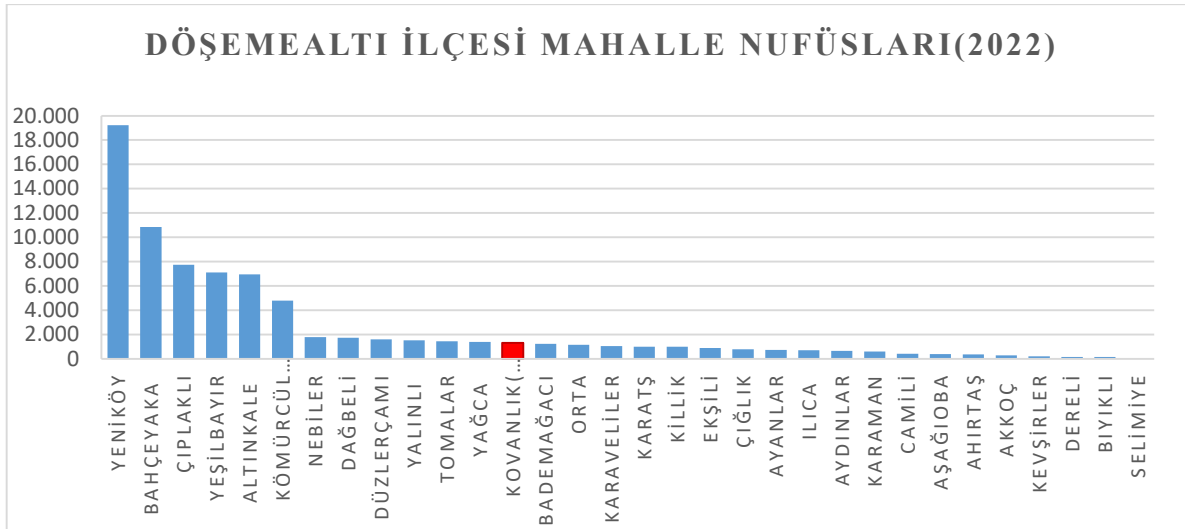
¹³ Saraçoğlu, 1989:551.

Kırkgöz kaynaklarına yakın Çubuk geçidinin hemen yanında yer alan Kovanlık Mahallesi kurulduğu zaman bu seyrek nüfuslu köylerden birisiydi ancak zamanla gelişen bölge OSB'nin kurulması ile nüfusunu arttırmıştır. Döşemealtı mahalle nüfusları grafiğine baktığımızda mahallenin merkez mahalleler gibi çok nüfuslu bir yapıda olmadığını görmekteyiz (Grafik 2.1). İlçenin nüfusu 2022 yılında 79.495'dur. Yoğun göç alan bir yöre olduğu için alışılmış erkek nüfus fazlalığı dikkat çekmektedir. Nitekim nüfusun 41.185'i erkek nüfusu oluştururken 38,310'unu kadın nüfusu oluşturmaktadır (Tablo 2.4).

Tablo 2.4 Döşemealtı 1975 ve 2022 Yılları Arası Kadın Erkek Toplam Nüfus Tablosu

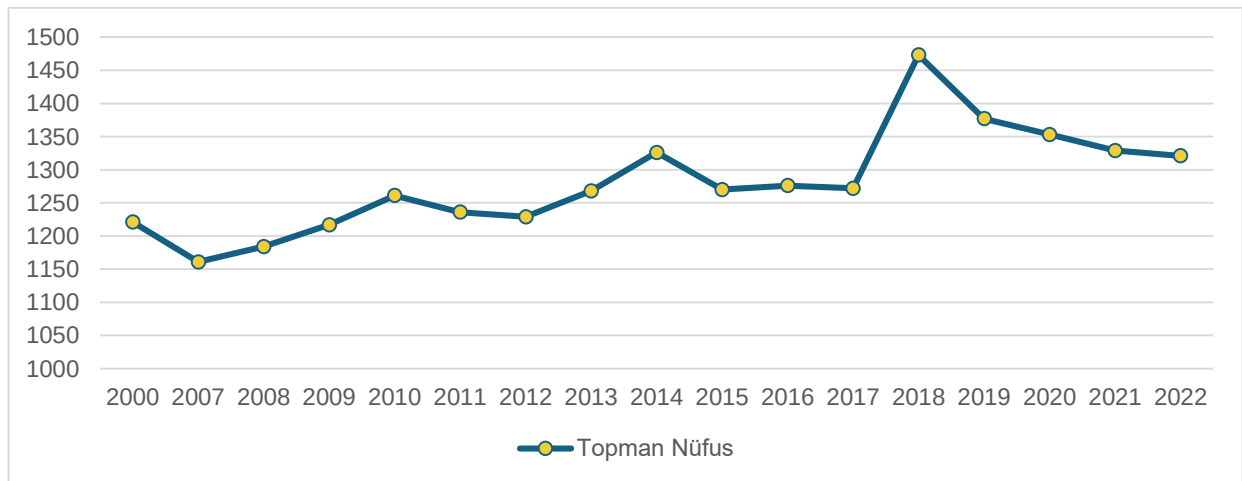
Yıllar	Topman Nüfus	Toplam NAH (%)	Kadın	Kadın NAH	Erkek	Erkek NAH (%)
1975	2711		1333		1378	
1980	2048	%-24,46	1029	%-22,81	1019	%-26,05
1985	2943	%43,7	1528	%48,49	1415	%38,86
1990	3348	%13,76	1710	%11,91	1638	%15,76
2000	6261	%87,01	3054	%78,6	3207	%95,79
2007	12078	%92,91	5861	%91,91	6217	%93,86
2008	40637	%236,45	20176	%244,24	20461	%229,11
2009	40555	%-0,2	20141	%-0,17	20414	%-0,23
2010	42433	%4,63	21092	%4,72	21341	%4,54
2011	44272	%4,33	21959	%4,11	22313	%4,55
2012	47497	%7,28	23082	%5,11	24415	%9,42
2013	52013	%9,51	25335	%9,76	26678	%9,27
2014	53554	%2,96	26142	%3,19	27412	%2,75
2015	55462	%3,56	26965	%3,15	28497	%3,96
2016	58451	%5,39	28371	%5,21	30080	%5,55
2017	59948	%2,56	29159	%2,78	30789	%2,36
2018	63186	%5,4	30898	%5,96	32288	%4,87
2019	65794	%4,13	32184	%4,16	33610	%4,09
2020	69300	%5,33	33928	%5,42	35372	%5,24
2021	73809	%6,51	36099	%6,4	37710	%6,61
2022	79495	%7,7	38310	%6,12	41185	%9,22

Kaynak: TÜİK

Grafik 2.1 2022 Yılında Döşemealtı'nda Yer Alan Mahallelerin Nüfus Grafiği (Kaynak: TÜİK)

Araştırma sahamız olan Döşemealtı ilçesi Kovanlık Mahallesiindeki yerleşmelerde nüfus hareketleri ve dağılışında mahallenin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte yapılan ekonomik faaliyetler, iklim, yer şekilleri ve kültürel özellikler gibi faktörlerin etkisi altındadır. İklim ve yer şekilleri arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak iki farklı yerleşme sahası karşımıza çıkmaktadır bunlar; yazın etrafı açık ovalara kışın ise kuytu olan dağ diplerinde toplandıkları alanlardır günümüzde bu süreç gelişen teknoloji ile sabit kalmıştır. Sahada nüfus, tarım arazileri ve dağ arasında kalan hafif eğimli alanda yoğunlaşmıştır. Mahalle nüfusu 2022 yılında nüfusun % 49 erkek nüfusu oluştururken % 51 ni kadın nüfus oluşturmaktadır (Tablo 2.5). Çizgi grafiğine baktığımızda 2018 yılında nüfusun arttığını görmekteyiz. Mahallede gerçekleşen kıyasıya muhtarlık seçimleri 2018 yılında mahalleye oy potansiyelini arttırmak için geldiği düşünülmektedir. 2018 yılı seçimlerinde sonraki düşüş bunu kanıtlamaktadır beş yıl sonra yani 2023 yılında olacak seçimlerden dolayı nüfusun artacağı da düşünülmektedir (Grafik 2.2)

Kaynak: TÜİK

Grafik 2. 2 Kovanlık Mahallesi 2013-2022 Nüfus Grafiği

Tablo 2.5 Kovanlık Mahallesi 2000-2022 Yılları Arası Kadın Erkek Toplam Nüfus Tablosu

Yıllar	Toplam Nüfus	Toplam NAH (%)	Kadın	Kadın NAH	Erkek	Erkek NAH (%)
2000	1221		642		579	
2007	1161	%-4,91	593	%-7,63	568	%-1,9
2008	1184	%1,98	595	%0,34	589	%3,7
2009	1217	%2,79	617	%3,7	600	%1,87
2010	1261	%3,62	635	%2,92	626	%4,33
2011	1236	%-1,98	623	%-1,89	613	%-2,08
2012	1229	%-0,57	619	%-0,64	610	%-0,49
2013	1268	%3,17	633	%2,26	635	%4,1
2014	1326	%4,57	664	%4,9	662	%4,25
2015	1270	%-4,22	629	%-5,27	641	%-3,17
2016	1276	%0,47	636	%1,11	640	%-0,16
2017	1272	%-0,31	624	%-1,89	648	%1,25
2018	1473	%15,8	721	%15,54	752	%16,05
2019	1377	%-6,52	672	%-6,8	705	%-6,25
2020	1353	%-1,74	677	%0,74	676	%-4,11
2021	1329	%-1,77	672	%-0,74	657	%-2,81
2022	1321	%-0,6	670	%-0,3	651	%-0,91

Kaynak: TÜİK

2.3. Yerleşme Coğrafyası

Yerleşme, insanoğlu ile var olan, anlam taşıyan bir kavramdır. İnsanın yeryüzünde yaşamaya başladığı günden itibaren barınma ihtiyacı duyduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu bağlamda ele alındığında yerleşim, insanın en eski ve hiçbir zaman önemini yitirmemiş yitirmeyecek bir beşeri faaliyetidir.¹⁴ İnsanlar, belirli bir alanda devamlı, geçici, tek veya toplu bir hâlde yerleştikleri ve beşerî ihtiyaçlarını temin edebilmek için bağlı oldukları çevrede meydana getirdikleri mesken şekillerinden yerleşme yerinin seçilmesine kadar yaşadıkları çevrenin coğrafi şartlarından etkilenmişlerdir.¹⁵ Göçebe hayat tarzını terk eden insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için yeryüzündeki en elverişli alanlara yerleşmeyi tercih etmişler ve coğrafyanın unsurlarını dikkate alarak yerleşecekleri alanları belirlemişlerdir.

İnsanlar, genellikle su kaynaklarından rahatça faydalanabilecekleri, uygun iklim koşullarına sahip, düz ve alçak alanlar ile verimli toprakların bulunduğu sahalar yerleşim alanı olarak tercih edilmiş ve ilk yerleşmeleri optimum şartlara sahip alanlarda meydana

¹⁴ Tunçdilek N 1959: 37.

¹⁵ Tanoğlu 1954:2.

getirmişlerdir. İnsan yaşamı için uygun coğrafi şartların sağlandığı bu alanlar, yüzyıllar boyunca farklı insan gruplarının yaşamlarına tanıklık etmiş ve farklı kültürel görünümünün oluşmasını sağlamıştır. İnsanlar, var oldukları andan itibaren fiziki coğrafyayı farklı yollarla değişime uğrattılar da, doğal coğrafi görünümün kültürel coğrafi görünüme dönüştürülmesi, insanların yerleştikleri yerlerde gerçekleşmiştir. Bu sebepten dolayı yerleşmeler, tüm beşeri coğrafyanın en merkezi kısmını oluşturmaktadır.¹⁶

Araştırma sahası, Türkiye'nin en eski iskân yerlerinden birisi olma özelliğine sahiptir. Alt Paleolitik dönemden Geç Roma-Erken Bizans dönemine kadar süren uzun bir dönem boyunca iskân yeri olarak kullanılan Karain Mağarası'nın yakınındaki ovada kurulmuş bir yerleşim yeridir. 1934 yılına kadar Kırkgöz-Yeniköy olarak bilinen bölgede, 1934 yılında çevre illerden gelen Yörüklerin yerleşmesiyle 'Yeniköy' adı ile bir köy oluştuğu, aynı yıl içerisinde de Yeniköy Nahiyesi olarak teşkilatlandığı tespit edilmiştir. 1977 yılına geldiğimizde ise 'Döşemealtı' adı ile Belde olan yerleşim merkezi, 2008 yılındaki 5747 Sayılı Kanunıyla İlçe statüsüne geçmiştir ve 2008 yılından itibaren Antalya'nın 19 ilçesinden biri olma özelliğini taşımaktadır.

İlçe merkezinin denizden yüksekliği ortalama 300 m olup yönetim alanının yüzölçümü 683 km²'dir. İlçenin kuzeyi ve batısı Batı Torosların uzantıları ile çevrilidir yerleşmenin ise Döşemealtı düzlüğü olarak adlandırılan hafif engebeli bir arazi yapısı üzerinde gelişim göstermektedir. Yerleşim alanlarının büyük bir kısmı kırsal yerleşmelerden oluşmaktadır ve 2012 tarih ve 6360 sayılı 'On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun' ile köyden mahalle statüsüne dönüşmüştür.

2.3.1. Kırsal Yerleşmeler

Kırsal yerleşmeler, kırsal bir mekânda temel faaliyetlerin hâkim olduğu, doğal ortam koşullarına uyum sağlamış halde bulunan, fonksiyonel açıdan fazlaca gelişmemiş alanlardır.¹⁷ Bu yerleşmeler, doğal ortam unsurlarından etkilenecek ortaya çıkmıştır. Bu nedenle şekil ve doku bakımından bölgeden bölgeye farklılık gösteren yerleşme türleridir. İnsanla yerleşmenin karşılıklı ilişkisinde, insan topluluklarının kırsal yerleşme tiplerine göre ekonomik faaliyetleri, yaşam tarzları, sosyal yapıları, ekonomik düzenleri ve etkileşim biçimleri şekillenmektedir.¹⁸ Kırsal mekânların, doğal ortamın şartlarına adapte olması ve karşılıklı ilişkisi ile yüzyıllardır

¹⁶Tümertekin ve Özgüç, 2014: 361.

¹⁷ Taş, 2016: 25.

¹⁸ Tunçdilek, 1986: IX.

birikerek süregelen tarım ve hayvancılık kültürlerine bu mekânlarda uygulanmaktadır. Kentsel yerleşmelere oranla kırsal yerleşmeler üzerinde daha fazla etkili olan bu unsurlar, kültürel coğrafi görünümün daha fazla ön plana çıkmasını sağlamıştır.

Kovanlık mahallesinde ki kültürel görünüm ve yaşamda geleneksel ekonomik faaliyetlere göre şekillenmiştir. Yerleşme genel olarak tarım alanlarına uzak dağlık alanlara yakın yerlere kurulmasına dikkat edilmiştir. Bölgedeki yaptığımız görüşmelerde bölgede yaşayan insanlar ‘Yörük sırtını dağa yaslar’ cümlesi ile yerleşim yerinin seçiminde dağlık alanların önemini dikkat çekmektedir. Süregelen ekonomik faaliyet küçükbaş hayvan yetiştiriciliği olduğu için dağlık alanların keçiler için uygun bir yaşam alanı olarak belirlenmesi ve bu etkiler doğrultusunda şekillenen yerleşmeleri görmeyi bize mümkün kılmıştır (Görsel 2.2).

Görsel 2. 2 Kovanlık Köyü

2.3.1.1. Dönemlik Kırsal Yerleşmeler

2.3.1.1.1. Yayla Yerleşmeleri

Yaylacılık: geçimini hayvancılıkla sağlayan toplulukların yılın belirli dönemlerinde, hayvanlarına taze ve bol ot temin etmek amacıyla bulundukları düşük rakımlı yerden ‘seğil (sahil) yüksek alanlara çıkarak et, süt, peynir, yağ ve yün gibi hayvansal üretim gerçekleştirdikleri geçici konaklamalarıdır. Kültürel coğrafi görünüm ve yerleşme şekli konusunda yayla yerleşimleri çok sayıda çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Ülkemizde hayvancılık ekonomisinin temellerini oluşturan yaylacılık, yöreden yöreye lokal coğrafi şartların tüm özelliklerinin gözlemlendiği coğrafi alanlardır. Bu sebepten dolayı her yörede ve bölgede değişen yaylacılık faaliyetleri farklı kültürel görünümünün ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tunçdilek’ in tanımıyla yayla, ‘‘Yazın belirli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak. Hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman uzak olmakla beraber sosyo-ekonomik bağlarla tamamen köye bağlı bir mahal veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümüdür.’’¹⁹

Yaylacılık faaliyetleri bölgede yörük göçü olarak adlandırılan yer değiştirme olayı kadın erke, çocuk bir sürü insanın önlerine kattıkları hayvanların sürülerini bulundukları alçak yerlerden yüksek yaylalara doğru yola çıkmasıdır. Bu göç olayının hareket zamanı cemre düştüğünde (6 Mart) yani baharın geldiğini vakitlerdir. Bölgedeki çobanların göç olayının zamanı ile ilgili gözlemledikleri bilgileri paylaşırlarken şunları söylemişlerdir; yaylaya çıkarken ekinlerin gök (yeşil) ,yayladan geriye dönüşte gene gök olduğunu, yaylacılık faaliyetlerini ilkbahar ve son bahar mevsimleri arasında yazın sıcağından hayvanlarının etkilenmemesini sağlamak amacıyla yaptıklarını belirtmişlerdir. Yörük göçü, göçebe üretim ve yaşam sürecinde yer alan tüm unsurlarla titiz ve planlı bir işbirliği içerisinde gerçekleştirilen düzenli bir intikaldir (K3).

Yaz aylarında hava sıcaklıklarının arttığı dönemde ovalardaki otlar çalılar sararmakta ve kurumaktadır. Yaylalarda ise yazın yeşil kalan otlaklar ve sulak alanlar yöre sakinlerinin yaylaya çıkmasına etkendir yaylaya çıkmak hayvanın gelişim ve stresten etkilenmemesi içinde çok önemlidir çobanların yaylaya çıkmayan hayvanların ‘baharını almadı’ gelişimi kötü zayıf olacak tespiti yaylacılık faaliyetinin hayvansal üretim için önemini göstermektedir. Bunun

¹⁹ Tunçdilek, 1967:138.

yanında yaylacılık faaliyetlerinin hayvansal üretim ve aynı zamanda şenlikler ile rekreasyon amaçlı olduğu görülmektedir.

Kovanlık mahallesinde geçmişten süre gelen yaylacılık faaliyetleri genel olarak Burdur ilinin merkez ilçesine bağlı 1450 metre rakıma sahip Kapaklı köyüne ve Antalya ili Korkuteli ilçesine bağlı merkeze 90 km uzaklıkta olan ve 2100 metre rakımdaki Söbüce yaylasıdır (Görsel 2.4). Kovanlık mahallesinde dokunan coğrafi işaret almış Döşemealtı halılarına ve tezgâhlarına Kapaklı köyünde karşılaşmak bize bu kültürel değerin yaylalara da taşınmış olduğunu gösteren bir kanıt niteliğindedir (Görsel 2.3).

Yaylaya çıkma geleneğini uzun bir süre önce terk edildiğini belirten halk bugün Burdur İl sınırları içinde yer alan Kravgaz ve Kestel Dağ sırtlarında yer alan Kapaklı Yaylası'na uzun bir zaman önce gitmeyi bıraktıklarını, bugün hayatta olan seksenli yaşlara erişmiş yaşlıların bu yayları görmediklerini anlatmalarından da anlaşılmaktadır (K2). Kovanlık mahallesindeki birkaç yaşlı ile sohbetimizde şunları söylemişlerdir: "Bizim köyün yaylalarını gün gelecek buğdayı eken davarı güden yiyecek diyerek bizimkileri yerlerinden sürüp zorla sahiplenmişlerdir." sözleriyle anlatmaktadır. Bu sözlerden anlaşılaacağı üzere Kovanlık köylülerinin yaylalarından gönüllerince elden çıkarmadıklarını anlamaktayız. Günümüzde ise yayla geleneğinin tamamen sona erdiğini görmekteyiz ama akraba ilişkilerinin hala devam ettiğini de söylemekte mümkün yayla geleneğinden kalan aileler Burdur'un merkezine yerleşmiş akraba dost bağıni düğünlerde mevlitlerde hala devam edip görüşmektedir.

Görsel 2.3 Burdur Kapaklı Köyü (Kovanlık Mahallesi Yaylası)

Görsel 2.4 Antalya / Söbüce Yaylası (Kovanlık Mahallesi Yaylası)

2.3.1.1.2. Yatak Yerleşmeleri

Küçükbaş hayvan üretiminde önemli ihtiyaçlardan birisi de hayvanların barındırıldığı yapılardır. Bu yapılar hayvanların dinlenme, gezinme, yemleme ve su ihtiyaçlarının giderilmesi ile olumsuz iklim koşullarından korunma gibi daha birçok ihtiyaçlarının giderildiği yapılardır.²⁰ Hayvancılık faaliyetlerinde en dikkat çeken hususlardan birisi de hayvan barınakları ile coğrafya ilişkisidir. Öyle ki hayvansal verimin artırılmasında bakım, beslenme ve ıslah çalışmaları dışında barınakların bulunduğu bölgelerdeki iklim koşullarına uygun inşa edilmesinin de büyük bir etkisi bulunmaktadır.²¹

Türkiye’de hayvansal üretimin olduğu barınaklar şekillerine göre ahır, ağıl ve kümes olmak üzere üç ana grupta toplanabilir. Bunlardan ağıllarla ilgili birçok yapılmış çalışma olmasına rağmen, ülkemizde insanların yöreden yöreye kır yerleşmelerini farklı isimlerle adlandırılmaları gibi bazı hususlar göz önüne alındığında, günümüzde ve gelecekte özellikle coğrafyacıların bu konuda yapacakları ayrıntılı araştırmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Nitekim Tanoğlu, ‘Beşeri Coğrafya Nüfus ve Yerleşme’ adlı çalışmasında ağılları incelerken bu konuda hala bilgilerimizin eksik olduğunu ifade etmiştir.²² Türkiye iskân ve mesken çeşitliliği açısından oldukça zengin bir bölge olduğu için günümüzde bu eksikliklerin önemli bir kısmı tamamlansa da hepsinin bittiğini söylemek mümkün değildir. Tümertekin ve Özgüç ise ‘Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân’ adlı çalışmalarında kır yerleşmelerinden bahsederken yeryüzündeki farklılıklar nedeniyle yerleşme coğrafyası hakkındaki

²⁰ Aslan ve Uzal Seyfi, 2015.

²¹ Günel, 2006.

²² Tanoğlu, 1966.

terminolojinin tam olarak belirlenemediğini ifade etmişlerdir.²³ Bulut ve Özoğul ise ‘Anadolu Konut Kültüründe Hanay ve Haneyli Evler Kavramı Üzerine Genel Bir Değerlendirme’ adlı çalışmalarında ülkemizde henüz literatüre geçmemiş yerleşme şekilleri ve mesken tiplerinin olduğunu ifade etmişlerdir.²⁴

Döşemealtı sahası ve çevresinde küçükbaş hayvancılık yapmak amacıyla yerleşmeleri dışındaki otlakların yaygın olduğu alanlar üzerinde kurulmuş, fonksiyonel olarak ağıllara benzeyen yapılardan ve çoban kulübesinden oluşan, sürü sahibinin sabit iki farklı yatak yerleşmesinin olduğu yıldan yıla yaz ve kış olmak üzere değiştirilen yerleşmelere ‘yatak’ adı verilmektedir.²⁵ Kovanlık mahallesinde yapılan saha gözlemlerinde sayısı tam olarak net olmamakla birlikte sekizin üzerinde yatak yerleşmesi bulunmaktadır. Döşemealtı Belediyesi tarafından yayınlanan 2020-2024 Stratejik Planı rakamlarına göre ilçede 18.860 adet büyükbaş, 75.350 adet küçükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu kapsamda sadece 600 hektarlık mera ve çayır alanına sahip olan ilçenin, mera ve yaylak alanlarının çeşitli teşviklerle geliştirilmelerine ihtiyacı olduğu görülmektedir.

Yatak yerleşmeleri küçükbaş hayvanların besin olarak tükettiği yoğun çalı formasyon alanlarına kurulmuştur. Ekonomik gelir kaynağı küçükbaş hayvancılık ile uğraşan ailelerin genellikle iki, tane yeri bulunmaktadır ve iki farklı yatağın da kurulacağı yerleri etkileyen faktörler birbirinden farklıdır. Yazın kullanılan yataklar genel olarak Akdeniz ikliminin bunaltıcı sıcaklarından hayvanları korumak için yüksek daha havadar yerlere kurulur. Kışın kullanılan yatak kuzeyden gelen soğuk ve kuru rüzgârdan korunmak için rüzgârın ulaşmadığı kuytu yerlere kurulur. İki farklı yatak yerinin kurulmasında iklimik faktörler etkili olurken aynı zamanda hayvanların sağlığı da korunmuş oluyordu. Çünkü sürekli aynı atak yerini kullanan keçilerin pire parazit gibi sorunlarla karşılaştığı görülmektedir; yöre halkı parazit sorununa ‘eski olmuş’ teşhisini koymaktadır. Bu sebeplerden dolayı bir yatak iki sene üst üste kullanılmamaktadır. Yani aynı yatağın yakının çevresinde yedek bir yatak alanı daha vardır ve dönüşümlü olarak kullanılır. Bu yöntem uzun yılların deneyimi sonucu geliştirilmiş basit fakat oldukça etkili bir önlemdir.

Yatak yerinin hayvanlar için olan giriş kapıları güneye bakmaktadır buradaki esas amaç gün içerisinde güneş ışığından fazla faydalanmaktır. Bölgenin belirli bölümlerine açılan kuyular ve çeşmeler keçi sürüsünün su ihtiyacını karşıladığı için su kaynaklarına yakın olma yatak yerleşmesini etkileyen birincil faktörlerden birisi değildir. Saha genel olarak karstik yer

²³ Tümertekin ve Özgüç, 2009.

²⁴ Bulut ve Özoğul, 2019.

²⁵ Bulut vd., 2023: 42.

şekillerine sahip olduğu için su sorununa alternatif olarak yağmur sularının etkisi ile erime ve aşınımına uğramasıyla oluşan çanak şeklini alan lapyta olarak bilinen ancak bölgede ‘Gaglık’ adı verdikleri su çanakları bulunmaktadır (Görsel 2.5). Yağmur suları veya elle dolan bazı gaglıkların varlığı çoban ve küçükbaş hayvanlar için önemi büyüktür. Çobanların dağdaki su kaynağı olan bu gaglıklar temizlenip üzeri yassı bir kaya ile kapatılır bu sayede yabani hayvanlardan ve pisliklerden korunmuş olur, çobanın küçük çocukları bu su çanaklarına içleri boş pipete benzeyen otları kullanarak su içmeye çalışarak bu durumu eğlenceli bir oyun haline getirmişlerdir (Görsel 2.6).

Görsel 2.5 Gaglık Adı Verilen Su Çanakları Lapyalar

Görsel 2.6 Suları Temiz Tutmak İçin Kapatılan Gaglıklar

Yatak yerlerine verilen isimler sürü sahibinin adı lakabı veya bulunduğu bölgenin fiziki özelliğinden oluşmaktadır. Örnek vermek gerekirse ala yatak, erikli yatak, gargıcık (kargı), Şıhın Bayram Ali’nin yatak yeri, Koca oğlanların yatak yeri, Certlerin yatak yeri, Koca kulağın yatak yeri, Hamzaların yatak yeri, Besililerin yatak yeri, Kellerin yatak yeri ve Dedecenin yatak yeri gibi birçok örnek verebiliriz (Görsel 2.7). Yatak yerleşmesi kurulmadan önce köylüler tarafından kullanılan tarım arazilerinden, zeytin bahçelerinden ve orman koruma sahalarından uzakta olmasına dikkat edilmektedir.

Yatağın kurulacağı alanın belli kurallarının olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ailenin yatak yerine veya yakınına yatak kurulmaz bu sayede karışıklık önlenmiş olur. Yatağın büyüklüğü, sürünün büyüklüğü ile orantılıdır. Yatak yerleşmelerinin önemli özelliklerinden birisi de geleneksel olmasıdır. Genelde yataklardaki faaliyetler babadan oğula süregelmekte

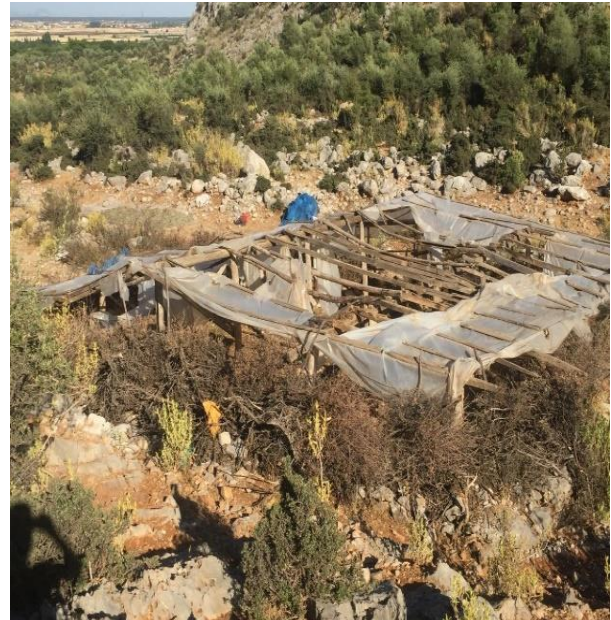
olan faaliyetlerdir. Yatak yerlerindeki hayvan barınakları, doğal malzemelerden oluştuğu için her yıl yenilenme imkânı bulunmaktadır.

Görsel 2.7 Certlerin Yatak Yeri

Görsel 2.8 Günümüzde Aktif Olarak Kullanılan Yatak Yeri

Görsel 2.9 Boğaza Kurulmuş Yatak Yeri

2.3.1.1.2.1. Yatakların Bölümleri

Yatak; beslenen keçi sayısına göre büyüklükleri değişen kışın üstünün kapalı olduğu yazın ise açık olduğu, evsin (kuzuluk), alaçık (çoban kulübesi) ve ağıldan meydana gelen bir yerleşmedir.²⁶ Yatak sahipleri doğal çevreden topladıkları taş, zeytin, akçakesme ve meşe dalları gibi temel yapı malzemeleri ile yatak yerlerini oluştururlar (Şekil 2.1). Çoban kulübesi (alaçık) genel olarak kış çadırdan, çuldan veya branda gibi malzemelerden oluşmaktadır. Branda kullanırsa tahtalar çivi ile çakılarak duvar desteklenir eğer çuldan yapıldıysa hasır veya kargırla duvara destek verilir. Bu destekler sayesinde hayvanların oğlakların içeriye ve üstüne çıkması engellenir ve kenar duvar olan kıl çulun (stil) rüzgârın etkisi ile savrulması önlenmiş olur ve daha dayanıklı bir yapı oluşmaktadır (Görsel 2.10). Günümüzde ise yapı malzemelerine olan erişim ve traktör ile kolay bir şekilde yatak yerlerine ulaşım sağlandığı için briket veya tuğla kullanılarak yapılmaktadır (Görsel 2.11). Bu sayede sürünün arkasında gezen çoban günün yorgunluğunu alaçıkta (çoban kulübesi) rahat bir şekilde atar.

Görsel 2.10 Çul ve Kargırla Çevrili Geleneksel Alaçık

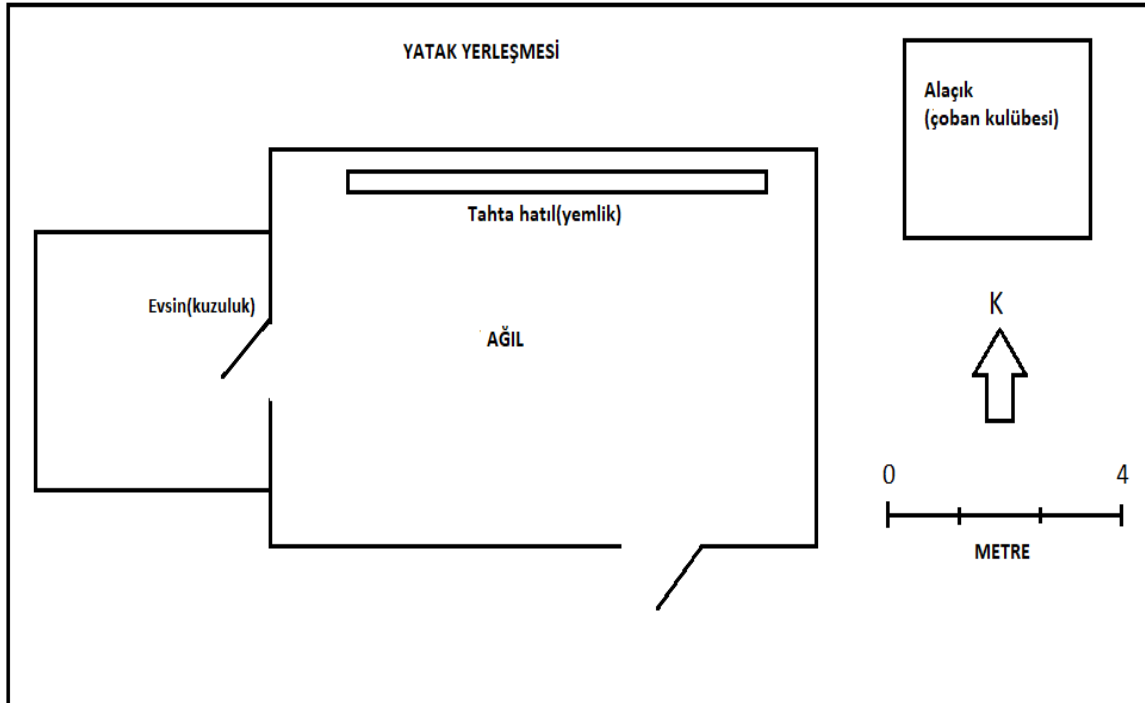

Görsel 2.11 Tuğladan Yapılmış Yeni Nesil Bir Alaçık

²⁶ Bulut vd., 2023: 45.

Görsel 2.12 Alaçık (Çoban Kulübesi)

Şekil 2.1 Yatak Yerleşmesini ve Bölümlerini Gösteren Plan

Yatak yerinin oluşturan diğer bölümlerden birisi ise evsin (kuzuluk) bölümüdür. Evsini oluşturan temel yapı malzemeleri yakın çevrede bulunabilen doğal ve dayanıklı ağaç şahları ve taşlardır aynı zamanda ağılı oluşturan temel yapı malzemesiyle de ortaktır. Evsin genellikle ağıllara birleşik veya içerisinde oğlak ve annesinin birbirini duyacağı mesafede kurulur, üstü için çul veya branda kullanılırken tabanına ise yöre halkının 'dökkü' adını verdiği malzemeler kullanılmaktadır. Eğimli zeminin tabanına küçük boyutlu ve arası boşluklu olacak şekilde taşlar döşenir sonra üzerine çevreden toplanan 'dökkü' adı verilen karaağaç, çam pürü ve mersin sazağı yerleştirilir.²⁷

Evsinde yeni doğan oğlaklar barındırılacağı için yetişkin keçilerin durduğu ağıla göre daha özenle inşa edilmektedir. Eğimli tabana döşenen taşlar sayesinde kanalizasyon alt yapısına benzer bir şekilde oluşturulan kanallar vasıtasıyla idrar dışarıya çıkartılmaktadır. Dökkü yapı malzemelerinin oğlakları kuru ve sıcak tutacak malzemeler olmasına dikkat edilir. Tecrübeyle sabitlenmiş dökküyü oluşturan yapı malzemeleri yerine zeytin ve diğer ağaç dalları kullanılırsa oğlaklar üşüyüp, ıslanarak hasta olacağı için evsinlerde dökkü malzeme seçimi büyük önem taşımaktadır. Karaağaç, Mersin sazağı ve çam pürü kullanılan evsinlerde oğlakların idrarlarının süzgeç görevi görerek kanallara ulaşması sağlanır bu sayede ıslanmaz ve kuru şekilde yatarlar. Tabana döşenen malzeme iki üç günde bir üzerine eklenir ayda bir olmak üzere malzemeler temizlenerek yenisi döşenir. Eğer bu işlem yapılmazsa evsin yoğun bir şekilde kokar oğlakların da idrar kokmasına sebep olur bu yüzden keçi yavrusunun kokusundan ayırt edemediği için emzirmez ve oğlak aç kalarak zayıflar. Oğlakların bakımında anne keçiler kadar çobanlarında görevleri vardır. Karnı doyan ilk oğlak evsine girip uyumaya başlar onun ısısından yararlanmak için diğer oğlaklar üzerine çıkarak yatarlar yığılırlar bu yığılmanın sayısı artmaya devam ettikçe en alttaki oğlak havasız kalarak ölür bu yüzden geceleri evsin kontrol edilir gerekirse evsinde kalarak sıkışmalar ve ölümler engellenir.

Evsin inşa edilirken 50 cm eninde 1 metre boyunda kalınca bir taş duvar örülür onun üstüne ağaç dalları çatı şeklinde bükülür, üzerine ise çul veya branda örtülür (Görsel 2.13). Ağılla birleşik olan evsin içeriden bir kapı yardımı ile ayrılır. Evsin kapısının içeride yer almasının nedeni oğlakları yağmur ve soğuktan korumaktır. Kapı olarak büyükçe bir zeytin keli (keçiler tarafından sürekli yenerek bodurlaşan zeytin ağacı) kullanılarak evsin keçilerin barındırıldığı alandan ayrılır (Görsel 2.14). Günümüzde daha çok zeytin keli yerine paletten yapılmış kapılar kullanılmaktadır.

²⁷ Bulut vd., 2023: 46.

**Görsel 2.13 Yataklarda Oğlakların Konulduğu
'Evsin' Denilen Bölme**

**Görsel 2.14 Keçiler Tarafından Yenilerek
Bodurlaşan Yabancı Zeytin Ağacı (Zeytin Keli)**

Evsinin duvarlarını oluşturan örme taşlar sayesinde dışarıdan gelebilecek vahşi hayvanların saldırıları önlenmiş olur dayanıklı ve sağlam olan taş duvar sayesinde evsin (kuzuluk) uzun süre kullanılabilir. Tabanın yapımı için çam pürünün döşenmesinin kolay olduğunu söyleyen çobanlar bulundukları yerde çam ormanı olmadığını için Ekşili, Ahırtaş, Kızıllı, Çıglık ve Kirişçiler mahallelerindeki ormanlık alandan temin etmektedirler. Fakat çam pürlerinin 3-4 güne yenilenmesi gerektiği için bunun uğraştırıcı olduğunu görmüşler ve yatakların yakınında yer alan karaağaç bitkisinden yararlanarak dökkü malzemesi elde etmişlerdir (Görsel 2.16). Kuzuluğun tabanına döşenen karaağaç dalları genellikle tecrübeli kişiler tarafından yapılmaktadır. Kesilen dalların sap kısımları taş duvara doğru uç kısımları ise kapıya gelecek şekilde döşenmektedir bu uygulamaya dikkat edilmez ise kuzuluğa doğru hızla koşan oğlaklar kalabalık ve karışıklığın etkisi ile karaağaç sapları boyunlarına ve karınlarına girerek sakatlanmalarına hatta ölümlere neden olmaktadır. Bu yüzden deneyimli ve yaşça büyük çobanlar, geriden gelen genç çobanlara bu püf noktaya dikkat etmelerini sıkı sıkı tembih ederek uyarılarda bulunurlar (K8)

Günümüzde bu uygulamaların yapılmadığını hazır ve yapımı kolay tahta paletler ve karton parçaları kullanıldığı görülmektedir ama bazı yatak yerinde yapılan gözlemlerde evsin tabanının altı palet üzeri karaağaç dalları ile döşendiğini geçmişte kullanılan bu uygulamanın

günümüzde de kullanıldığını görmekteyiz (Görsel 2.15). Doğumlarından iki ay kadar sonra nispeten gelişen meraklı oğlaklar etrafındaki sap saman ısırmaya başlarlar bunu fark etmeye başlayan çoban evsine taze yapraklı dallar asarak onları yemeye alıştırmaya çalışır. Bu işlem sayesinde oğlaklar dışarıdan beslenmeye alışır. Hıdırellez'e (6 Mayıs) kadar annelerini emen oğlaklar daha sonra süttten ayrılarak dışarıdan beslenmeye başlarlar.

Görsel 2.15 Palet Üzerine Döşenmiş Karaağaç

Görsel 2.16 Karaağaç Bitkisi

Yatak yerleşmesinin en büyük bölümünü oluşturan ağıl, etrafı taşlarla veya yörede 'harım' adı verilen çalılarla örülerek inşa edilir. Harım şu şekilde yapılır; dağdan kesilen kalın ve genç ağaç şahlarının dalları kesilerek 2 m uzunluğunda 'söven' (genç ağaç dallarının dip kısımları) elde edilir. Sövenlerin uçlarının yere iyi girmesi ve sağlam olması için tahra/dahra ile sivriltilir. Çakılacağı yer belirlendikten sonra toprak kuru ise biraz su dökülür, sivri bölümü toprağa vurulur. Bu işlem derince bir delik açılana kadar devam eder. 25-30 cm civarında bir delik açıldıktan sonra söven sağlamca yerleştirilir ve kenarında kalan boşluklara küçük taşlar sıkıştırılır. (K8) Böylece sağlam bir direk oluşturulmuş olur. Sövenler 1 m veya 1.5 m aralıklarla çakılarak belirlenen alan çevrilir, sövenlerin arasına dikenli ve dallı çalılar geçirilerek örülür (Görsel 2.18). Her örümden sonra sıkı olması için üstüne tokmakla vurularak, bu işlem sövenin yeterince yüksekliği sağlanana kadar devam eder.²⁸ Ağılların kışın yağmurdan, yazın ise güneşten korunması için üstünün bir kısmı kapalı diğer kısmı açık halde inşa edilmektedir.

²⁸ Bulut vd., 2023: 48.

Ağılın üstünü kapatmak için çevreden toplanan dallar yerleştirilir. Yatak yerlerine yakın bölgelerde keçilerin mineral tuz ihtiyacını karşılamaları için bir karışım yapılır.

Bu karışımın içerisinde kepek, tuz, zeytin yağ, pekmez ve anason gibi malzemeler bulunmaktadır hayvanların sağlığı açısından çok faydalı bir uygulamadır. Hazırlanan bu karışımın keçilere ne zaman verilmesi gerektiğini tecrübeli çobanlar gözlemleri ile keşfetmişlerdir. Keçiler dalları iştahsız yemeye başladığında çobanların deyimi ile keçilerin ağzı kokmaya başladığında bu karışımın verilmesi gerektiğini söylerler. Hazırlanan karışım verilmesi gerektiğinde üzeri yassı bir taşlar belirlenip buralara bu karışım dökülür keçilerin mineral ihtiyaçları karşılanır (K2),(Görsel 2.17).

Görsel 2.17 Tuzlu Karışımın Döküldüğü Taş

Görsel 2.18 Harımla Oluşturulmuş Ağıl

Yatak yerleşmesi adeta küçük bir çiftlik gibi bir ailenin geçimini sağlayabilmektedir temel olarak et ve süt üretimi amacıyla yapılmaktadır. Hıdırellez'den sonra oğlaklar artık sütten başka besinler yemeye başladığı için annelerini bir sefer emer, geriye kalan sütleri yatak sahibi sağır bu sayede süt, deri peyniri ve salamura peyniri elde ederek satışa sunar veya ihtiyacı olan besinlerle değiş tokuş yapılır. Et satışı veya adaklık için doğum yapmamış kısır keçiler yılın her dönemi pazara satış için sunulur. Kurbanlık hayvanlar ise dişi ve erkek keçilerden oluşur seçilen bu keçiler pazarlanmak için yerleşim yerine getirilir ama kurbanlık şartını karşılaması için bir yaşını doldurmuş hayvanlar seçilir. Erkek keçilerin kokmaması için eneme veya günümüzde yapılan iğne ile kısırlandırılır. Yerleşme yerine getirilen hayvanlar etrafı tel veya paletlerle

çevrili bölmeye yerleştirilir bu bölmeye yörede ‘tokat’ adı verilmektedir.(K2) Burada hayvanlar dışarıya çıkarılmaz arpa ve buğday karıştırılarak kırma, yonca balyası ve saman gibi besin maddeleri verilir. Kurban bayramına kadar tuz ve bolca su verilerek, derisinin kolayca yüzülebilmesi sağlanır. Günümüzde Kovanlık Mahallesinin merkeze olan yakınlığı ve organize sanayinin buraya yakın kurulması bölge halkının fabrikalarda çalışmanın daha kolay olduğunu düşündürerek küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinden uzaklaştırmış ve çok sayıda yatak terk edilmiştir. Döşemealtı İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğündeki çalışanlar ile yaptığım görüşmelerde ilçeye bağlı Akkoç mahallesindeki küçükbaş hayvan varlığına baktığımızda 1970-1975 yılları arasında 1600 adet koyun ve 10 000 civarında keçi bulunmaktadır. Yatakların terk edilmesi ve hastalıklar sonucunda günümüzde hayvan sayısı bu mahalle için 470 adet koyun ve 5870 adet keçiye düşmüştür. Küçükbaş hayvan varlığındaki bu düşüş tüm ilçeyi kapsadığı bu yüzden yataklarda artık kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Yıkılmaya yüz tutmuş ve harabeye dönüşmüş yataklar gelecek kuşağa aktarılamadığı için bu gelenek yok olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜLTÜREL COĞRAFI GÖRÜNÜMLER

3.1. Kültür ve Kültürel Coğrafi Görünüm

Kültür kelimesinin kökeninin Latince ‘ikamet etmek, yetiştirmek, korumak’ gibi anlamları olan ‘colere’ kök sözcüğünden gelen cultura olduğu belirtilmektedir.²⁹ Bilimsel yazılarda uygarlık karşılığı olan kültür sözcüğü, zamanla Batılı diller arasında yayılmış, Voltaire’in insan zekâsının oluşumu, gelişimi geliştirilmesi ve yüceltilmesi olarak yaptığı tanımdan farklı olarak, Fransız dilinde yeni anlamlar kazanmıştır.³⁰ Çok geniş çerçeveyi kapsayan kültür kavramı, çeşitli dallarda oldukça farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Kültür sözcüğü, Türk Dil Kurumu’na göre ‘‘Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin’’ olarak tanımlanmıştır.³¹

Ziya Gökalp ise kültür kavramı yerine hars kavramını kullanmayı tercih etmiş ve şöyle tanımlamıştır. İnsan toplumlarının bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani kişiler arasındaki uyumu sağlayan kurumlar hars (kültür) kurumlarıdır. Bu kurumların tamamı, o cemiyetin harsını (kültürünü) oluştururlar.³²

Kültür, kavramının tanımlanmasının güç olduğunu belirten Güvenç, kültürü 4 ana madde halinde tanıtmıştır:

1. Kültür, bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.
2. Kültür, belli bir toplumun kendisidir.
3. Kültür, bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesidir.
4. Kültür, bir insan ve toplum kuramıdır.³³

İnsanlar, çeşitli gereksinimlerini karşılamak için kültürü oluşturmuşlardır. Örneğin giysileri üşümeyi önlemek için, bardağı su içmek için, otomobili bir yere daha hızlı ulaşmak için, hukuku toplumda güvenliğin sağlanması için vs. Bunların hepsinin, toplumda bir işlevi vardır ve bu işlevler, belirli gereksinimlere yanıt verirler.³⁴ Kültür sözcüğünün anlam bakımından esnekliğini benzer bir biçimde dile getiren Lüddemann kültürle

²⁹ Williams, 1976’dan akt. Oğuz, 2011: 125.

³⁰ Güvenç, 2018: 122-123.

³¹ <https://www.tdk.gov.tr>.

³² Gökalp, 2007: 7.

³³ Güvenç, 2018 : 123.

³⁴ Tezcan, 2008: 5.

ilişkilendirilmeyecek hiçbir şey yoktur derken onun sihirli bir sözcük olduğundan bahseder. Kültür “yüksek kültürü ve yığın kültürünü, aklımıza gelen ve saymakla bitmeyen tüm diğer kültürleri içerdiği gibi siyaset kültürünü, şarap üretimi kültürünü, yaşama kültürünü, sofraya ve yeme kültürünü ve dinleme kültürünü” de içermektedir.³⁵

Kültür, Chris’e göre sosyal ilişkilerde ve insan-çevre etkileşimlerinde mekânsal farklılıkları şekillendirmede algılanan rolü nedeniyle coğrafyanın merkezi bir endişesidir. Coğrafi bilginin üretiminde kültürün nasıl tanımlandığı ve kullanıldığı konusunda da büyük çeşitlilik vardır... Kültür, belirli yerlerde ve zamanlarda maddi nesneler ve eserler üretmek veya yönetmektir.³⁶

Kültür ile ilgili en çok araştırmanın ve tanımın yapıldığı alanlardan birisi de antropolojidir. Antropolojinin alt bilim dallarından olan kültürel antropoloji vasıtası ile insanoğlunun bütün üretimleri bir mercek gibi incelenmektedir. Coğrafyacı, coğrafyanın disiplinler arası bir bilim olduğundan hareketle sadece yeryüzü ile değil, yeryüzünü şekillendiren insan ve onun yaptığı faaliyetler ile de ilgilenmek zorundadır. Çünkü bir toplumun ortaya koyduğu maddi kültür öğeleri sadece maddi görünümüyle ele alınmamalı onun kültürel olarak; kaynağı, geçmişi, yayılması ve diğer kültürlerle olan etkileşimini de anlaması gerekmektedir.³⁷

Kültür, bir ulusun kimliği, bireyler arasında sağlam bir bağ, kuvvetli bir yapı ve birçok unsuru içinde barındıran çimentosu, onu ulus yapan değerlerin bütünüdür. Dil, din, örf ve adetler, gelenek görenekler, halk oyunları, yazılı ve sözlü edebi eserler, yemekler, mimari, el sanatları yaşamımızı şekillendiren ve kültürümüzü oluşturan yüzlerce başlıktan birkaçıdır. Burada genellikle yazısız olanlar ve duygu boyutunda yaşayıp davranışa dönüştürdüklerimiz manevi, varlık boyutuna taşıdıklarımız ise maddi kültür öğelerini oluşturmaktadır. Kültür, binlerce yıl içerisinde oluşur, ulusla birlikte yaşar. Ortak duygu, düşünce ve yaşamla şekillenerek anlam kazanır.³⁸

Amerikan akademik coğrafyasının başlangıcına damgasını vuran Sauer, “The Morfoloji of Landscape” isimli çalışmasıyla fiziki çevrenin insan faaliyetleri için malzeme sağladığını, ancak önceden söylendiği gibi belirleyici olmadığını savunmuştur. Ayrıca coğrafyanın çalışma alanı, doğal peyzajı oluşturan fiziki etmenler ve bunların etkileşimi değil aksine insanların oluşturduğu kültürel peyzajın değişimini incelemek olduğunu savunmuştur.³⁹

³⁵ Güvenç, 2018 : 123.

³⁶ Gibson, 2017: 1.

³⁷ Kayserili ve Altaş, 2010: 84.

³⁸ Tanrıkulu, 2014: 52.

³⁹ Arı, 2018: 23-24.

Sauer, coğrafya ilminin mekânı resmetmekten ziyade mekânı eleştirel bir bakış açısıyla ele alması gerektiğini ve mekândaki peyzajın tüm öğelerini derinlemesine inceleyerek peyzaj üzerindeki insan etkisini ortaya koyması gerektiği şeklinde yeni bir bakış açısı kattığını ifade edebiliriz.⁴⁰

Sauer'ın çalışmalarından sonra şekillenen kültürel coğrafya çalışmaları farklı bir boyut kazanmıştır. Peyzajı kendi çalışmalarında ana tema alan coğrafyacılar, coğrafyanın insan ile arasındaki ilişkiyi incelediğini, kendilerinin de bunu en iyi şekilde insanın doğal peyzajı kültürel peyzaja nasıl çevirdiğini inceleyerek yapabileceklerini belirtmişlerdir.⁴¹

İnsanoğlunun doğal peyzaj ile tarihi süreç içinde gerçekleştirdiği ilişki ve etkileşimin sonucunda kendine özgü kültürel peyzajların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu nedenle kültürel peyzaj, insanoğlunun doğal peyzajda kendi eli ile oluşturduğu ve daha çok kendisinin bulunduğu insan toplumunun yararlanmasına yönelik kültürel alanlar ve objelerden oluşmaktadır.⁴²

Kültür fikrinin coğrafi sorunlara uygulanması hususunun çekirdeğini, Philip Wagner ve Marvin Mikesell (1962), birbirleriyle ilişkili beş ana konunun oluşturduğunu ileri sürmüşlerdi: 1)kültür, 2)kültür alanı, 3)kültürel coğrafi görünüm ya da kültürel mekan, 4)kültür tarihi 5)kültürel ekoloji.. Bu ana konulardan biri olan kültürel coğrafi görünüm, kültür gruplarının yeryüzüne yerleşirken yarattıkları yapay görünümdür. Kültürler, kendi coğrafi görünümlerini dünyanın kendilerine sağladıkları hammaddelerle biçimlendirirler. Yerleşilen her alanın bir kültürel görünümü vardır ve bunlar kendilerini yaratan kültürü yansıtır.⁴³

Mekân ve kültürün iç içe geçmesi, mekân araştırmasını odağına koyan coğrafya disiplini için kültürün önemini bir kat daha arttırmaktadır. Zira kültür, belirtilen anlamıyla insanın doğal ortama katmış olduğu her şeye karşılık gelmekte, tabiatla insanın yaşadığı her yerde, tabiatla insanın karşılıklı bir şekilde bıraktığı tüm izleri araştıran coğrafya disiplini için, araştırılacak kültürel peyzaj ya da “kültürel coğrafi görünüm” lerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.⁴⁴

Kültürel coğrafi görünümün şekillenmesinde etkili olan bir diğer etmen olan kültürel etkileşim, bir bütün olan kültürün parçalarını şekillendirmiştir. Kültürel etkileşim teması, ‘mekânsal organizasyon ve bağımlılık olarak, dünyayı değiştiren kültürel coğrafya düşünceleri listesinde yer bulmuştur. Kültürel etkileşim, coğrafyacıların bazı kültürel olayların diğer bazı

⁴⁰ Kayserili, 2010: 180.

⁴¹ Arı, 2005: 314.

⁴² Yener ve Gül, 2016: 198.

⁴³ Tümertekin ve Özgüç, 2014: 98.

⁴⁴ Gümüşçü, 2018: 106.

kültürel olayların nedeni olduğunun farkında olduğunu göstermektedir. Bir kültür elemanında meydana gelen değişme, diğerlerinde de buna uygun bir değişim başlatır.⁴⁵

Kültürel coğrafyacı belli bir kültürün içinde yer alan elemanların ve güçlerin nasıl ortaya çıktığını ve birbirlerini nasıl etkilediklerini görmek için kültürel etkileşim temasını dikkatli bir şekilde ele almak zorundadır. Elde edilen verilerin neden-sonuç ilişkisi bakımından değerlendirilebilmesi için kültür elemanlarının ortaya çıkışı, yayılışı ve etkileşimini kavramak ve bu yönde değerlendirmelere varmak gerekmektedir.⁴⁶

3.2. Meskenler

Yerleşmelerin yapısını oluşturan en küçük eleman “mesken” dir. Kırsal yerleşmelerde üzerinde durulması gereken en özel şekillerden ve konulardan biri de meskenlerdir. Mesken esasen insanın yaşadığı sosyal ekonomik unsurları içinde barındıran konutu ifade etmektedir.⁴⁷

Kültür grupları yaşamlarını devam ettirirken kültürel yapılarını yaşadıkları fiziki çevre üzerine yansıtmaya başlarlar. Dolayısıyla fiziki çevre üzerinde yapılan değişiklikler, o toplumun kültürünün bir aynası olarak da görülebilir. İnsanların kendi hayatlarını kolaylaştırmak adına kendi düşünsel yapılarını inşa ettikleri binalara, caddelere, bahçelere, meralara vb. yerlere yansımaları onların kültürel peyzajını ortaya koyuyor diyebiliriz.⁴⁸

Meskenler, kültürün bir yansıması olarak insan ile çevre etkileşimi sonucunda ortaya çıkmış kültürel coğrafi görünümelerdir. Bu görünümeler, yalnızca içinde yer aldıkları coğrafi çevre şartları ile değil, kendisini meydana getiren insanın faaliyetlerine, kültürüne, sosyal ve ekonomik şartlarına bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellikler kazanırlar.⁴⁹

Mesken ve mesken toplulukları önce, yollar, ekili alanlar ve ehlî hayvanlarla beraber doğrudan doğruya insanın yarattığı ve doğal peyzajın yanında “beşeri” veya “beşerileşmiş” diyebileceğimiz peyzajın başlıca unsurları, dağ, tepe, nehir gibi doğal yeryüzü unsurları yanında, insanın doğal peyzaja hak ettiği karakteristik manzaralar ve bundan dolayı bir memleketin, gelenek ve göreneklerinin en somut ifadeleridir.⁵⁰

İnsanın içinde yaşadığı ve birçok temel faaliyetini gerçekleştirdiği yaşam alanları olan meskenler, hem insanın doğal çevre ile etkileşimi hem de insanlar arası karşılıklı etkileşimlerle gelişip farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerinde çok farklı mekânların ve

⁴⁵ Arı ve Köse, 2005: 56.

⁴⁶ Kayserili, 2010: 90.

⁴⁷ Bulut, Tuncer, ve Özoğlu, 2021: 411.

⁴⁸ Kayserili, 2010: 90.

⁴⁹ Sergün, 1986: 95.

⁵⁰ Tanoğlu, 1954: 2.

toplulukların bulunması, insanların mesken yapma becerilerini de etkilemektedir. Bunun sonucunda karşımıza binlerce mesken şekli çıkmaktadır ki; bunların her birinin kullanım özelliği içinde yaşayan ailenin resmini bize yansıtır.⁵¹

Ev, kültürün peyzajdaki yansımasıdır. İnsanın yaşama alanının odağı durumundaki ev, bu özelliğinden dolayı onu yapan ve kullanan insanın dünya görüşü ve algılamasını, mit ve inançlarını, ideallerini, geleneklerini, sosyal düzen ve organizasyonlarını, hayatlarını kazanma biçimlerini, yani bütün olarak kültürünü özenle işlediği ve maddi olarak görülebilir hale getirdiği mekândır.⁵²

Coğrafi çevre şartları özellikle de kırsal konutların yapılışında, şehir evlerine göre kendini daha fazla hissettirmektedir. Bunun da en önemli nedeni, inşa edildikleri dönemlerde dış dünya ile ilişkilerinin oldukça zayıf olması ve ekonomik yetersizliklerin yanı sıra ulaşım güçlüklerine bağlı olarak yakın çevreden temin edilen malzemenin özelliğine göre şekillenişleridir. Ancak farklı coğrafi bölgelerde aynı tür malzeme kullanılmış olsa bile iklim, yeryüzü şekilleri, jeolojik durum, eğim ve drenaj şartları gibi doğal faktörler ile gelenek, görenek, alışkanlık gibi kültürel özellikler, sürdürülen ekonomik faaliyetlerin farklılık göstermesine bağlı olarak kır konutları, değişik şekiller kazanmıştır.⁵³

Geleneksel kırsal konutlar insanın geçmişten günümüze biriktirip tecrübeler ile getirdiği ve çeşitli nedenlere yaşanan göçlerin ve komşu kültürlerle olan etkileşim sonucu ortaya çıkan maddi öğelerin somutlaşarak gösterildiği şekillerdir. Kovanlık mahallesinde yer alan meskenler de nesiller arası kültürel aktarımın sonucu aynı zamanda mübadele ile balkanlardan gelen göçmen macurların (muhacir) yaptığı geleneksel meskenler üzerine değerlendirilmiştir.

3.2.1. Geleneksel Mesken Kültürü

Geleneksel meskenlerin yapımı için kullanılan temel yapı malzemeleri kuşkusuz meskenin bulunduğu doğal çevreden temin edilmektedir. Meskenler de kullanılacak temel yapı malzemelerini belirleyen temel faktörler genel olarak bölgenin yer yapısı ve jeomorfolojik özellikleridir. Kır konutları yapı malzemelerine göre ahşap (ağaç), toprak (kerpiç) ve taş konutlar olmak üzere genellikle 3 kategoride incelenmektedir.⁵⁴ Kovanlık mahallesi Torosların uzantısı olan Bey dağları ile sınır bir bölgede kurulduğu için bulunduğu sahanın karstik araziden oluşması kalker ve falez taşı (bölgede genellikle traverten) gibi kayaçların meskenlerde ana yapı malzemesi olarak kullanılmasına sebep olmuştur.

⁵¹ Karagel, 2018: 434.

⁵² Kayserili, 2010: 91.

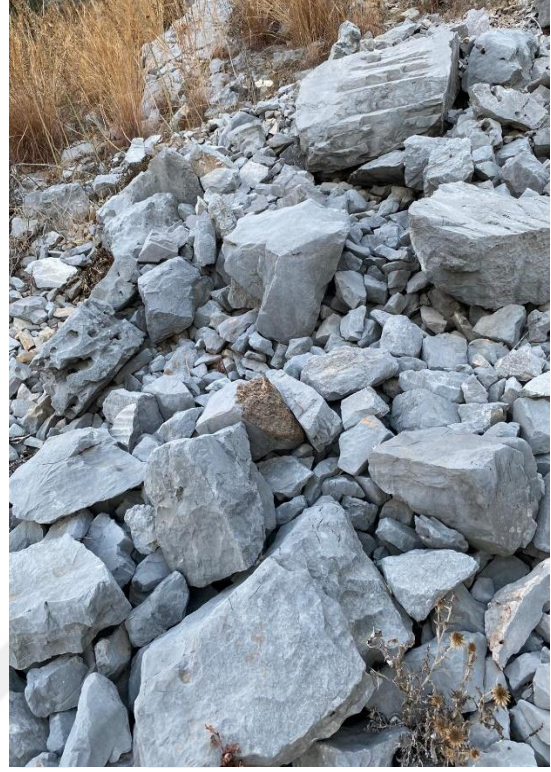
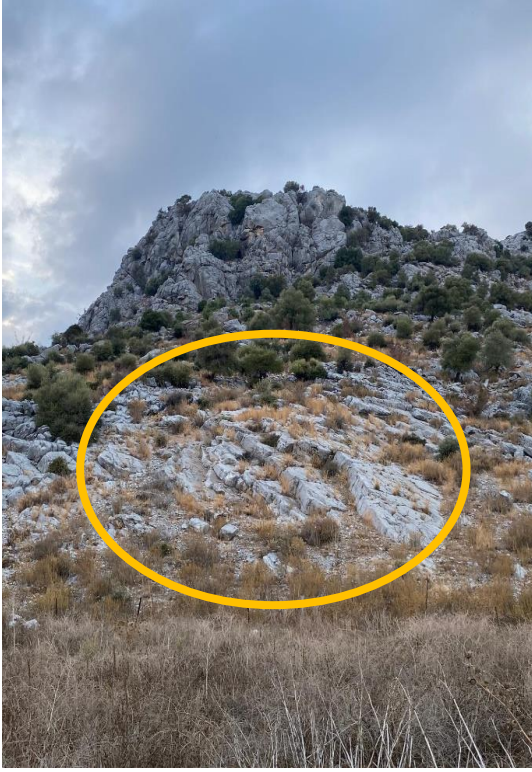
⁵³ Zaman, 2017: 912.

⁵⁴ Tunçdilek, 1956: 93.

Antalya yöresi ve özellikle geleneksel köy evleri taş mesken olarak bilinen, taş duvarlı, kiremit örtülü çatılı, nadiren tek, genellikle iki katlı konutlardır.⁵⁵ Bölgede yaygın olan geleneksel mesken tarzı iki katlı taş meskenlerdir alt katı tarım faaliyetlerinin daha yoğun yapıldığı evlerde tahıl ambarı veya depo olarak kullanılırken, hayvancılık faaliyetinin yapıldığı evlerde hayvanlar için ahır, samanlık, kümes olacak şekilde kullanılmaktadır. İkinci katta ise mutfak, ocaklık, oturma odasından oluşan ev halkının kaldığı bölüm bulunmaktadır. Çoğunlukla çam, andız, zeytin ve ardıç gibi ağaçlar yontularak tomruk, kalas, mertek ve direkler yapılır taş meskenlerde kullanılır. Taş meskenlerin yapımında genel olarak arazide bolca bulunan ve meskenler için dayanıklı ve uzun ömürlü olan kireç taşı tercih edilmektedir. Meskenlerin temel yapım malzemesi olan kireç taşları Mersinlik taş ocağı gibi isimler verilerek bölgedeki birçok taş ocaklarından ustalar tarafından çıkarılarak at arabaları, eşekler ve katırlarla (eşek ve atın çiftleşmesi sonucunda ortaya çıkan yük hayvanı) meskenin yapılacağı yere getirilirdi (Görsel 3.19).

Kireç taşlarını yontmak ve düzeltmek zor olduğu için taş meskenlerin köşe taşlarını Kovanlık mahallesine 20 km uzaklıkta bulunan Kızıllı mahallesinde bulunan falez taşlarından yararlanılmıştır. Kızıllı ve Kirişçiler bölgesinde yer alan bu ocaklar ustalar tarafından tespit edilerek çeşitlik kesici aletlerle dikdörtgen kalıplar şeklinde çıkarılarak Kovanlık mahallesindeki taş meskenlerde kullanılmak üzere getirilmiştir (Görsel 3.20). Ayrıca eski kullanılmayan meskenlerden, antik yerleşmelerden toplanan taşlar yeni meskenlerin inşasında kullanılmıştır.

⁵⁵ Bulut, 2019: 484.

Görsel 3.19 Evlerin Yapı Malzemesi Olan Taşların Çıkarıldığı Alan Mersinlik Taş Ocağı

Görsel 3.20 Kızıllı Mahallesinden Kesilerek Getirilen Köşe Taşları

Temel yapı malzemesi olan taşlar ocakta belli boyutlara dönüştürüldükten sonra kağıdı veya at arabaları ile getirilir. Genellikle birbiri ile uyumlu olan taşlar seçilir ve üst üste yığılarak duvar örülmeye başlanır. Duvarlar bir metre civarında yüksekliğe ulaştığında çerçeve şeklinde çakılmış odunlar konarak taş duvarın yıkılması önlenerek daha sağlam bir yapı oluşur. Çerçeve bina bitinceye kadar devam eder bu yöntem bir iki metre aralıklarla uygulanır aynı zamanda meskenin depreme dayanaklı olmasını sağlar (K9),(Görsel 3.21). Bu çerçevelerin odunlarını ardıç, katran ve zeytin gibi ağaçlar kullanılarak ayın eskisinde (ayın 15 ne kadar olan iki haftalık süreç) kesilerek yapılması gerektiği ustalar tarafından önemle belirtilir. Nedeni ise kesilen ağaçların kurtlanmasını önlemek çünkü ayın yenisinde kesilen ağaçların kurtlar tarafından yenilerek parçalanıp dağıldığını tespit etmişlerdir.

Taşların birbirine bağlayıcılığını arttırmak için harç olarak killi toprak ile yapılan çamur kullanılır. Aynı zamanda bu killi toprak İsket (iç bölme duvarı) yapımında, çatı için döşenen kargıların arasını doldurmak ve tabana yapımında kullanılan Pardı'nın (kalın ardıç ağaçlarını yarararak küçük parçalara dönüştürme) birbirini tutmasını ve boşlukların kapanmasını sağlamak için de kullanılırdı (K9),(Görsel 3.22).

Görsel 3.21 Taş Duvara Uygulanan Çerçeve Yöntemi

Görsel 3.22 Taban Yapımı İçin Döşenen Pardı

Taş evlerin tavanlarında ise ustalar tarafından kesilip işlenen kızılçam ağaçları kullanılmıştır. Tavanın sağlam şekilde çakılması için yatay biçimde uzanan odunlara 'mertek' denilmektedir. Meskenlerde yer alan çatılar genellikle eğimli çatı biçiminde kiremit kullanılarak inşa edilmektedir. Evler genellikle iki katlıdır ikinci katında yaşayan ev sakinleri sıcaklığın muhafaza edilmesi için kiremit çatıların altına yalıtım malzemesi olarak kargı döşeyip üzerine çamur sıvayarak soğuktan ve sıcaktan korunmuş olurlar (Görsel 3.26). Anadolu da görülen düz damlı meskenlere kıyasla her yıl onarımı yapılmayan bu taş meskenlerin çatıları uzun yıllar kullanılmaktadır. Belli bir süre sonra kırılan veya deforme olmuş bazı bölgelerde akma gerçekleşirse kiremitler aktarılır ve düzeltilir (K9).

İki katlı olan taş meskenlerin tabanı ise üç farklı sistem ile yapılmaktadır evin ortasına uzatılan düver tabanın taş duvarla birlikte esas taşıyıcılarıdır. Düverin üzerine paralel şekillerde koyulan mertekler çatıda kullanıldığı gibi tavanında yapıda önemli bir yere sahiptir. Düver ve mertek yerleştirildikten sonra üzerine pardı veya tahta taban döşenir ve süreç sonlanır (Görsel 3.24). Pardı kullanılan tabanların arasında boşluk fazladır bunun sebebi ardıc ağaçlarının balta ile yarılarak standart olmayan tahta parçalarından oluşmasıdır. Bu boşlukları ise killi çamur ile sıvanarak kapatılır. Bölgenin rakımı düşük olduğu için ardıc ağaçları yakın çevreden temin edilmemektedir.

Çığlık mahallesinin kuzeyinde yer alan yöre halkının 'Kara dağ' ve 'Şam dağı' adını verdikleri dağın zirvelerinden testere ile kesilerek indirilen ardıçlar kağnılar kullanılarak Kovanlık mahallesinde inşa edilen taş meskenlerde kullanılmak üzere taşınmaktadır. Taş ev ustası olan Mustafa Usta kağnılar ile getirdikleri bu ardıçları 'galastor testere' adını verilen iki kişinin kullandığı testere ile ağaç kütüklerini keserek taş meskenlerde Düver ve Mertek olarak kullanmışlardır (K11) (Görsel 3.25). Tecrübe ve ustalık gerektiren ve babadan oğula aktarılan taş ustalığı köyde belli insanlar tarafından yapılmaktadır ve dedesinin taş ev ustası olduğunu söyleyen Mustafa Usta soy isimlerinin buradan geldiğini belirtmiştir (K11)(Görsel 3.23).

Görsel 3.23 Mustafa Usta' ya Ait Taş Ev

Görsel 3.24 Abdullah Canlı' ya Ait İki Katlı Taş Meskenin Samanlık Bölümü

Görsel 3.25 İki Kişilik Testere (Galastor)

Görsel 3.26 Çatının Altına Kargı ve Çamur Kullanılarak Yapılan Kat

Bakı faktörü taş meskenlerin yapımında etkili olan önemli unsurlardan birisidir. Meskenler inşa edilirken genellikle güneşe bakan cepheleri giriş ve hayat bölümünün bulunduğu yer olurken meskenin kuzeye bakan tarafı arka cephesi olacak şekilde inşa edilir. Evlerin bu şekilde yapılması kuzeyden gelen soğuk rüzgârları engeller ve güneş ışınlarından en iyi şekilde faydalanır. Meskenlerin pencereleri ve oturma odaları genelde güney cephede yer alır. Taş meskenler kalın duvarları ve kullanılan yalıtım tekniği ile kışın sıcak yazın serin kalma özelliğine sahip evlerdir. Yaz kış bir ortalama bir sıcaklıkta duran taş evler önemli ölçüde enerji tasarrufu sağlamaktadır. Taş meskenlerin bu önemli özellikleri Akdeniz bölgesinde ve Ege bölgesindeki olduğu gibi Kovanlık Mahallesi'nde de tercih edilen mesken tarzı olmuştur.

Meskenlerde kullanılan pencereler açılma tarzına göre sürgülü pencere veya kelebek pencere tarzında yapıldı fakat camların boyutları genelde küçük tercihi edilirdi aralarına bölme olarak çita yapıldı sebebini ise yeni bir cam almanın zor ve maliyetli olduğunu söyleyen ustalar camların parçalanmaması için önlem almışlardır. Kışın dışarıdan gelecek soğuğu önlemek ve camların güvenliğini arttırmak için tahtadan panjurun görevini yapan kapaklar kapmışlardır (Görsel 3.27). Pencerelerin önündeki geniş boşluklar, günlük yaşamda kullanılan eşyaları koymak amacıyla kullanılmıştır (Görsel 3.28).

Görsel 3.27 Dış Cephede Bulunan Tahta Panjur

Görsel 3.28 Birden Fazla Bölmeli Cam Pencere

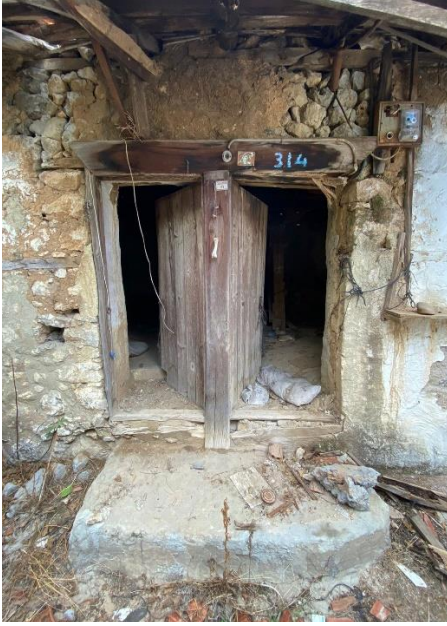
Taş meskenlerin kapıları işlevlerine göre farklı boyutlarda yapılmıştır. Ahır ve samanlık için yapılan kapılar 1.90-200 cm boyunda, kapı kelebek şeklinde ise 1.20 cm normal kapı ise 80 cm genişliğinde yapılmıştır (Görsel 3.29). Oturma odası mutfak gibi odalarda kapıların boyları alt kata kıyasla daha kısa 1.60-1.80 cm boyunda, 70-80 cm genişliğinde yerden biraz yüksekçe yapılmıştır (Görsel 3.30). Meskenlerde genellikle her odanın kapısı dışarıya hayat bölümüne çıkar bu yüzden sağlam ve dayanıklı ağaçlardan yapılır (Görsel 3.31). Kalaycılar ailesine ait taş meskende kışın soğukta odalar arasında geçişte dışarıya çıkmak zor olduğu için pratiklik olsun diye odanın duvarına 1.40 cm boyunda, 50 cm genişliğinde küçük bir geçiş kapısı yapılmıştır (Görsel 3.32).

Görsel 3.29 Taş Meskenin Ahır Kapısı

Görsel 3.30 Taş Meskenin Giriş Kapısı

Görsel 3.31 Mutfak ve Oturma Odası Kapıları

Görsel 3.32 Odalar Arası Geçiş İçin Yapılan Küçük Kapı

Evlerin kapıları genellikle çam ağacından yapılmaktadır. Durumu iyi olmayan veya ahşap ustası olamayan insanların kapı ve pencereleri daha sade olurken kendisi usta veya zengin olanlar ise daha gösterişli kapı ve pencere süslemeleri yaparlardı. İşlemeli kapılar gibi taş evlerdeki bir diğer işleme yapılan yer evlerin tavanlarına çakılan tahtanın motifi ve işlenmesidir. Tıpkı kapılar gibi çatıların işlenmesi motifi ev sahibinin ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir (Görsel 3.33- 3.34). Yeni bir taş ev yaptırmak isteyenler taş ev ustalarının evine gelerek ustanın yaptığı evi inceleyip işçiliği hakkında fikir sahibi olurdu.

Görsel 3.33 Mustafa Ustaya Ait Kapı İşlemeleri

Görsel 3.34 Abdullah Canlı' ya Ait Taş Evin Kapı ve Tavan İşlemeleri

Taş meskenlerin dış cepheleri deliklerin kapanması ve aynı zamanda daha muntazam olması için killi toprak veya çimento ile sıvanırdı. Mesken sahipleri gelen misafirlere evlerini tarif ederken çamur sıvalı, çimento sıvalı veya kireçli beyaz ev gibi isimlerle evlerinin fiziksel özelliklerine göre tariflerde bulunurdu. Gerçekten de sahada yer alan yapılan Abdullah Canlı' ya ait taş meskenin sağ üst bölümünde bulunan çimentodan yapılmış deve kabartması bu taş meskene 'develi ev' ismini vermiştir (K5). Evin şuan ki sahibine bu motifin yapılış amacını sorduğumuzda dedesinin göçebe yaşamdan dolayı develeri çok sevdiği bu yüzden deve motifin yaptırdığını belirtmiştir. Deve motifinin eve verdiği özellik aynı zamanda bu taş evin adres tarifini kolaylaştırmış ve sahadaki diğer taş evlerden farklı kılmıştır (Görsel 3.35). Taş evlerin yola bakan dış cephelerine yapılan bu motifler aynı zamanda taş ev ustalarının reklamını da yapmaktadır. Bazı taş evlere yapım tarihi ve ustanın ismi yazılarak evi ziyaret edenlerin bu evi kim tarafından ne zaman yapıldığı hakkında da fikir vermektedir (Görsel 3.36).

Görsel 3.35 Abdullah Canlı'ya Ait Evin Deve Kabartması

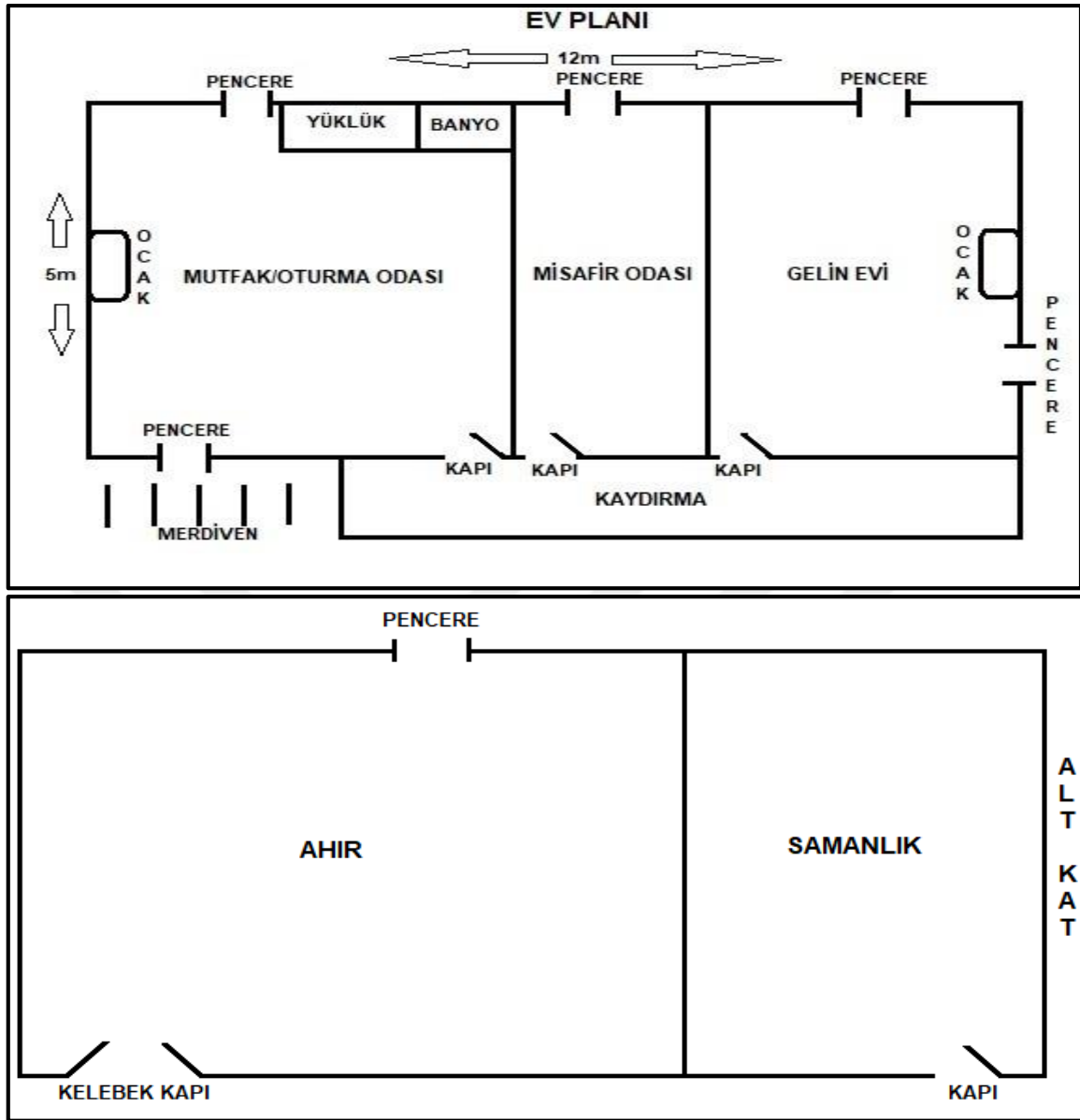

Görsel 3.36 Taş Meskenin Kim Tarafından Hangi Tarihte Yapıldığını Gösteren Motif

Konutların iç kısımları iklim koşullarına ekonomik duruma veya kullanım amacına uygun olarak farklı şekillerde inşa edilir. Evler genellikle iki veya üç odadan oluşmaktadır. Oda sayısına göre evlere iki gözlü, üç gözlü ev gibi isimler verilir. Kışları ılık yazın ise sıcak geçen Akdeniz ikliminin görüldüğü bölge de taş evlerde bulunan odaların kapıları direk dışarıya hayat bölümüne açılacak biçimde yapılmıştır. Tek katlı olan taş evlerde genelde giriş kapılarına hayat bölümünden geçerek girilirdi. İki katlı evlerde ise alt kat ekonomik faaliyete göre ahır, samanlık veya tahıl ambarı olarak kullanılırdı ikinci kata giriş dışarıya veya içeriye inşa edilen merdivenle yapılırdı. Mutfak olarak ve oturma odası olarak kullanılan odalarda genelde ocak bulunur.

Taş meskenlerin tasarımı ve biçimleri ev halkının uğraşına ve rahatlığına uygun şekilde inşa edilir. Bu gibi sebeplerden dolayı bölgede farklı ev tipleri ortaya çıkmıştır ve standart ev tipleri görmek bu yüzden çok mümkün değildir.

Kovanlık Mahallesinde Abdullah Canlı'ya ait olan iki katlı taş meskenin alt katında samanlık ve ahır, ikinci katta ise dışarıdan merdivenli uzun bir giriş olan kaydırma adı verilen balkon ve kapısı kaydirmaya çıkan mutfak/oturma odası, misafir odası ve gelin odasından oluşmaktadır (Görsel 3.37). Dışarıya açılacak şekilde planlanan her odanın giriş kapısı aslında her odayı ayrı birer ev olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ev yapımının maliyetli ve zor olduğu bu dönemde yeni evlenen çiftlerin ev ihtiyacını ise ayrı birer ev gibi tasarlanan bu odalar karşılamaktadırlar. Bu sayede tek bir taş meskende iki veya üç aile birlikte kaldığı halde ayrı evlerde yaşamaktadırlar (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 Abdullah Canlı' ya Ait İki Katlı Taş Meskenin Planını

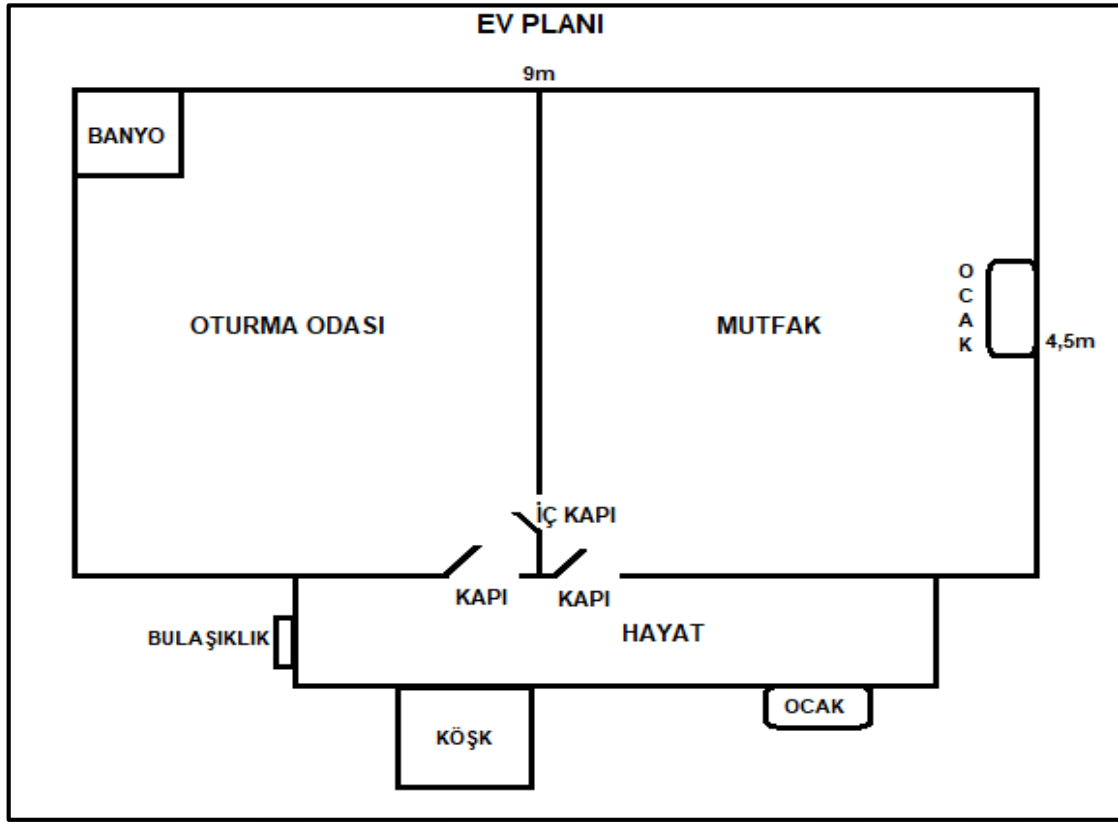
Görsel 3.37 Abdullah Çanlı'ya Ait İki Katlı Taş Mesken

Tek katlı taş meskenlerin planları da aynı iki katlı evler gibi her odası ayrı birer ev girişleri gibi dışarıya çıkmaktadır. Kalaycı ailesine ait tek katlı taş meskenin mutfak/oturma odası, yatak odası içerisinde 1,80cm uzunlukta 70cm genişlikte cimmelik (banyo) bulunur (Şekil 3.3). Dışarıda ise hayat adı verilen bölüm ve içerisinde yazın ekmek, yemek pişirmek için kullanılan ocaklık ve bulaşıkları yıkamak için bulaşıklık bölümü bulunmaktadır (Görsel 3.39). Kırsal kesimdeki hayatın en karakteristik görünümü olan kır yerleşmelerini, konutlar ve eklentileri meydana getirmektedir.⁵⁶ Konutlara yapılan eklentiler aslında ailelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre şekillenmiştir. Kovanlık mahallesi Bey dağlarına sınır bir konumda kurulduğu için ve Akdeniz ikliminin de etkisiyle yazın yaşanan aşırı sıcaklar, gece ise kayaçların gündüz biriktirdiği enerjiyi yansıtmamasıyla bunaltıcı sıcak bir hava yaratmaktadır. Bu yüzden köy halkı bu soruna çözüm bulmak için yazın taş meskenlerde kalmazlardı ‘yaz damı’ adını verdikleri etrafı açık dağdan uzakta havadar bir bölgede kamışlarla ev yaparak burada kalmışlar.

Kışın kaldıkları taş meskenlerin bulunduğu bölgeye ise ‘kış damı’ adını vermişlerdir. Fakat bazı taş meskenlerde kalanlar örnek olarak Kalaycı ailesi yaz mevsiminde rahat uyumak, oturmak ve sosyalleşmek için ise hayat bölümüne bağlı köşk eklentisini yapmıştır fakat

⁵⁶ Bulut İ., 2019: 290.

günümüzde bu taş meskenin kullanım dışı ve harabe bir görünüm almıştır. (Görsel 3.38). Yavaş yavaş biten yaz damında kalma geleneği köşklerle ve teknoloji ile sona ermiştir.

Şekil 3.3 Kalaycı Ailesine Ait Tek Katlı Taş Mesken Planı

Görsel 3.38 Yazın Uyumak ve Oturmak İçin Kullanılan Köşk

Görsel 3.39 Yerden Yüksek Giriş Kapısının Önü Olan 'Hayat' Bölümü

Kovanlık mahallesindeki taş evlerinde değişik ölçü ve özelliklere sahip oturma odası, misafir odası, mutfak, hayat ve banyo gibi bölümler bulunmaktadır. Oturma odası, genel olarak misafir ve ev halkı için oturma amaçlı aynı zamanda mutfak olarak da kullanılan bölümdür. Yer minderleri duvarda yaslanmak için hasır ve pamuk yastıklar bulunur. Isınmak için ocaklık veya odanın ortasında teneke ördek soba kurulur sobanın ortada bulunmasının sebebi ısıyı eşit ve daha çabuk yaymak amaçlıdır (Görsel 3.40). Soba'nın borusu dumanın çıkması için ocaklık bulunan baca deliğine yerleştirilir. Bu yüzden boruların yerden yüksekliği düşüktür boyu uzun olanların altından geçerken dikkatli olmaları gerekir ve yer sofraları bu sebepten dolayı sobanın arka bölümüne kurulur. Soba'nın olmadığı evlerde ısınma ihtiyacı ocaklıklara yakılan ateşten sağlanır. Isınmanın yanında bu ateşten sıcak su ve yemek pişirilmesi için faydalanılır. Ateşin yanında her zaman dolu bir şekilde ırbık (bakırdan yapılan kapaklı temiz su kabı) bulunur. ırbık abdest suyu için ve yemek suyu için kullanılır (Görsel 3.41). Ocaklıkta ateş yanarken arka kısma kalın ve dayanıklı odun konulur yavaş yavaş yanan bu odun uzun süre yanar ve kalan kömürlerin üzerine kül atılarak sabah içinde çıra ve kibrit kullanılmadan ateş tutuşturulur bu sayede kibritten tasarruf sağlanır.

Bu odanın içerisinde bulgur, un ve baklagiller çuvalları yer alır. Un çuvallarının içerisinde mayalı ekmek yapmak için maya koyulur en son ekmek pişirenden maya getirilir hamur mayalanır hemen bir parça maya unun içine saklanır ve bu süreç bu şekilde devam eder. Duvarlara ise bezden yapılmış kaşıkliklar veya hayıt bitkisinden örülmüş kaşık sepetleri asılır içerisine ise yemek araç gereçleri bıçak, kepçe ve tahta kaşıklar konur. Nazardan korunmak için üzerlik bitkisinden yapılan süs eşyası bu odaya asılır (K13).

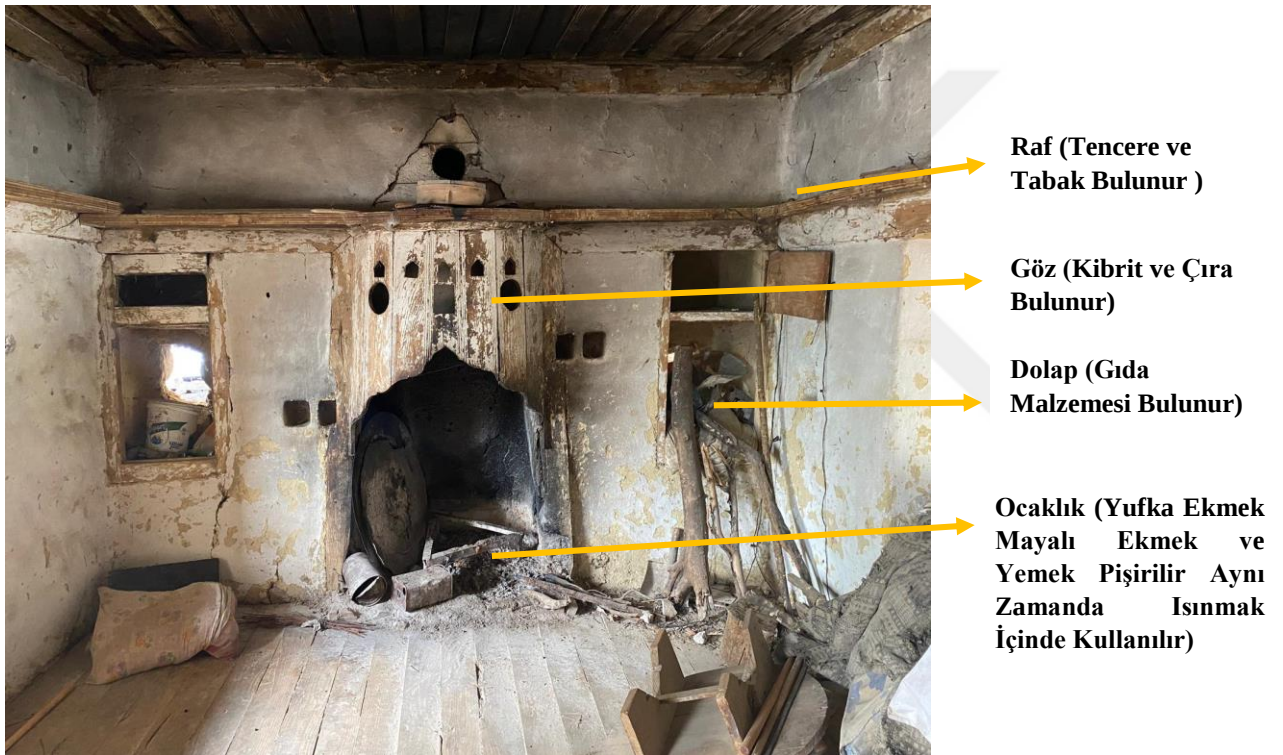

Görsel 3.40 Isınmak İçin Kullanılan Ördek Soba

Görsel 3.41 Sol Tarafda ırbık (ırbık) Sağ da İse Soğuk Havalarda Abdest Almak İçin Kullanılan Abdestlik

Ocaklık mümkün olduğu kadar her odaya yapılmaktadır. Çam ağacından yapılan tahtalar kullanılarak yapılan ocaklığın üst kısmı ve aynı zamanda duvarları çevreleyen raflar ustanın yeteneği ve ev halkının ekonomik düzeyine göre işlenmekte ve boyanmaktadır. Ocaklıkta yer alan gözler yani bölmeler kibrit, çıra, mum gibi eşyaların konulduğu yerlerdir. Duvarı çevreleyip ocaklıkta birleşen U biçimde raflarda ise yemek için kullanılan tencere, çanak, tabak, bardak gibi mutfak malzemelerin koyulduğu bölümdür raflar için günümüzde kullandığımız mutfak dolaplarının basit ama kullanışlı halidir diyebiliriz. Ocaklığın iki yanında yer alan dolaplar taş duvarın kalınlığından istifade edilerek aynı zamanda yerden de tasarruf etmek amacıyla gömme biçimde tahta bir kapak kullanılarak yapılmıştır (Görsel 3.42).

Görsel 3.42 Abdullah Canlı' ya Ait İki Katlı Taş Meskenin Ocaklık Bölümü

Kalaycı ailesine ait tek katlı taş meskenin cimmelik olarak bilinen banyo bölümü oturma odasının sol köşesinde yer almaktadır. Oda tabanının 50cm yüksekliğinde bir girişi bulunan banyonun küçük tahtadan bir kapısı bulunmaktadır (Görsel 3.43). Odanın içerisinde yer kaplamayan banyo küçük fakat oldukça kullanışlı bir özelliğe sahiptir. Kışın ise havanın soğuk olmasından dolayı kullanılan bu banyonun yerine seyyar olarak bez çarşaf kullanılarak odanın içerisine seyyar bir banyo kurulmaktadır leğen kullanılarak banyonun suyu da dışarıya tahliye

edilmektedir (Görsel 3.44). Odada yanan ocaklık veya ördek sobanın verdiği ısı ile kış günlerinde bu yöntem ile rahat ve sıcak bir şekilde banyo gereksinimlerini yerine getirirler.

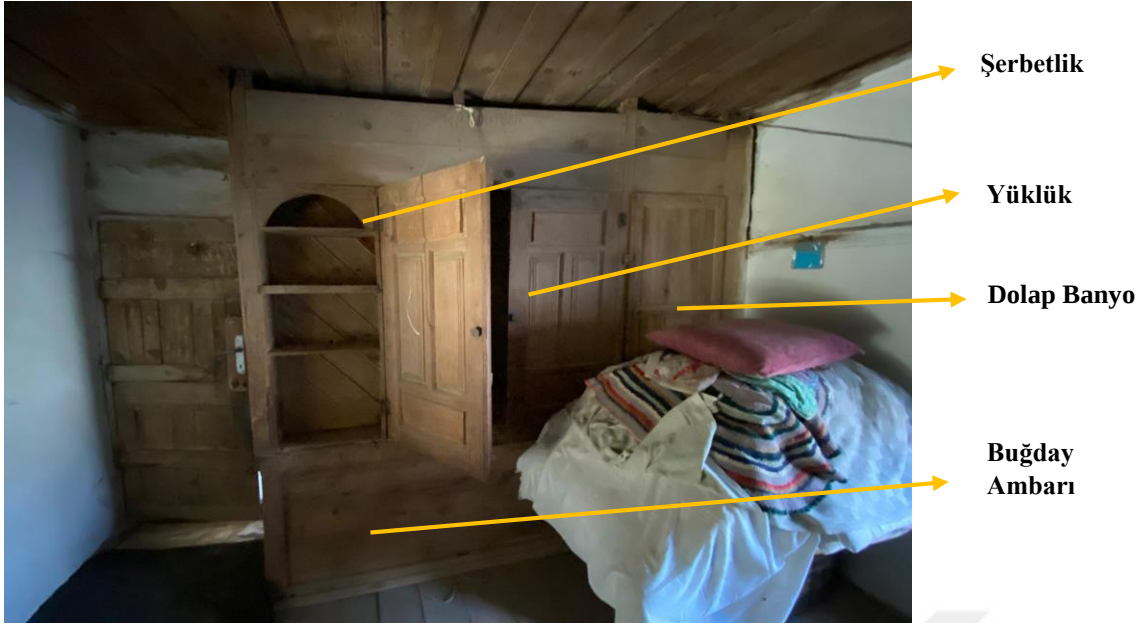

Görsel 3.43 Kalaycı Ailesine Ait Tek Katlı Taş Evde Yer Alan Çimmelik (Banyo)

Görsel 3.44 Kışın Kurulan Seyyar Banyo

Taş meskenlerin misafir odalarında genel olarak giriş kapısının hemen yanında tahtadan yapılan altı zere (buğday) ambarı üzerinde şerbetlik yanında yüklük ve dolap banyosu yer alır. Şerbetlikte fincan takımı, bardak takımı ve en alt kısımda içecek bulunur. Şerbetlik ve dolap banyonun arasında yer alan yüklük de ise misafirler için yatak yorgan bulunur (Görsel 3.45). Bu yatak ve yorganlar yün kullanış ise güvey yemesin diye tenel (defne) yaprağı ve sabun konulur (K11). Dolap banyo içerisinde sabun, ırbık, su kovası, su kabağından kapılan doğal tas ve kurulanmak için peşkir (banyo havlusu) bulunur. Peşkirler incecik eğrilmiş koyun yününden tezgâhta dokunarak yapılır. Kışın yanan sakızlık ve pelit odunlarının külleri bir yerde biriktirilir toprak küplerde veya tenekelerde suyla kül karıştırılır dinlenmeye bırakılır. Berraklaşan küllü su bulaşıklarda kullanılır banyoda ise kuvvetli olmaması için su ile karıştırılarak kullanılır aksi halde cildi tahriş eder. Buğdayın temel beslenme maddesi olduğu için çok önemlidir bu yüzden yaşam yerlerine yapılan buğday ambarlarında saklanır. Buğday ambarına zarar veren fareleri yakalansın diye ambarın bulunduğu odanın giriş kapısının yanında kedinin giriş çıkış yapması için kedi deliği bulunur (Görsel 3.46).

Görsel 3.45 Mustafa Usta'ya Ait Taş Meskenin Misafir Odasında Bulunan Şerbetlik, Yüklük, Dolap Banyo ve Buğday Ambarı

Görsel 3.46 Kedilerin Odalara Kolayca Girip Çıkması İçin Yapılan Kedi Delikleri

Kovanlık Mahallesinde önemli bir geçim kaynağı olan halıcılık genelde her evde dokunurdu. Bu yüzden taş evlerin oturma odalarında veya salonunda halı ıstarı (tezgâh) görmek mümkündür (Görsel 3.47). Oda sayısı fazla olamayan ekonomik durumu kötü olan evlerde halı tezgâhları yer kaplamaması için oda yerine evin önündeki hayat bölümünde yer alırdı. Üzeri

çul gerilerek yağmurdan korunur ve ısınmak için ise tezgâhın yanına saç içerisine köz ve esi (ucu yanmış odun) konulurdu.

Teknoloji sayesinde ulaşım ve iletişim ağlarındaki gelişmeler kültürün etkisini tamamen silmese de yok etmeye başlamıştır. Kullanılmayan taş evler artık zamanla yıkılarak harabe görünümü almaya, tek katlı taş evler yolların yenilenmesi ve dolgu yapılmasıyla zemine gömülmeye küçük bir çocuk boyu kadar ancak kalmıştır (Görsel 3.48).

Görsel 3.47 Taş Meskenlerde Bulunan Halı Tezgâhları

Görsel 3.48 Zemine Gömülerek Kayıp Olan Tek Katlı Taş Mesken

3.3. Sarnıçlar

Kovanlık mahallesini de içine alan Döşemealtı eski çağlardan beri yoğun tarım faaliyetlerinin gerçekleştiği iskân alanıdır. Göçebe hayvan yetiştiriciliğinin kışlak alanı olan bölge hayvancılık ve tarım faaliyetlerinin günümüze kadar gelişerek sürdürüldüğü yörede sarnıçların bu yapılan ekonomik faaliyetlerin su ihtiyacını karşılayacak biçimde alanın farklı bölgelerine ve yol güzergâhları üzerine kurulmuş yapılardan oluşmaktadır. Araştırma sahasında yapılan gözlemler sonucunda bölgede farklı plan ve mimari özellikte sarnıç yapıları gözlemlenmiştir.

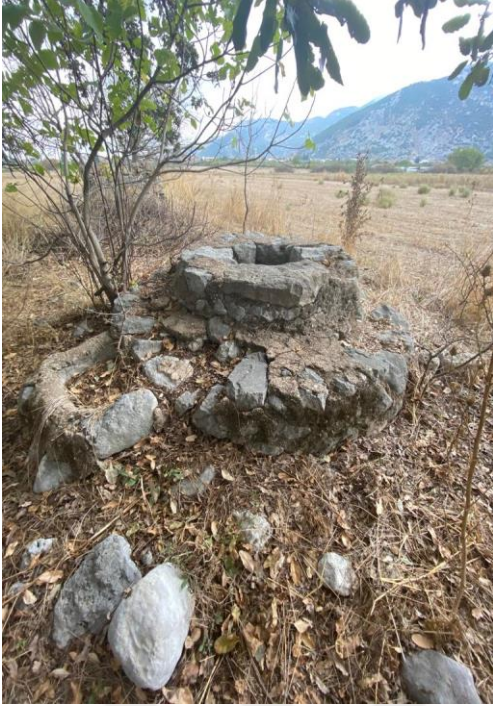
Sarnıç yapımı özel bir mimari birikim, mühendislik bilgisi gerektiriyordu. Usta işi olduğu için zor üstelik oldukça masraflıydı. Sarnıçlar, mimari özellikleri göz önüne alındığında gelişmiş su topla-saklama yapılarıdır. Yaptıranın harcadığı para ölçüsünde, kullanılan malzemenin kalitesine bağlı olarak büyük hacimli, sağlam inşa edildikleri, görece temiz su sağlayan yönlendirme düzeneklerinin iyi hesaplandığı görülmektedir. Hem kuyu, hem de sarnıç yapımında yaygın olarak çevredeki eski kalıntılardan getirilen malzemeler kullanılmıştır.⁵⁷ Böylece eski yıkıntılardan getirilen malzemeler sarnıcın masrafını azalmakta ve yapı daha sağlam inşa edilmektedir.

Döşemealtı'nda altı farklı sarnıç tipine rastlanmaktadır: Semer Damlı Sarnıç, Kırık Çatılı Sarnıç, Topak Sarnıç, Sivri (konik) Çatılı Sarnıç, Basamak Çatılı Sarnıç ve hem kuyu hem de sarnıç özellikleri bir arada bulunduran merdivenli kuyulu sarnıç.⁵⁸

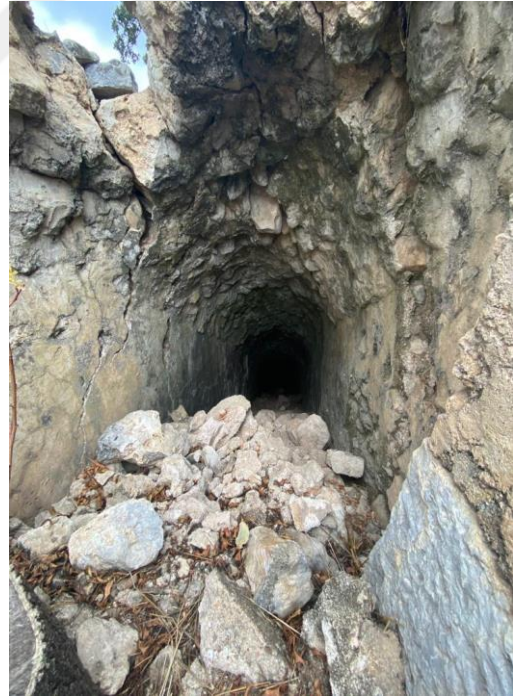
Kovanlık mahallesi sınırları içerisinde ise iki adet kaynak sulu ve iki adet dolma sulu olmak dört adet sarnıç bulunmaktadır. Çalışma sahasında yer alan merdivenli sarnıç hakkında yöre halkından edinilen bilgilere göre 1. Dünya savaşında Antalya bölgesini işgal eden İtalyan askerlerinin bu alana yerleştiklerini ve buradan su ihtiyaçlarını karşıladıklarını anlatmışlardır. Kovanlık mahallesin tarım yapılan arazilerinin bulunduğu bölgede yer alan bu merdivenli sarnıç tarım yapılan bölgenin aynı zamanda isim kaynağı da olmuştur (Görsel 3.49). Yörede bu bölgeye 'Sarnıç Örumü' adı verilmektedir. Sarnıç Örumü olarak adlandırılan bölgede yer alan kaynak sulu sarnıç su ihtiyacını yer altını kaynağından aldığı için yaz kış su bulundurma kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda kuyusu da bulunan bu sarnıcın suyuna kovaya bağlanmış ip sistemi ile ulaşılmaktadır. Yörede gözlü suyu olan sarnıç olarak tabir edilen sarnıcın suyu farklı sarnıçlar gibi dışarıdan dolma su değil de yer altından gelen su ile beslendiği için temiz ve içilebilirdir (Görsel 3.50).

⁵⁷ Ercenk, 2012: 198.

⁵⁸ Ercenk, 2012: 199.

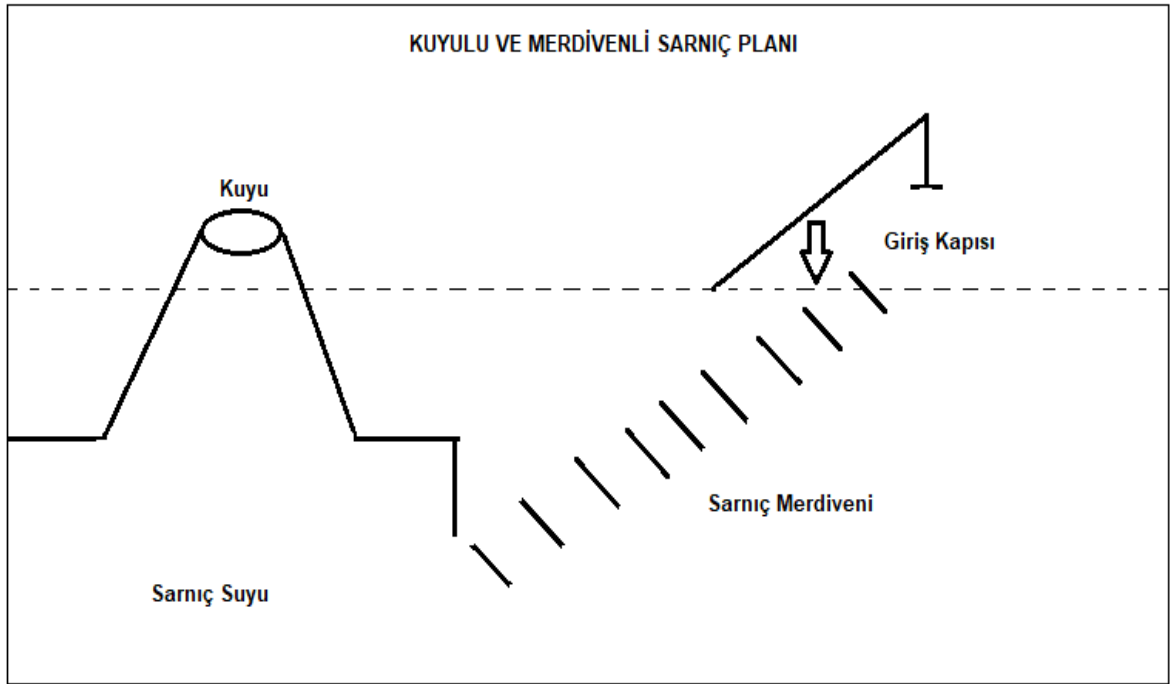
Görsel 3.49 Kovanlık Mahallesiinde Yer Alan Merdivenli Sarnıcın Kuyu Kısımlı ve Girişin Yandan Görünümü

Görsel 3.50 Kovanlık Mahallesiinde Yer Alan Merdivenli ve Kuyulu Sarnıcın Giriş Kısımlı ve İniş Merdiveni

Kovanlıkta yer alan bu sarnıçın genişliği ile kuyunun genişliği aynı fakat yukarıdaki kuyunun ağız kısmı güvenlik açısından yükseltilmiş ve daraltılmıştır. Sarnıçın alt kısmı yani suyun muhafaza edildiği odasının üst kısmına çölmek adını verdikleri bir yuvarlak oluşturup üzerini taşlarla tabanı geniş yükseldikçe daralan bir örme duvar tectiği ile bu kuyu oluşturulur. Böyle yapılmasının sebebi içerisine hayvan insanların düşmesini engellemek. Aynı zamanda içine hayvan düşen sarnıçların ağız çalı ile kapatılır hemen temizlenirdi bu sayede mikroplu su içilmezdi (Görsel 3.51). Odanın dört köşesine yıkılmasını ve dayanıklı olmasını sağlamak amacı ile geniş ve uzun taş bloklar koymuşlardır. Merdivenin suyla bulunduğu noktanın iki tarafında yıkılmaları engellemek için taş bloklar konarak birleşim yerinin çöme ve yıkılmasını engellemişlerdir (Şekil 3.4).

Sarnıçlara inmek için genelde merdiven kullanılır çok kullanılan merdivenler taşınan suyun dökülmesi ile kayganlaşır ve düşüp yaralanmalara sebep olurdu. Sürekli sarnıçtan su alan yörükler sarnıçtan çıkarken ayağı kayıp düşmemek için dışarıya ip bağlayarak onu tutunarak çıkarlardı. Merdivenin son iki basamakları ise rahat su doldurmak için biraz geniş tutulmuş ve merdivenden sonrada biraz kazılarak suyun kaplara doldurulması kolaylaştırılmıştır. Sırtlarında hayvan derisinden yapılan tuluklarla sarnıçtan temin ettikleri suyu taşırlarmış. Hayvanları sulamak için ise kuyunu yanındaki hatıl kullanılırdı. Su taşımak için gelen at ve eşşekler bu hatılda sulanır kova ile su verilmezdi çünkü at ve eşşek mundar olduğu düşünülürdü. (Görsel 3.52). Döşemealtı ilçesindeki sarnıçlardan bir çoğu kışın yağmur sularından dolan sarnıç tipleridir. Fakat Kovanlık 'daki merdivenli sarnıç yer altı kaynağında beslediği için suyu azalır fakat bitmez. Bu yüzden çevredeki bir çok yörük bu sarnıçı kullanmak ister bu sebeple su kavgaları meydana gelir. En güçlü gözü pek yörük bu sarnıcı kullanmakta söz sahibi olur zorla su almak için gelen yörüklerin tuluklarını bıçakla yarar ve tekrar buraya gelmelerini engellemiş olur .

Şekil 3.4 Kovanlık Mahallesin de Yer Alan Kuyulu ve Merdivenli Sarnıç Planı

Görsel 3.51 Ağız Kısmı Dar Altı Geniş Sarnıç Kuyusu

Görsel 3.52 Sadece Yük Hayvanı Olan Eşek ve Atları Sulamak İçin Kullanılan Beton Hatıl

Kovanlık mahallesi sınırları içerisinde yer alan bir diğer sarnıç ise antik döşeme yolunun hemen güneyinde yer alır. Sarnıç'ın bulunduğu mevki antik döşeme yolun girişi bölgesinde olduğu için 'döşeme ağzı' ismini almıştır (K9). Sarnıç örümü bölgesinde yer alan gözlü sarnıç gibi bu sarnıçta dolma su ile değil kaynak suyu ile beslenmektedir. Merdivenli kuyulu sarnıca benzer özellikleri bulunan sarnıç kuyusu ve suya ulaşmak için bir merdiveni bulunmaktadır (Görsel 3.53). Bu yüzden merdivenli kuyulu sarnıç olarak isimlendirmek yanlış olmayaz. Günümüzde çobanların hayvanlarının su ihtiyacını karşılamak için kullanılan sarnıç giriş kısmının yıkılması bakımsızlıktan dolayı oldukça yıpranmıştır (Görsel 3.54). Sarnıcın hemen yanına yapılan yüksek elektrik trafoları sarnıcın bulunduğu yeri gizlemektedir. Kullanılmayan ve artık dikkatle bakılmadan görülmeyen bu sarnıç eski önemini ve değerini kayıp ederek yok olma tehlikesi altındadır (Görsel 3.55).

Görsel 3.53 Döşemeağızı Bölgesinde Bulunan Merdivenli Kuyulu Sarnıç

Görsel 3.54 Kötü Durumda Sarnıcın Giriş Merdiveni

Görsel 3.55 Elektrik Trafoları Arasında Kayıp Olmuş Sarnıç Girişi

Kovanlık mahallesi sınırlarında olan genellikle göç kervanlarının kullandığı dolma sarnıç Antalya ilin den Burdur'a ve Göller Yöresine geçerken kullanılan D-650 karayolu arasında kalmıştır (Görsel 3.56). Sürekli yenilenen ve genişleyen yol nedeni ile dolgu malzemeleri arasında sıkışmış sarnıç yıkılmaya mahkûm bırakılmıştır. Su saklama yapılarından olan bu sarnıç gözlü (kaynak) değil dolmadır. Çatısı kemerli olan sarnıç semere benzediği için semer çatılı sarnıçta denilmektedir (Görsel 3.57).

Görsel 3.56 D-650 Kara Yolu Arasında Kalmış Dolma Sarnıç

Görsel 3.57 Sarnıca İnilen Merdiven ve Kemerli Çatısı

Sarnıçların güvenliğini ve küçük çocukların buradan uzak durması için büyükler tarafından bazı olağan dışı hikâyeler anlatılır. Geceleri sarnıçta kimse olmadığı halde ateş yakılıp düğün yapıldığı anlatılarak korkup o bölgeden uzakta durmaları sağlanır. Sarnıçlar sadece Kovanlık Mahallesi ile sınırlı kalmamıştır. Döşemealtı sınırları içerisinde olukça yaygın olarak bulunan sarnıç kültürü arazin yapısına çevresinde yaygın olarak bulunan malzemelere göre farklı mimaride birçok sarnıç tiplerine rastlamak mümkündür. Sarnıçlar başlığı altındaki giriş bölümünde de bahsedildiği gibi sivri çatılı sarnıç, basamak çatılı, kırık çatılı gibi çatısının tipine göre Döşemealtı ilçesinde birçok sarnıçlar tipi vardır (K13). Göç yolları olarak kullanılan Yenice ve Döşeme yolları sadece Döşemealtı değil birden fazla ilçeden geçmektedir. Bu yüzden sarnıçlar sadece Döşemealtı ilçesi ile sınırları sınırlı kalmamıştır. Gerçekten de Antalya ilin merkez ilçelerinden biri olan ve Döşemealtı ilçesine sınırı bulunan Kepez ilçesinde de dolma ve kaynaklı olmak üzere birçok sarnıç türüne rastlamak mümkündür (Görsel 3.58, Görsel 3.59, Görsel 3.60, Görsel 3.61, Görsel 3.62, Görsel 3.63 ve Görsel 3.64).

Görsel 3.58 Döşemealtı İlçesi Çıglık Mahallesinde Yer Alan Merdivenli Dolma Sarnıç

Görsel 3.59 Döşemealtı İlçesi Çıglık Mahallesiinde Yer Alan Koni Çatılı Dolma Sarnıç

Görsel 3.60 Döşemealtı İlçesi Yukarı Karaman Mahallesi Yenice Göç Yolu Üzerinde Bulunan Dolma Sarnıç

Görsel 3.61 Kepez İlçesi Kirişçiler Mahallesiinde Bulunan Dolma Sarnıç

Görsel 3. 62 Döşemealtı İlçesi Yeniköy Mahallesinde Şehir Merkezi İçerisinde Kalmış Dolma Sarnıç ve Dolma Sarnıcın Çatısına Kaplarla Su Çekmek İçin Yapılan Kuyu

Görsel 3.63 Döşemealtı İlçesi Kömürcüler Mahallesinde Bulunan Dolma Sarnıç

Görsel 3.64 Döşemealtı İlçesi Odabaşı Mahallesiinde Bulunan Dolma Sarnıç

3.4. Geleneksel El Sanatları

İnsanlar, sanayi faaliyetleri yaygınlaşmadan önce günlük ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendi ürettikleri ürünleri işleyerek birçok alanda kullanmıştır. El sanatları, zamanla korunma, dini inanç gibi temel ve ruhsal nitelikleri de karşılamak için ortaya çıkmış ve toplumun ilerlemesi düzeyinde gelişme göstererek, yaşam kalitesini artırmak adına bir çeşitliliğe bürünmüşlerdir.⁵⁹

El sanatları gelenek ve göreneklerimizin, yaşam biçimimizin gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında el sanatlarımız nesiller arasında bir köprü vazifesi görmekle birlikte geçmişten geleceğe uzanan bir kültür hazinesi konumundadır. Farklı kültürlerin tüm özelliklerini yansıtan zengin bir hazinedir.⁶⁰

El dokuma halıların geçmiş yüzyıllardan günümüze dokunarak gelmesi, bu halıların motif, renk ve iplerinin özgün ve geleneksel olmasına imkân vermiştir. Annenin kızına, kaynananın gelinine öğreterek geldiği bu geleneksel el dokuma halı sanatı, bir geçim kaynağı olmanın yanı sıra kadınların gündelik yaşamında da önemli bir yer tutmuştur.⁶¹

⁵⁹ Er ve Kara, 2019: 756.

⁶⁰ Hünerel ve Er, 2012: 180.

⁶¹ Ceylan vd., 2023: 237.

3.4.1. Kovanlık Halıları

Kovanlık mahallesi sakinleri yaklaşık 500 sene önce iklim şartlarına uygun olarak farklı bölgelerde yaşamıştır. Yazın Burdur'un Kapaklı köyünü, kışın Serik'in Kocayatak mahallesini güzün ise Kovanlık mahallesini kendilerine yurt edinmişler. Sahadan edinilen bilgilere göre devlet konargöçer yaşayan yörüklerin nüfusunu belirlemek, askere gidecek gençleri tespit etmek ve eğitim verebilmek için yerleşik hayata geçişi teşvik etmiştir (K3). Kovanlık mahallesine yerleştikten sonra hayvancılık faaliyetlerinin yanında tarımsal üretime de başlamışlardır. Bu mahallenin büyük bir çoğunluğunu Karakoyunlu yörükleri oluşturur. Karakoyunlu yörüklerinde dokumacılık oldukça önemli bir yere sahipti.

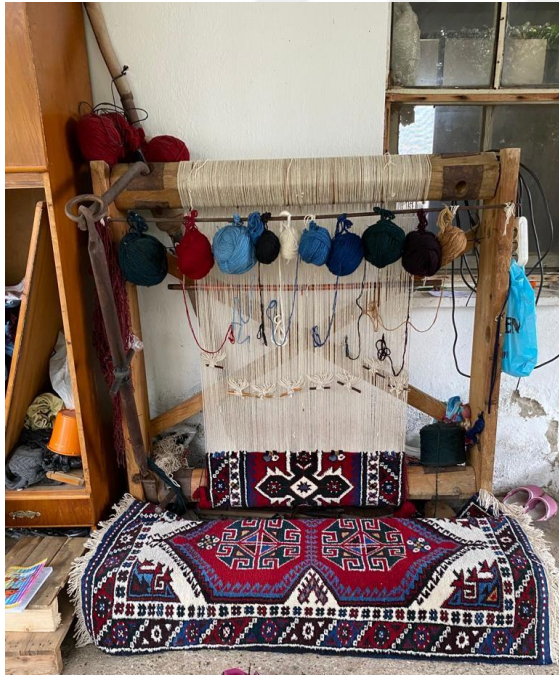
Dokuma aşaması oldukça meşakkatli olan bu halıları eskiden olduğu gibi sınırlı sayıda ki kadınlar, nadiren de onlara eşlik eden erkekler dokumaktadır. Kovanlık Halısını değerli kılan en önemli özellikler yörüklerin yaşantılarının semboller aracılığı ile halılara aktarılmasıydı. Aslında bu halılar yörük tarihinin yaşanmışlıklarını çeşitli motiflerle anlatan birer kitap özelliği göstermektedir. Döşemealtı Halısı olarak bilinen bu halının yöre sakinlerinden edindiğimiz bilgilere göre ilk kez Kovanlık bölgesine yerleşen yörükler tarafından dokunmaya başlandığı dile getirilmektedir. Gerçekten de yakın tarihlere kadar bu halıların 'Kovanlık Halısı' adıyla anılmakta olduğu bilinmektedir.

Turizmin gelişmesi ve yabancı turistlerin bu özgün halıya ilgi duymasıyla birlikte bütün Döşemealtı köylerinde bu halılar yeniden dokunmaya başlanmış olup, halının üretimi başka yerleşmelere de yayıldığı için ismi değişerek 'Döşemealtı Halısı' adını almış olmalıdır. Döşemealtı isminin toponomik yapısı ise yörüklerin yaylaya göç yolu olarak kullandıkları eski dönemden kalma döşeme taşlarla yapılmış yolun altındaki bölgeye denilmektedir ki bu alana da en yakın yerleşme birimi Kovanlık'tır. Kovanlık halıları çift düğüm tekniği ile dokunur ve uzun yıllar kullanılmakta olup kullanıldıkça halılar kabartma deseni aldığı için değerleri de giderek artar. Halılarda kullanılan yünün koyunlardan kırılması, yünlerin eğirilip ipe dönüşmesi, iplerin kök boyası ile boyanması ve halının dokunmasına kadar emek sarf eden kadınlar ezbere bildikleri geometrik desenlerin yanında yeni gördüğü ve yaşadığı her şeyi halılara aktarması halı üretimin belli başlı aşamalarıdır.

Yörede dokunan halılar eskiden ihtiyaca göre üretildiği için küçük boyutlu iken günümüzde ticari nedenlerle farklı ebatlarda üretilebilmektedir. Eskiden halıların küçük ebatlı dokunmasının nedeni daha çok göçebe insanların kolay taşıyabileceği, hayvanlarına yükleyip götürebileceği, kondukları alana hızlı ve basit bir şekilde kurdukları küçük tezgâhlarda dokunmuş olmasıyla ilgili olmalıdır (K12). Gerçekten de halı tezgâhını oluşturan parçaların develer tarafından taşınıldığını göz önünde bulundurursak ıstarın (halı tezgâhı) boyutunun

küçük olması gerekmektedir. Dolayısıyla halıların boyutları da haliyle küçük olmalıydı. Diğer taraftan yörüklerin kondukları yerde uzun süre kalamadıkları için halıyı kısa sürede dokumaları da gerekmektedir. Bu sebep bile halı ölçülerinin küçülmesi için yeterli olsa gerekir. Ancak zamanla yerleşik hayata geçmeye başlayan yörükler ihtiyaç gereği halıların boyutlarında da değişiklikler ve büyütme yapılmıştır (K2)

Yerleşik hayata geçiş ile birlikte yörede en kolay bulunan malzeme ile yapılan taş meskenlerin sayısı giderek çoğalmıştır. Göçebe yaşamın bir parçası olan halı dokuma kültürü yerleşik hayatla birlikte taş meskenlere de hayat veya misafir odası bölümlerine kurulan ıstarlarda dokunmaya, sürdürülmeye ve zenginleşmeye başlandı (Görsel 3.66 ve Görsel 3.68). Seyyar olarak sökülüp kurulan tezgâhlar da meskenler gibi taş evin sağlam direklerine çakılarak sabitlendi ve sürekli, her mevsim evlerde dokunmaya başlandı (Görsel 3.67). Hatta halı dokumayı ticari olarak yapan aileler kışın sıcak olan oturma odasına, yazın ise serin olması için etrafı açık olan hayata tezgâhlar kurmuşlardır (Görsel 3.65). Halıdan çıkan tüy ve kıl gibi kesilen fazlalıklar havada uçup yiyeceklerin içine girdiği için ocaklıktan veya yemek yapılan yerden uzağa kurulurdu.

Görsel 3.65 Dışarıda Hayatta Bölümüne Kurulan Istar (Halı Tezgâhı)

Görsel 3.66 Oturma Odasına Kurulan Istar (Halı Tezgâhı)

Görsel 3.67 Duvara Sabitlenmiş İstar (Halı Tezgâhı)

Görsel 3.68 Oturma Odasında Yer Alan Kullanılmayan İstar (Halı Tezgâhı)

3.4.1.1. Kovanlık Halısın 'da Kullanılan Malzemeler ve Özellikleri

Kovanlık Halılarını dokumak için kullanılan tezgâhların uzun bir süre kullanılıp gelecek nesillere miras olarak bırakılacağı göz önünde bulundurulduğunda tezgâhları oluşturan tahtaların dayanıklı ve sağlam ağaçlardan yapılmaktadır. Halı ıstarları genellikle ardıç veya reçineli çam ağaçlarından maharetli ustalar tarafından yapılırdı. İstarlar; iki yan direk, iki adet ok adı verilen silindirik şekilde yatay direk, birer adet yuvarlak şekilde 'kücü' ve 'gelen varan' isimli sıkıştırmayı sağlayan yatay direk, mengene, ip asma çubuğu ve oturma tahtasından oluşur. Yan direklerin üst kısmına silindirik okların hareket etmesini sağlamak için çene adı verilen oyuklar yapılır ayrıca direklerin ortasına kücünün girmesi için yuvarlak delik açılırdı (Görsel 3.69). Okların çeneye yerleşmesi için uçları inceltir buraya ise boyun adı verilirdi (Görsel 3.70). Mengeninin takılması için alt ve üst oklara delikler açılır bu sayede halının gerilmesi sağlanmış olur (Görsel 3.71). Demir mengenelerden önce halıyı gerdirmek için zeytin ağacından birazık adı verilen aletler yapılırdı (Görsel 3.72). Kücü ve gelen varanın görevi ise düğümlerin sıkılaşmasını sağlamaktır. Dokunmasının kolay olması için kücü ve gelen varan yerine bazı tezgâhlarda ellik kullanılırdı bu sayede tek kişi halıyı dokuyabilmektedir. Bu yüzden kücülü ve ellikli olmak üzere iki tane dokuma tarzı vardır (Görsel 3.73 ve Görsel 3.74).

Görsel 3.69 Istarın Okunun Rahat Hareket Etmesi İçin Yapılan Çene

Görsel 3.70 Boyun (Istarın Okunun Uçlarının İnceltildiği Yer)

Görsel 3.71 Halıyı Germek İçin Kullanılan Mengene

Görsel 3.72 Birazık Mengene Olmadığı Zaman Kullanılan Halıyı Gerdirme

Görsel 3.73 Ellik Yöntemi Kullanılarak Dokunan Kovanlık Halısı

Gelen Varan

Kücü

Görsel 3.74 Kücü Kullanılarak Dokunan Kovanlık Halısı ve Düğümleri Sıkıştırmak İçin Kullanılan ‘Gelen Varan’ Tahtası

Istara gerilen halının dokunması için üç adet el aleti kullanılır bunlar; kirkkit (tarak), makas ve bıçaktan oluşur. Gerilen tellere düğümlenen ilmekleri kesmek için halı bıçağı kullanılır (Görsel 3.76). Bu ilmekleri kirkkit adı verilen aletle döverek sıkılaştırılması sağlanır (Görsel 3.75). İlmekler bir sıra olunca halı makasıyla kesilir. Bu makas halının istenilen kalınlığına göre ayarlanır, düğümlerin aynı hizada olmasını sağlar bu yüzden normal makaslardan farklıdır ve iki elle kullanılır (Görsel 3.77).

Görsel 3.75 İlmekleri Sıkıştırmak İçin Kullanılan Kirkkit

Görsel 3.76 Tellere Atılan Düğümü Kesmek İçin Kullanılan Bilenmiş Halı Bıçağı

Görsel 3.77 Halının Kalınlığını Eşit Bir Şekilde Kesen İki Elle Kullanılan Ayarlanabilir Halı Makası

Kovanlık halılarında kullanılacak ipler koyun yünü kullanılarak yapılır. Koyunlardan kırılan yünleri yağdan ve pislikten arındırmak için küllü su kullanılır. Bu küllü su özel olarak hazırlanır ve her ağacın küllü de kullanılmazdı yörede sakızlık ağacı denilen menengiç ağacının odunlarının yandıktan sonra çıkan bu küller kullanılır ve keskin olduğu için yün yıkama işine uygundur. Yünler yapağı tırağıyla taranır ve üç farklı bölüme ayrılır; sert kısımları eriç (çözgü ipi) olarak, yumuşak kısmı düğüm olarak ve en son kalan kötü yeri araya argaç (atkı ipi) olarak kullanılır (K12). Ayrılan bu yünler kirman ve engerek ile ip haline getirilir (Görsel 3.79). Eriçlik olarak kullanılacak yün daha sağlam yapılırken, düğümlük olarak ayrılan yün daha yumuşak eğrilir. Argaç (atkı) ipi halının ilme sıralarına paralel olarak geçirilen ve halının zeminini oluşturan yün ipleridir. Atkı ipinin rengi genelde dokunan halı rengiyle aynı ve benzer tonlardadır. Atılan düğümlerle oluşan ilmek sırasının üzerine önce düz sonra çapraz şekilde atkı ipi geçirilir ve kirket ile dövülerek sıkılaştırılır (Görsel 3.81 ve Görsel 3.82). Argaç (atkı) ipi ise halının kulak adı verilen yan sıkılaştırmalarında kullanılır. Üç veya beş telden oluşan kulak her geçkiden sonra örülür bu sayede halının çerçevesi oluşur (Görsel 3.80). Kulak örmek zor ve tecrübe gerektiren bir iş olduğu için halı dokumaya yeni başlayan acemiler orta tarafa profesyoneller yan taraf otururdu. Eriç ipi ise çift tellidir daha dayanıklı olması için bükme adı verilen aletle iki tel döndürülerek bükülür bu sayede sağlamlığı iki katına çıkarılmış olur (K12), (Görsel 3.78).

Görsel 3.78 Bükme Yardımı ile İki Telin Döndürülerek Eriç Yani Tek İp Haline Gelmesi

Görsel 3.79 Yününün Engerek ile İp Haline Dönüşmesi

Görsel 3.80 Argaç İpi ile Halı Kulaklarının Örülməsi

Görsel 3.81 Argaç İpi Kullanılan Düz Geçki

Görsel 3.82 Argaç İpi Kullanılan Çapraz Geçki

İplerin boyanması eziyetli ve oldukça dikkat gerektiren bir süreçtir. Her rengin ayrı bir boyama işlemi vardır ve her renk için farklı bitkilerden yararlanılır. Kök boyası yapılırken bitkilerin mevsiminde toplanması gerekmektedir. Güneşe bakan taraf ile güneş ışınlarından uzak olan aynı bitkiler de bile renk ve ton değişimi fark edilmiş böylece bakı etkisinden oluşan ton farklılıklarını kullanmışlardır. Bu da her rengin özel ve kendine has farklı yöntemlerle elde edildiği göstermektedir. Gerçekten de halı tezgâhlarına baktığımızda farklı renklerin ve bu renklerin farklı tonlarını görmek mümkün (K4),(Görsel 3.85).

İp acılama yöntemi bitkilerin renginin yün ipe geçirilmesidir. Demir variller ikiye bölünerek ip boyama kazanı hazırlanır. Kazanın tabanını örtecek şekilde yaprak döşenir üzerine ip ve biraz sey (şap)konulur ardından bu işlem kazan dolana kadar devam eder. Oluşan bu katmanların içerisine üzeri dolacak şeklide su ile doldurulur. Kaynarken iplerin ve yaprakların dışarıya çıkmaması için tahta ile kapatılarak üzerine ağırlık yapması için taş konulur. Yakın çevreden toplanan asma yaprağı, ceviz kabuğu, badem kabuğu, hayıt yaprağı, püren, sütleğen, ezen tere, soğan yaprağı ve boyalık kökü gibi bitkilerden yararlanılır (Görsel 3.83 ve Görsel 3.84).

Boyalık kökü veya kök boyası bitkisi Kovanlık sınırları içerisinde yetişmeyen bir bitki türüdür. Korkuteli ilçesinden yöre halkının deyimi ile yayladan getiren bu kökler kurutulur

dövölüp boyası çıkartılır. Kırmızı ile pembe arası özel bir renk elde edilir. Kök boyasıyla dokunan halılar yöre halkı tarafından daha çok beğenilir ve özeldir (Görsel 3.86).

Renkleri sabitlemek için toprak çömleğin sulu karışım hazırlanır. Çömleğin içerisine özellikle koçun kuyruk kısmından kırkılan siyekli yünü konulur bekletilir ardında çıkartılır böylece suyun asitlenmesi sağlanır. Bu suyun içerisine labada kökü, limon kabuğu, limon tuzu konularak bir hafta bekletilir. Bütün renklerin daha canlı olmasını sağlamak ve asitli sudan ayırtırmak için sakızlık ağacından elde edilen küllü su ile yıkanır ve boya sabitlenmiş olur. Ekşimiş olan bu suya çivit atılır beyaz ipler mavi renk olur çivit miktarına göre süt mavisi veya koyu mavi elde edilir (K4), (Görsel 3.87).

Çivitli suya bitkilerden elde edilen sarı renkli ipler atılırsa yeşil renk oluşur. Çömlek suyunun içerisinde ipler çok bekletilirse renklerde bozulma oluşur. Siyah renk elde edilirken içerisine siyah boya ve ek olarak tuz konulur. Halılarda kullanılan bu siyah tuzdan dolayı diğer renklere daha çabuk yıpranır böylece halıda kabartma deseni oluşur. Kullanıldıkça değerlendirilen Kovanlık halısını önemli kılan bu özelliğidir. Kırmızı renk satın boya ile elde edilir. Kırmızı rengin içerisine siyah atılırsa kahverengi elde edilir. Sarı rengin daha açık ve canlı olmasını sağlamak için ekşi ve asitli olan beyaz üzüm yaprağı tercih edilir toplama zamanı olarak sonbahar mevsimi olmasına dikkat edilirdi (Görsel 3. 88). Bu yüzden boyama işini yapanların tecrübeli ve dikkatli olması gerekmektedir.

Görsel 3.83 Sarı Renk Yapımı İçin Kullanılan ‘Sütleşen Bitkisi’

Görsel 3.84 Sarı Rengin Koyu Tonlarını Yapmak İçin Kullanılan ‘Ezentere Bitkisi’

Görsel 3.85 Farklı Renklerde Dokunmak İçin Asılmış Dügümlük İpler

Görsel 3.86 Kök boyası Kullanılarak Dokunmuş Kovanlık Halısı

Görsel 3.87 Çivit Kullanılarak Yapılan Süt ve Koyu Mavi Renkler

Görsel 3.88 Hayıt Bitkisinden Elde Edilen Sarı Ton

Kovanlık halılarının motif ve renk özellikleri oldukça zengin ve yöre insanının yaşadıkları olayları motiflerle anlattıkları için anlamlıdır. Kovanlık halıları genellikle seccade,

çanta, yastık, paspas, yolluk, büyük halı şeklinde sınıflandırılır. Halıların kenar süslerine halk arasında 'su' adı verilir. Halılar ortalarındaki modellere göre isimlendirilir;

1-Toplu Halı

2-Terezili Toplu Halı

3-Dallı halı

4-Meraplı halı

5-Halelli halı

6-Goca Sulu halı

7-Hakraplı halı

8-Yastık Toplu halı

9-Camili halı

10-Yıldızlı halı

11-Tırnaklı Toplu halı

Toplu Halı

Toplu halı modelinin yörede anlamı ise savaştaki topların patlama anında oluşan ateşin sembolize ettiği söylenir. İç kenar ve dış kenarı tutmaç motifli bu kenarların arasında goca su, yantır (yengeç), saban demiri yanırları(motifleri) bulunur. İç kısımda heybe ve top motifi yer alır (Görsel 3.89).

Görsel 3.89 Toplu Halı Modeli

Camili Halı

İç kısımda yer alan motifler cami minarelerine benzetildiği için bu isimi aldığı söylenir. Sonradan dokunummaya başlanan bu model Kovanlık Halısının ilk modelleri arasında sayılmaz. İç kenarında develi motif, dış kenarın da ise tutmaç motifi yer alır (K7), (Görsel 3.90).

Görsel 3.90 Camili Halı Modeli

Halelli Halı

Halının iç motifinde avucu açık şekilde el ve parmaklara benzetildiği için bu isimi aldığı söylenir. Halının tabanında kırmızı renk kullanılmıştır. İç kenarın da bulanık (öküz sidiği) motifi, dış kenarında ise tutmaç motifi vardır. Seccade halısı, yolluk halısı olarak dokunur (Görsel 3.91).

Görsel 3.91 Halelli Halı Modeli

Yastık Toplu Halı

Halının iç kısmında yer alan motif önce yastıkların üzerinde dokunduğu için halı bu isimi almıştır. İç kenar motifi kedi izi suyu , dış kenarında tutmaç motifi yer alır. İç motifin köşelerinde heybeli su motifi kullanılmıştır. Genelde seccade ve paspas halısı olarak dokunur (Görsel 3.92).

Görsel 3.92 Yastık Toplu Halı Modeli

Meraplı Halı

Halının iç kısmına yapılan motif mihrabı benzetildiği için bu isimi aldığı söylenir. Yöre sakinleri mihrap kelimesine merap dediği için ‘meraplı halı’ olarak bilinir. İç kenarında ve dış kenarında tutmaç motifi kullanılmış. Mihrabın içerisinde arap, saksıda çiçek ve el motifi yer alır (Görsel 3.93).

Görsel 3.93 Meraplı Halı Modeli

Dallı Halı

İç motifi hayat ağacını ve dallarına benzetildiği için bu isimi aldığı söylenir. İç kenarı büyük albay suyu motifi, dış kenarında tutmaç motifi yer alır. İç kenar ve dış kenar arasında goca su, yantır, saban demiri, şingıl ve anahtar motifleri bulunur. Yolluk, taban halısı ve çeyizlik olarak dokunur (K1), (Görsel 3.94).

Görsel 3.94 Dallı Halı Modeli

Hakraplı Halı

İç motifi köpeklerin boynuna takılan çivili tasmaya benzediği söylenir. Köpekleri kurt saldırısından korumak için kullanılan bu alet bazı yörelerde tort olarak da bilinen bu dikenli tasmanın yöredeki adı hakrap olduğu için halının ismine de Hakraplı halı adı verdiklerini söylemişlerdir. İç kenarı tutmaç motifi, dış kenarı tutmaç motifi arasında kalan kısımına kenar motifi olan mersin yaprağı motifi dokunmuştur. Seccade, yolluk ve küçük halı olarak dokunur (Görsel 3.95).

Görsel 3.95 Hakraplı Halı Modeli

Goca Sulu Halı

Kenar motifi olarak dokunan goca suyu motifinin iç kısmına birbirine bakacak şekilde dokunması ile bu isimi aldığı söylenir. İç kenar motifinde mersin yaprağı, dış kenar motifinde tutmaç motifi yer alır. Kenarlar arasında kalan yere nacaklı su motifi dokunmuştur. Genelde yolluk ve çeyizlik olarak dokunur (Görsel 3.96).

Görsel 3.96 Goca Sulu Halı Modeli

Kovanlık Halılarında motif seçimi yapılırken zemin rengi ile modellerin renginin zıt olmasına dikkat edilir bu sayede model daha belirgin görülür. Halının zeminde ekseriyetle al rengi tercih edilir sebebi ise diğer renklerin çömlekte yapımının zor ve uzun süreçli olması. Genellikle eskiden dokunan halıların boyutları küçük paspas boyutunda olurdu. Günümüzde dokunan halıların içerisinde motif olarak yapılan yıldız motifi eskiden halının her yerine dokunarak halı modelini oluşturuyordu. Ayrıca yastıkların üzerine yaptıkları motifleri halılarda kullanarak modelde farklı bir modelde oluşturmuşlardır (Görsel 3.97 ve Görsel 3.98). Bu motiflerin dışında da farklı desenlerde halılar dokunurdu yaşamlarında gördükleri keklik, horoz ve bülbül gibi çeşitli hayvanları motifini oluşturup halılara dokunurdu (Görsel 3.100 ve Görsel 3.101). Hediyelik olarak verilmek istenen halılar ise paspas boyutunda ve yukarıda bahsedilen temel motifler kullanılarak dokunurdu özel kişilere ve yeni doğan çocukların ailelerine çocuğun isimi ve doğum tarihi yazılarak hediye edilirdi (Görsel 3.99).

Görsel 3.97 Tırnaklı Top Halı Modeli

Görsel 3.98 Yıldızlı Halı Modeli

Görsel 3.99 Hediye Olarak Üzerine İsim ve Doğum Tarihi Dokunan Paspaslar

Görsel 3.100 Horoz Modelli Paspas

Görsel 3.101 Keklik Modelli Paspas

Halılarda hangi model tercih edilecekse ona göre tel sayısı belirlenir ve bir plan oluşturulur. Kenar su motifleri halıların modellerinden bağımsız isteğe göre yapılır. Dokunan bütün halıların alt üst ve yan taraflarında en dış model olarak tutmaç adı verilen model kullanılır (K7),(Görsel 3.102). Tutmaçın anlamı ise yörüklerin en önemli çorbalarından biri olan kalın ekmekten kesilip nohut ile pişirilen yemek ismidir. Tutmaç motifinde yıldızları birbirinden ayıran desenlere koyun gözü veya beş taş denir. Beş tane yapılmasının anlamı beş vakit namazı simgeler. Tutmaç motifinin içerisinde iki adet bıçak ucu, bir yıldız ve bu yıldızın ortasında kırmızı alası motifi bulur. Bu da halının yapım aşamasını anlatır yün kirmanla eğrilir ip ise bıçakla kesilir. Ayrıca tutmaç motifinin içerisindeki yıldız yörüklerin kalkış saatlerini, gidiş yönlerini belirtir. Bu sebeplerden dolayı her halıda dokunur.

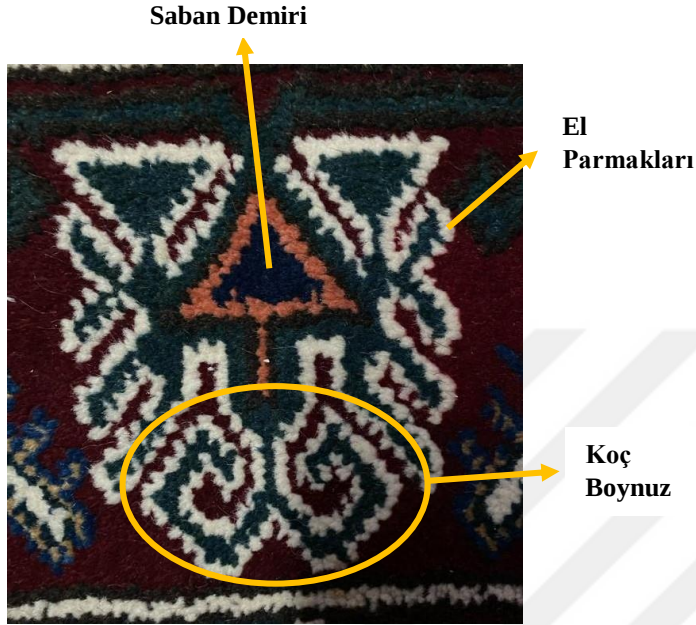

**Beş Taş
Motifi**

**Kirman
Alası**

Görsel 3.102 Her Kovanlık Halısın da Muhakkak Bulunan Tutmaç Modeli

Goca su hem kenar motifte hem de iç motifte kullanılır. Goca su deve ayağının sembolü ve suların içerisinde yan yan giden yengeçleri anlatan yantır modelinden oluşur (Görsel 3.104). Deve ayağının içerisinde koç boynuzu, el parmakları, saban demiri, muska, anahtar gibi farklı semboller bulunur (Görsel 3.103).

Görsel 3.103 Deve Ayağı Motifi

Görsel 3.104 Yantır (Yengeç) Motifi

Develi su modeli sürekli kenar modeli olarak dokunur. Geometrik şekiller olan üçgen ve dikdörtgen birleştirilerek göç eden deve kervanları anlatılır. Aynı zamanda develerin önünde beslendikleri çalıların modeli de dokunmuştur (Görsel 3.105).

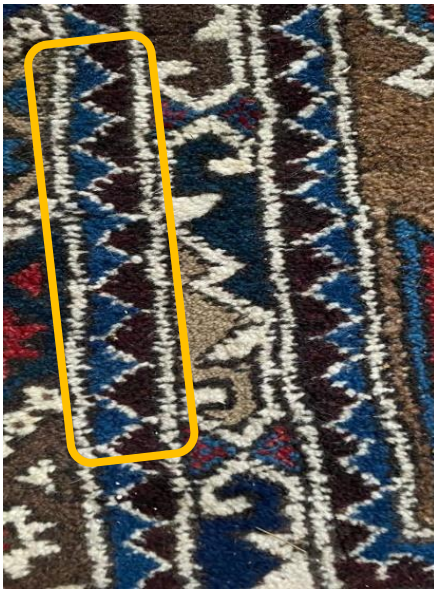
Görsel 3.105 Develi Su Modeli

Köynek yanışı (Teslime Yanışı) kenar modeli ise başka bir köye düğüne giden Teslime isimli yörük kadınının orada gördüğü deseni köyneğine işleyerek Kovanlık köyüne getirmiş ve halıya model olarak dokumuştur böylece bu isimi almıştır (K1),(Görsel 3.106).

Görsel 3.106 Köynek Yanışı (Teslime Yanışı) Kenar Modeli

Bulanık (öküz sidiği) kenar modeli ise çift süren öküzlerin idrarını zik zak çizerek yaptıkları dikkati çektiği için onu halıya kenar motifi olarak dokumuştur. Motor izi kenar modeli traktörün çift sürerken büyük olan tekerleğinin bıraktığı izin sembolü olmuştur (Görsel 3.107 ve Görsel 3.108).

Görsel 3.107 Bulanık (öküz sidiği) Kenar Modeli

Görsel 3.108 Motor İzi Kenar Modeli

İç modelin yanında kenarları doldurmak için isteğe göre Arap motifi kullanılır. Üçgen, dikdörtgen ve kareler kullanılarak geometrik desenlerden oluşur. Arap orta Asya inancından gelen Şamanizm kültüründen kalan bir semboldür. Düğünlerde bir erkeğin el yüz ve ayakları siyaha boyanarak arap insan sembolü yaratılır beline ise ses çıkaran ırbık gibi eşya ve kül dolu kese takılır. Ortaya yakılan maşalama ateşi etrafında kül serperek dönerek oynamış. Arap motifinin hikâyesinin böyle olduğunu söylerler genellikle üzerinde ve altında dua edecek şekilde avucunu açmış iki adet el yapılır (Görsel 3.109).

Görsel 3.109 Arap ve El Motifleri

Albay suyu kenar modelinin ise yörede ilginç bir hikâyesi vardır. Köye albay adıyla gelen bekâr bir adam Kovanlık mahallesinden zeytin bahçesi olarak buraya yerleşmiştir. Atının üzerinde yer alan halının motifi halı dokuyan kadınların dikkatini çekmiştir. Fakat albay ise bu motifi saklayarak paylaşmak istememiş (K1).

Bu albay köyde salınarak yürüyen güzel bir kıza gönlünü kaptırmış. Köydeki kadınlara salınarak yürüyen kızı bana verirsiniz bende size halının modelini size vereceğim diyerek bir vaatte bulunmuş. Akıllı ve kurnaz olan kızın ablası albayla anlaşarak halıyı almış ve dokumaya başlamış ezberine almak için modeli biraz dokumuş sökmüş tekrar söküp gene dokumuş bu süreç ezberleyinceye kadar devam etmiş. Albay sorduğu zaman halı daha yarıya gelmedi diyerek oyalamış ve bu motifi ezberlemiş. Halı yarıya geldikten sonra biz istiyoruz fakat kız kız sana varmak istemiyor şeklinde albaya haber yollamışlar. Albay durumu sinirlenerek verin halımı sizinki de yarıda kalırsa kalsın demiş ve halısını götürmüş. Motifi ezberleyen abla halıyı

dokumuş ama hemen yaymamış akrabalarıyla paylaşmış ilerleyen tarihlerde bu motif ‘albay suyu’ ismiyle her yere yayılmış. Albay ise köydeki zeytin bahçesini satarak buradan göç etmiş (Görsel 3.110).

Görsel 3.110 Albay Suyu Kenar Modeli

Kovanlık halıları modelleri yapılırken Isparta veya farklı çeşit halıları gibi boş bir alan bırakılmaz oluşan küçük boşluklara para motifi gibi birçok motif çeşidi yapılır halının her yeri doldurulur. Halı dokuyan kişinin yeteneğine göre kelebek, mersin yaprağı, patates çiçeği, saksıda çiçek, ırbık, heybe, bıçak ucu, gıvrım (deve kafası), yıldız, koyun hapa, şıngıl gibi daha onlarca motif vardır. Halı dokuma işi bittikten sonra ilmeklerin çözülmemesi için kilim gibi yoz adı verilen dokuma yapılır. Halı gibi yozları dokuyan kadınlar zevklerine çuval alası ve golan alası motifi ile bu uç kısımları süsleyebilirler (Görsel 3.111, Görsel 3.112, Görsel 3.113, Görsel 3.114, Görsel 3.115 ve Görsel 3.116).

Görsel 3.111 Heybeli Su Motifi ve Aileyi Temsil Eden Meraplı Halı Motifi

Görsel 3.112 Laleli Su Modeli

Görsel 3.113 Nacaklı Su Modeli

Görsel 3.114 Irbık Motifi

Görsel 3.115 Patates Ciceği Motifi

Görsel 3.116 Büyük Mersin Yapağı Modeli

Çalışma alanında yapılan gözlemlerde günümüzde Kovanlık halısını dokumayı devam ettiren Nesife Aktan, Ayşe Taç ve Gülcan Boğatur olmak üzere üç kişi vardır. Tüccarların fazla para kazanma hırsı yüzünden kısa sürede halıların bitmesini istedikleri için fabrikadan elyaf karışımı boyalı ip getirmişleridir. Modeller ise tüccarın istediği şekilde dokunmuş örnek olarak toplu halı modelini haç işaretine benzettikleri için tercih edilmiş etrafı da fazla süslü olmadan sade biçimde dokunmuştur. Halılar toprağın üzerine güneşe serilerek hızlı şekilde eskitilmiş bazı renkler ise doğal yollardan değil de kesilerek yıpratılmış görüntüsü verilmiştir. Bu gibi etmenler halıya canlılığını ve parlaklığını kaybettirmiş (K6). Orijinalliğini kaybeden Kovanlık halısı amacından saptırılmış ve gerçek alıcısı orijinal halıyı bulamamıştır bu yüzden günümüzde yok denecek kadar az halı satılmaktadır ve bu kültür yeni nesillere aktarılmadığı için unutulmaktadır (Görsel 3.117).

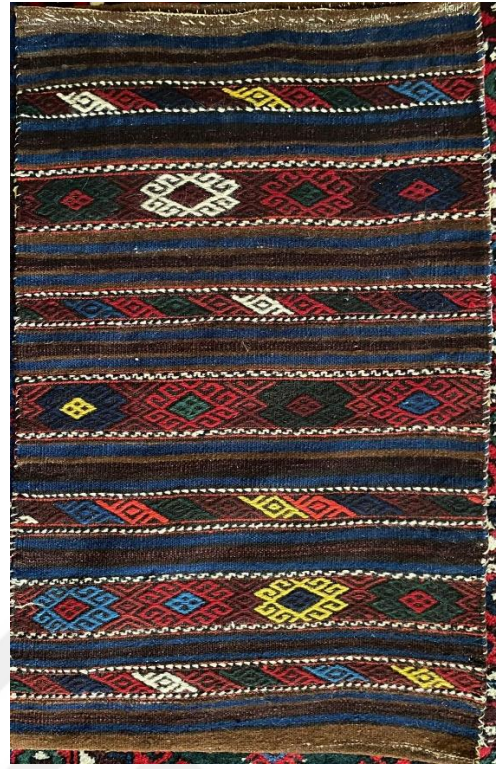
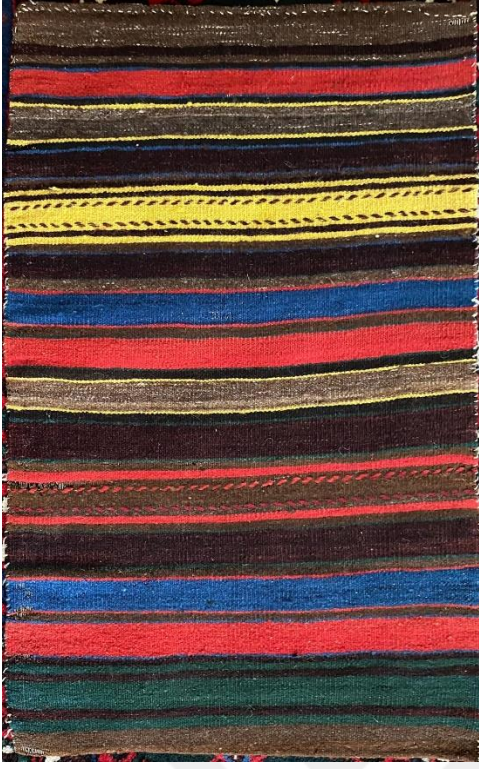

Görsel 3.117 Günümüzde Kovanlık Halısı Dokumayı Sürdürenler Arasında Nesife Aktan ve Ayşe Taç Vardır.

3.4.2. Kovanlık Çuval ve Golan Dokumaları

Kovanlık Karakoyunlu yörüklerinin yaşadığı bir mahalle olduğu için yörük yaşamında kullanılan yörük el sanatlarını görmek mümkündür. Çuvalları dokumak için kullanılan iplerin bazıları keçi kılından bazıları ise koyun yünü kullanılarak yapılmaktadır. Eşyalarını koymak ve taşımak amacıyla dokunan bu çuvallar bazen halı görevi görerek kapı paspası ekmek evine yaygı veya ocaklıkların önüne sergi kullanılmaktadır. Bazı evlerde kadınlar bu çuvalları sandıklarda tımar edilerek muhafaza etmişlerdir. Annesinden veya büyüklerinden hatıra olarak kalan çuvallar değerli olduğu için kullanılmaz. Hatıra amacıyla saklanan çuvallar Kovanlık halılarında yer alan motifler gibi renkli ve canlıdır. Eskiden halı dokuyan kadınlar aynı zamanda çuvalda dokuyabiliyordu.

Tek bir parça şeklinde dokunan çuvallar katlanıp iki ucunun birbirlerine dikilmesiyle kullanıma hazır gelmektedir. Kullanıldığı amaca göre ise keyecek (giysi) çuvalı, un çuvalı, zere çuvalı ve yük çuvalı olarak adlandırılmaktadır. Kılı olamaması için un çuvallarını genelde yün ipten dokunurdu (Görsel 3.118 ve Görsel 3.119).

Görsel 3.118 Sandıklarda Saklanan Kullanılmayan Un Çuvalı

Görsel 3.119 Keçi Kılından Yapılan Kıl Çuval

Göç yolunda develerin yükünü bağlamak çadırlarda dayanıklılığı sağlamak amacıyla golan dokunur. Amacına göre farklı kalınlıklarda dokunur Çocuk golanı, eşek golanı, yük golanı olarak adlandırılır. Eşek ve yük golanı dört parmak kalınlığında dokunur daha dayanıklı olması sağlamak için. Kadınların sırtında çocukları bağlamak için iki parmak kalınlığında çocuk golanı dokunur ve diğer golanlara göre renkli ve motifli olur (K10), (Görsel 3.120).

Görsel 3.120 Annelerin Sırtına Çocukları Bağlaması İçin Kullandıkları Çocuk Golanı

SONUÇ

Araştırma sahası olan Kovanlık mahallesindeki taş meskenler, küçükbaş hayvan barınakları yataklar, su saklama yapıları sarnıçlar ve geleneksel el sanatları olan Kovanlık Halıları, çuvalları, kolon iplerine baktığımızda geçmişten günümüze kadar süre gelen geleneksel kültürün izlerini görmekteyiz. Aslında her birinin ayrı birer kültürü oluşturduğunu söylemek de yanlış olmaz. Bu tez çalışmasında Döşemealtı ilçesine bağlı Kovanlık Mahallesindeki insanların yaşayış tarzları ekonomik uğraşları ve doğal çevre ile olan karşılıklı etkileşimleri sonucu oluşturdukları kültürel görünümle coğrafya bilimi çerçevesinde incelenmiştir. Doğal çevre özellikleri kullanılan malzemelerin yakın çevreden temin edilmesi gibi etmenlerin bu kültürün oluşumunda büyük etkisinin olduğu da ayrıca tespit edilmiştir. Önemli geçiş yolları üzerinde yer alan araştırma sahası geçmişte Antalya ile göller yöresi bölgesine geçiş yol olarak bilinen büyük kervanların geçtiği antik yol ve günümüzde kullanılan çubuk geçidi arasında yer almaktadır. Bulunduğu konum nedeniyle birçok farklı kültürle etkileşim sağlayan yöre insanı ve doğal çevreyle uyumu ile farklı kültürel görünümleri ortaya çıkarmıştır.

Kovanlık mahallesi Döşemealtı düzlüğü olarak tabir edilen traverten ovasının kuzeyinde bulunan Bey Dağlarının sınırına kurulmuş bir mahalledir. Bulunduğu konum ve doğal çevre özellikleri çerçevesinde yer yapısı, yeraltı su kaynakları, yer şekilleri ve bitki vejetasyonu gibi birçok unsur kültürel görünümün oluşmasında etkili olmuştur. Kalkerli bir sahada yer aldığı için mahalledeki taş meskenler ve sarnıçlar bölgede en fazla bulunan kireç taşları kullanılarak inşa edilmiştir. Kovanlık mahallesi sakinleri Akdeniz ikliminin yazın nemli ve bunaltıcı sıcaklarından kurtulmak ve hayvanlarını farklı otlaklara götürmek için yaylacılık faaliyetinde bulunmaktaydı. Özellikle Burdur'un Kapaklı köyü yaylası ve Antalya Korkuteli'ne bağlı Söbüce yaylasını yaylak alanı olarak tercih eden yöre sakinleri 20-30 yıl önce bu yaylacılık faaliyetini sona erdirmişlerdir. Günümüzde ise bazı aileler önce gittikleri bu yaylak alanlarından arsa alıp ev yaptırarak yazın burada yaşamaktadırlar.

Sahanın doğal bitki örtüsü genellikle makilerden oluşmaktadır. Bölgenin sınırında yer alan dağlık alanda bulunan yabani zeytin, kermes meşesi, sandal ağacı, keçi boynuzu, koca yemiş ve menengiç ağacı gibi türler küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesini sağlamıştır. Bodur çalı topluluklarının bölgede oldukça geniş yer kaplaması özellikle kıl keçisi yetiştiriciliğini arttıran önemli bir etmen olmuştur.

Ekonomik olarak küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ile uğraşan yöre insanları tarım arazilerini korumak sınırında bulunan dağlık alanlardan faydalanmak için küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini daha çok tercih etmiştir. Göçebe yaşamın sona erdiği mahallede bazı alışkanlar vazgeçilemediği için kıl keçisi yetiştiriciliği dağların eteklerinde fonksiyon olarak ağıllara benzeyen küçükbaş hayvan barınağı olan yataklarda sürdürülmektedir. Döşemealtı ilçesinin sınırlarında yer alan yataklar gibi Kovanlık mahallesinde bulunan yataklar dağ eteklerine kurulmuş alaçık (çoban kulübesi), evsin (kuzuluk) ve ağıldan oluşan yıl boyunca kullanılan yerleşmelerdir. Genellikle yakın çevreden temin edilen malzemelerden olan kireç taşı, çalı ve kıl çuldan yapılan kıl çadırlar yatakların inşasında kullanılmıştır. Günümüzde yataklarda gerçekleştirilen faaliyetlerle uğraşacak insanların azalması ve bölgeye 10 km uzaklıkta yer alan OSB 'de kurulan fabrikalarda çalışmayı tercih eden gençler yatakların ve sürdürülen küçükbaş hayvancılık faaliyetinin son ermesine ve yatakların terk edilmesine neden olmuştur.

Göçebe yaşamı bırakılmasıyla birlikte yörede yaşayan insanlar daha korunaklı, muntazam ve kalıcı olarak kullanabilecekleri taş meskenler inşa etmişlerdir. Yakın çevreden temin ettikleri doğal malzemeleri kullanarak inşa ettikleri taş meskenler uzun süre boyunca yöre insanları tarafından kullanılmıştır. Günümüzde taş meskenlerin yerini tuğla ve betondan yapılan binalar almış olsa da bölgede birçok taş ev kullanılmaktadır. İnsanlar ailelerinden kalan bu taş evleri ekonomik durumları iyi olduğu halde yıkmak yerine bazı bölümlerine iyileştirme, oda ekleyerek büyütme ve dışarıda yer alan tuvalet ve banyoyu içeriye inşa ederek günümüzde hala kullanmaya devam etmektedir. Bazı taş evler incelendiğinde önceden yapılan tahta pencerelerin yerini PVC pencerelerin aldığını, yüklük dolaplarının suntadan yapıldığını kışın ısınmak ve yazın serinlemek için odalarda klimaların kullandığı görülmüştür. Mutfakta ve odalarda yer alan ocaklıkların tuğla ile örülerek kapatılıp yerine televizyon ünitesi yapıldığı taban tahtalarının üzerine ise laminat parke yapılarak taş meskenlerin özellikleri ve görünümü değişmiştir. Fakat sayısı günümüzde oldukça az olan geçmişten günümüze kadar gelen birçok tecrübe ve yaşanmışlık ile ortaya çıkan taş meskenler ustalarının vefat etmesi yapı malzemelerinin değişmesi, gençlerin farklı mimari tarzda evleri tercih etmesi ile yok olmaya başlamıştır.

Araştırma sahası göç yolları üzerinde yer aldığı için kervanların su ihtiyacını karşılamak bölgede gerçekleştiren yetiştirilen hayvanların su ihtiyacını karşılamak amacı ile su saklama yapıları olan sarnıçları inşa etmişlerdir. Antalya ili sınırları içerinde yer alan Döşemealtı ve Kepez ilçelerinde sayıları tam olarak bilinmese de otuz civarında dolma ve kaynak sulu sarnıçlar yer almaktadır. Kovanlık mahallesinde ikisi kaynak sulu diğer ikisi dolma olmak üzere

dört adet sarnıç bulunmaktadır. Bölgede geniş yer kaplayan kireç taşları sarnıçların yapı malzemesi olarak kullanılmış ve sarnıcın inşa edileceği yerde genellikle göç güzergâhına yakın yerlerdir. Kovanlık mahallesinde yer alan kaynak sulu sarnıçların su kaynağına merdivenle inilebildiği gibi üzerine yapılan kuyu sayesinde ip ve kova yardımı ile de suya ulaşım sağlanabilmektedir. Dolma sarnıçlardan farklı olarak kaynak sulu sarnıçlardan yıl boyunca su temin edilebildiği, dolması için beklenmediği için kervanların, çobanların ve yöre insanının özenle koruduğu ve önemsendiği yapılardır. Bu derece önemli ve hayati değere sahip sarnıçlar günümüzde kullanılmadığı için yıkılmaya ve harabe olmaya bırakılmıştır. Çalışma sahasında Çubuk geçidinde yer alan sarnıç kara yolları arasındaki dolgu malzemesi arasında kayıp olmakta Döşemeağzı bölgesinde yer alan bir diğer sarnıç ise elektrik trafoları arasında yok olmaya bırakılmıştır.

Mahallede bulunun yöre insanları geçmişte göçebe yaşam sürerken kondukları yerlere pratik bir şekilde tezgâhlar kurarak halı dokumuşlarıdır. Göçebe hayatın sona ermesi ile Kovanlık mahallesine yerleşen yöre insanı kalıcı taş meskenler inşa ederek yerleşik hayata geçmişleridir. Kültüründe vazgeçemeyen insanlar göçebe yaşamda dokudukları el sanatlarını halı dokumacılığını inşa ettikleri taş evlerde kurdukları tezgâhlar ile sürdürüp geliştirmişlerdir. Önce ‘Yörük Halısı’ adıyla bilenen halılar yerleşik hayata geçişle ‘Kovanlık Halısı’ adını almış daha sonra ise Döşemealtı’nda yer alan diğer mahallelerde dokunmasıyla ‘Döşemealtı Halısı’ adını almıştır. Kovanlık mahallesinde hala bu halılara Kovanlık Halısı adı verilmektedir. Geleneksek Kovanlık Halılarının hammaddesi, iplerinin yapımı, iplerin boyanması ve tezgâha çözülüp dokunmasına kadar birçok zorlu aşamalardan geçmektedir. Halıları dokuyan kadınlar geçmişten gelen kültürel birikim ve doğal ortamda görülen nesnelere verdikleri anlamları motiflere dönüştürmüşler bu motiflerde Kovanlık Halısına kendine has özellik yüklemiştir. Ticarete dönüşen bu halılar artık tüccarlar aracılığı ile turistlere satılmaya başlanmıştır. Kültürel değerden gelir kapısına dönüşen halılar birçok evde dokunmaya başlanmıştır. Daha çok para kazanma hırısı ile tüccarlar kısa sürede halıların dokunmasını istemişler bu sayede daha çok halı satmayı amaçladıkları için fabrikalardan boyanmış ipler getirmeye başlamışlardır. Tüccarların isteğe göre motiflerinde değişiklik yapılan halılar özgün Kovanlık Halısı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Fabrikasyon iplerden dokunmaya başlayan halılar kullanıldıkça değeri artması gerekirken kullanıldıkça eskimeye ve renklerinin akarak motiflerin karışmasına neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı yavaş yavaş değerini kayıp Kovanlık Halıları günümüzde sadece hobi amaçla birkaç kişi tarafından dokunmaktadır.

SORUNLAR VE BAŞLICA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Kovanlık mahallesinde yer alan küçükbaş hayvan barınakları olan yatakların tekrar hayata döndürülmesini sağlamak için genç nüfusun ilgisini çekebilecek teşvikler sunulması, uygun kredilerin sağlanması, pazarlama ve damızlık temininde üreticiye destekler verilmelidir. Bunun yanında günümüzde faal olarak kullanılan yatakların korunması için bazı projeler yapılarak önemler alınmalıdır. Kırsal turizm kapsamında bazı yataklarda keçi okulu, yatak ziyaretleri, sağım, kırkım oğlak emzirme gibi aktiveler yaparak bu etkinliklere ziyaretçiler çekilerek projeler hayata geçirilmelidir.

Taş meskenlerin korunmasını sağlamak amacıyla durumu iyi olan bir taş ev proje kapsamında restore edilerek pansiyon veya otel gibi kullanılabilir duruma getirilebilir. Bölgede oldukça fazla sayıda bulunan sarnıçlar koruma altına alınıp restore edilerek ziyarete açık bir hale dönüştürülebilir. Göç yolları üzerinde yer alan sarnıçlara belirlenen rotalar eşliğinde ve rehberle yürüyüş güzergâhları oluşturabilir.

Kovanlık halıları konusunda eski değerini ve önemini yeniden kazandırmak için orijinalliğini korumak doğru bir yaklaşım olacaktır. Geleneksel yöntem ile dokunan halıların tanıtımı için proje kapsamına alınıp halı müzesi kurulmalıdır. Geleneksel ip üretimi, boyama, tezgâhta dokunup kullanıma hazır hale geldiği tüm aşamaların bu yapılan müzede gösterilerek halının değerinin ve öneminin artmasına sebep olacaktır. Ayrıca Kovanlık halılarının motiflerinin anlamı ve hikâyesi anlatılarak farkındalık oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arı, Y. (2005). *Amerikan Kültürel Coğrafyasında Peyzaj Kavramı*. Doğu Coğrafya Dergisi, 13, 311-339.
- Arı, Y. (2018). *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Arınç, K.. (2014). *Doğal, Beşeri, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Akdeniz ve Karadeniz Bölgeleri*. Erzurum: Biyosfer Araştırma Merkezi, Coğrafya Araştırmaları Serisi No:105.
- Aslan, H. ve Uzal Seyfi, S. (2015). *Keçi Yetiştiriciliğinde Farklı Çevre Koşullarında Uygulanabilecek Alternatif Ahır Tasarımı*. Journal of International Environmental Application & Science, 10(4), 421-428.
- Atılğan, A. Kerim (2012). *Döşemealtı, Düünden Bugüne Antalya* (Cilt. 1).
- Bulut, İ. Et Al. 2019. *Serik İlçesinin (Antalya) Kırsal Konut Ekolojisi: Taş Evler*. III. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi , (Van, Turkey), 480-495.
- Bulut İ, Özoğul B, Manav B, Kurtlu M. (2023). *Antalya Döşemealtı İlçesinde Küçükbaş Hayvan Barınakları Yatakların Yerleşme ve Kır Meskenleri Açısından Değerlendirilmesi*. Coğrafya Dergisi. 23(46):39-51.
- Bulut, İ. ve Özoğul, B. (2019). *Anadolu konut kültüründe hanay ve haneyli evler kavramı üzerine genel bir değerlendirme*. S. Erbilen Üçışık, G. Şahin (Ed.), Beşeri ve iktisadi coğrafya araştırmaları-Prof. Dr. Nuran Taşlıgil'e armağan kitabı içinde (s. 183-196). İstanbul: Eski Babil Yayınları.
- Ceylan, S., Emirlioğlu Aydın, F., & Bulut, İ. (2023). *Kültürel Bir Miras Olan Taşpınar (AKSARAY) El Dokuma Hahılarının Korunması Ve Turistik Ürün Olarak Sürdürülebilirliği*. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(44), 229-247.
- Er, B., ve Kara, S. (2019). *Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamındaki El Sanatları Ürünlerinde Sürdürülebilirlik*. UlakBilge, 42, 756-763.

- Erçenk, G. (2010). *Dünden Bugüne Döşemealtı ve Su Saklama Yapıları* (1. baskı.)
Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası.
- Erçenk, G. (2012). *Dünden Bugüne Döşemealtı ve Su Saklama Yapıları* (3. baskı.)
Antalya: Antalya Ticaret ve Sanayi Odası.
- Gibson, C. (2017). Culture. *Avustralya Uluslararası Coğrafya Ansiklopedisi*, 1-4.
- Günel, R. (2006). *Tekirdağ ili merkez ilçeye bağlı köylerde bulunan koyun ağıllarının yapısal özelliklerinin belirlenmesi ve geliştirilebilme olanaklarının araştırılması*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Güvenç, B. (2018). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Hünerel, Z., ve Er, B. (2012). *Halk Kültürünün Tanıtılmasında El Sanatlarının Yeri ve Önemi*.
Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1), 179-190.
- Karagel, D. Ü. (2018). *Hatay İli Yerleşme Coğrafyası II (Yerleşme Tipleri, Dağılışı ve Meskenler)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kayserili, A. (2010). *Carl Ortwin Sauer ve Kültürel Coğrafya*. Doğu Coğrafya Dergisi, 15(24), 177-189.
- Kayserili, A., ve Altaş, N. (2010). *Horasan İlçesindeki Kır Meskenlerinin Kültürel Coğrafya Bakış Açısıyla İncelenmesi*. Doğu Coğrafya Dergisi, 15(23), 81-101.
- Köse, A. (2011). *İvrindi çevresinde saya yerleşmeleri*. Doğu Coğrafya Dergisi, 1(1).
- Lawrence Neuman, W. (2020). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel Ve Nitel Yaklaşımlar*.
Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Mahmut Tezcan, *Kültürel Antropoloji*, Maya Akademi Yayınları, Ankara 2008, s.5.
- Oğuz, E. S. (2011). *Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı*. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28(2), 123-139.
- Saraçoğlu, H. (1989). *Akdeniz bölgesi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sergün, Ü. (1986). *Kocaeli Yarımadası'nda Kırsal Yerleşme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Tandoğan, A. (1998). *Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Lega Kitapevi.

- Tanoğlu, A. (1954). *İskan Coğrafyası: Esas Fikirler, Problemler ve Metod*. Türkiyat Mecmuası, 11, 1-32.
- Tanoğlu, A. (1966). *Beşeri coğrafya nüfus ve yerleşme*. İstanbul: İ.Ü. Yay.
- Tanrıkulu, M. (2014). *Coğrafya ve Kültür (mekan-kültür- tarih- coğrafi işaret)*. Ankara: Edge Akademi.
- Taş, B. (2016). *Türkiye'nin Kırsal Yerleşmeleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye İskan Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tunçdilek, N. (1986). *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2012). *Ekonomik Coğrafya*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Tümertekin, E., ve Özgüç, N. (2014). *İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Yener, G., ve Gül, A. (2016). *Kültürel Peyzaj Değeri Açısından Yörük Kültürünün İncelenmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 20(2), 197-205.
- Zaman, M. (2017). *Türkiye'de Kırsal Meskenler ve Coğrafi Dağılımları*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(21), 911-935.
- Ziya Gökalp, *Hars ve Medeniyet*, Elips Kitap No:331, Ankara 2007, s.7.

İnternet Kaynakları

- <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/stratejik-plan/2020-2024-donemi-stratejik-plan.html> (Erişim Tarihi: 07.05.2023)
- <https://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 21.01.2023)
- <https://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi: 24.09.2023)

Kaynak Kişiler

- K1: (89 Yaşında) – Ev hanımı (Görüşme Tarihi: 2022)
- K2: (72 Yaşında) – Ev hanımı, Çoban (Görüşme Tarihi: 2022-2023)
- K3: (87 Yaşında) – Çoban (Görüşme Tarihi: 2023)
- K4: (57 Yaşında) – Ev Hanımı, Halı Eğitimci (Görüşme Tarihi: 2021-2023)
- K5: (57 Yaşında) – Ev hanımı, Çoban (Görüşme Tarihi: 2022-2023)
- K6: (84 Yaşında) – Ev hanımı (Görüşme Tarihi: 2022)
- K7: (66 Yaşında) – Ev hanımı (Görüşme Tarihi: 2023)
- K8: (54 Yaşında) – Çoban (Görüşme Tarihi: 2020-2023)
- K9: (95 Yaşında) – İnşaat ustası (Görüşme Tarihi: 2021-2023)
- K10: (88 Yaşında) – Çoban (Görüşme Tarihi: 2023)
- K11: (93 Yaşında) – İnşaat ustası (Görüşme Tarihi: 2023)
- K12: (64 Yaşında) – Ev hanımı (Görüşme Tarihi: 2022-2023)
- K13: (32 yaşında) – Çoban (Görüşme Tarihi: 2021-2023)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Ve Soyadı	Burak Manav
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Lisesi
Lisans Diploması	Süleyman Demirel Üniversitesi
Tezli Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı
Tez Konusu	Kovanlık Mahallesi'nin Halk Kültürü Coğrafyası (Antalya-Döşemealtı)
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Şehit Ali İhsan Kalmaz Anadolu Lisesi